

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

Форма здобуття освіти: *заочна*

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА
на тему **«ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ»**

здобувача ____ Ржепецького Сергія Сергійовича

Науковий керівник: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

(підпис)

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....	5
1.1. Вплив економічної глобалізації на міжнародну торгівлю.....	5
1.2. Сучасна концепція та теорії міжнародної торгівлі.....	13
1.3. Глобальна система регулювання міжнародної торгівлі.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ, СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ ТА ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....	40
2.1. Еволюція етапів розвитку міжнародної торгівлі.....	40
2.2. Сучасний етап розвитку та структурні зрушення в міжнародній торгівлі.....	47
2.3. Ключові детермінанти та тренди розвитку міжнародної торгівлі.....	66
2.4. Основні тренди розвитку зовнішньоторговельної діяльності України.....	79
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98
ДОДАТКИ.....	116

ВСТУП

Сучасна світова економіка знаходиться в стані динамічних змін, зумовлених процесами глобалізації, технологічного розвитку та змін у міжнародних торговельних відносинах. Взаємопов'язаність економік окремих країн, утворення нових інтеграційних об'єднань і структурні зрушення у сфері виробництва та споживання формують нові тренди розвитку міжнародної торгівлі. Зокрема, ключовими питаннями, що привертають увагу дослідників та практиків, є трансформація глобальних торговельних потоків, зростання значення регіональної інтеграції, вплив інноваційних технологій на структуру зовнішньої торгівлі та нові виклики, зумовлені геополітичними факторами.

Актуальність дослідження визначається необхідністю розуміння основних тенденцій, що впливають на міжнародну торгівлю, та вироблення стратегій адаптації до нових умов світового ринку. Значне посилення ролі азійських економік, зростання впливу технологічних інновацій та зміна ролі розвинених і країн, що розвиваються, потребують комплексного аналізу й прогнозування подальших змін.

Дослідженням процесів формування та розвитку міжнародної торгівлі займалися такі науковці: Пол Кругман, Марс Меліц, Джеймс Маркусен, А. Філіпенко, В. Бондар, Т. Циганкова, Г. Давиденко та інші.

Метою даного дослідження є на основі аналізу сучасного стану та особливостей розвитку міжнародної торгівлі, обґрунтувати глобальні тренди її подальшого розвитку. Для досягнення поставленої мети були сформульовані наступні завдання:

- ✓ визначити вплив економічної глобалізації на міжнародний поділ праці та міжнародну торгівлю,
- ✓ вивчити концепції та теорії міжнародної торгівлі,
- ✓ охарактеризувати глобальну систему регулювання міжнародної торгівлі,
- ✓ дослідити еволюцію етапів розвитку,

- ✓ проаналізувати сучасний стан розвитку та структурні зрушення в міжнародній торгівлі;
- ✓ визначити ключові детермінанти та тренди розвитку міжнародної торгівлі;
- ✓ узагальнити основні тренди розвитку зовнішньоторговельної діяльності України.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку міжнародної торгівлі.

Предметом дослідження є ключові детермінанти та глобальні тренди розвитку міжнародної торгівлі.

Практичне значення роботи полягає в тому, що окремі висновки можуть бути використані для визначення потенційних напрямів зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Методологічною основою роботи є системний підхід до аналізу міжнародної торгівлі, що включає використання методів статистичного та порівняльного аналізу, наукового узагальнення, графічної інтерпретації.

Структура роботи включає вступ, основні розділи, в яких розглядаються теоретичні та практичні аспекти розвитку міжнародної торгівлі, а також висновки, у яких узагальнено результати дослідження та сформульовано відповідні пропозиції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Вплив економічної глобалізації на міжнародний поділ праці та міжнародну торгівлю

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується усвідомленням глобальної взаємозалежності та взаємопов'язаності народів, країн, економічних структур, міжнародних інститутів та громадянського суспільства. Цей процес отримав назву «глобалізація». Глобалізація є комплексним явищем, що сприяє трансформації світового господарства, міжнародної торгівлі та фінансових потоків, а також забезпечує поглиблення інтеграційних процесів на всіх рівнях.

Глобалізація визначається як процес зближення економік різних країн, обумовлений соціальними, економічними та політичними факторами, що спрямований на досягнення позитивних результатів розвитку. Цей процес значною мірою активізується завдяки поширенню інформаційних технологій, які сприяють зростанню економічної взаємодії та зменшенню бар'єрів для ведення господарської діяльності. Внаслідок цього бізнесові структури отримують можливість здійснювати свою діяльність не лише в межах національних кордонів, а й на міжнародних ринках, що забезпечує зростання обсягів торгівлі та інвестицій. [1]

Одним із найдавніших прикладів глобалізаційних процесів є Великий шовковий шлях, що з'єднав Китай з Європою, сприяючи розширенню торгівлі між цивілізаціями та стимулюючи пошук нових ринків. Разом з тим, до індустріальної революції міжнародна торгівля була обмежена високими витратами на транспортування, а також недостатнім рівнем розвитку виробничих технологій. Промислова революція суттєво трансформувала економічні процеси, створивши

умови для масового виробництва товарів та їх широкого розповсюдження на світових ринках.

Сучасні тенденції глобалізації включають посилення інтеграції фінансових ринків, розширення міжнародних торговельних угод, зростання потоків прямих іноземних інвестицій, поширення сучасних технологій та інтенсифікацію міграційних процесів. Торговельні угоди сприяють лібералізації ринків та зменшенню митних і нетарифних бар'єрів, що забезпечує прискорене зростання обсягів товарообігу. Проте слід зазначити, що транскордонні потоки капіталу є нестабільними та залежать від макроекономічної політики держав і загальної економічної кон'юнктури.

Глобалізація також значно впливає на ринок праці, спричиняючи зміну міграційних моделей. З одного боку, розвинені країни отримують доступ до кваліфікованої робочої сили, а з іншого — країни, що розвиваються, отримують можливість залучати іноземні інвестиції та сучасні технології. Це сприяє економічному зростанню, але водночас створює певні ризики, зокрема збільшення соціальної нерівності та посилення конкуренції на глобальному ринку праці. [2]

Позитивним наслідком глобалізації є зростання рівня життя у країнах, що розвиваються, оскільки міжнародні інвестиції сприяють створенню нових робочих місць та покращенню доступу до сучасних технологій. Разом з тим, глобалізація може призводити до структурних змін в економіках держав, спричиняючи деіндустріалізацію та зменшення ролі традиційних секторів виробництва в розвинених країнах. [3]

Важливим аспектом глобалізаційних процесів є проблема захисту інтелектуальної власності. Нелегальне копіювання продукції та промислове піратство можуть завдавати значних збитків інноваційним компаніям, знижуючи стимули для інвестування в наукові дослідження та розробки. Крім того, глобальні корпорації стикаються з необхідністю адаптації до різних правових та культурних

норм, що вимагає глибокого розуміння локальних ринків та особливостей споживчої поведінки. [4]

Новий міжнародний поділ праці є ключовою концепцією в соціології та глобальній економіці, що відображає трансформацію світового розподілу праці в умовах глобалізації. Традиційно поділ праці здійснювався в межах національних економік, коли індустріально розвинені країни виконували функції виробничих центрів, а менш розвинені держави постачали сировину. Однак з кінця XX століття процеси глобалізації, технологічний прогрес і структурні зміни у світовій економіці спричинили значну реорганізацію цього поділу. В нових умовах виробничі процеси дедалі більше переміщуються до країн, що розвиваються, тоді як розвинені країни фокусуються на високотехнологічних і високооплачуваних секторах, таких як фінанси, інформаційні технології та послуги. [5]

Аналізуючи новий міжнародний поділ праці, необхідно враховувати традиційний поділ праці, характерний для XIX і XX століть. У цей період індустріально розвинені країни, зокрема США, Німеччина та Велика Британія, домінували в промисловому виробництві, виготовляючи товари, машини та споживчі продукти. Водночас країни Глобального Півдня, особливо в Африці, Азії та Латинській Америці, переважно виконували функцію постачальників сировини, такої як бавовна, нафта та мінерали. Такий поділ праці був ієрархічним та асиметричним, що відображало глобальні колоніальні й імперіалістичні відносини.

Традиційний поділ праці був тісно пов'язаний з імперіалізмом, оскільки колоніальні держави експлуатували природні ресурси підконтрольних територій, формуючи залежність колоній від метрополій у сфері виробництва промислових товарів. Це сприяло збереженню економічної нерівності між Глобальною Північчю та Глобальним Півднем. В результаті країни Глобальної Півночі накопичували капітал і розширювали промислові можливості, тоді як країни Глобального Півдня залишалися у стані економічної периферії. [5]

Глобалізація у поєднанні з роботизацією значно трансформувала міжнародний поділ праці, який формувався протягом століть. Сучасні економічні процеси зумовлюють переміщення промислових секторів, послуг і робочої сили, що потребує відповідного регулювання.

Починаючи з кінця XIX століття, внаслідок першої хвилі глобалізації колоніальні країни Півдня забезпечували сировину, а країни Півночі здійснювали промислове виробництво. Після Другої світової війни деякі країни, що розвиваються, почали активно розширювати промислове виробництво, формуючи «новий міжнародний поділ праці». У 1970-х роках провідну роль у виробництві дешевої продукції відігравали Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Бразилія та Мексика, а у 1980-х до них долучилися Таїланд, Малайзія, Індонезія, Філіппіни та В'єтнам. Ці країни забезпечували висококваліфіковану та водночас дешеву робочу силу, що сприяло масовому аутсорсингу виробництва транснаціональними корпораціями. [5]

Концепція нового міжнародного поділу праці набула популярності у 1970-х роках, коли світова економіка зазнала суттєвих змін. Традиційна модель, що передбачала концентрацію виробництва в розвинених країнах та постачання сировини країнами, що розвиваються, стала недостатньою для пояснення складних процесів міжнародної економічної взаємодії. Формування нового міжнародного поділу праці зумовлене кількома ключовими чинниками.

По-перше, важливу роль у цьому процесі відіграли транснаціональні корпорації (ТНК), які почали переміщувати виробничі потужності до країн з нижчими витратами на робочу силу. Це дозволило мінімізувати виробничі витрати та максимізувати прибутки, сприяючи інтеграції країн, що розвиваються, у глобальну економіку. Такі країни, як Китай, Індія, Мексика та Бангладеш, перетворилися на основні виробничі центри, спеціалізуючись на галузях легкої промисловості, електроніки та споживчих товарів.

По-друге, технологічний прогрес у сфері транспорту та комунікацій сприяв новому міжнародному поділу праці, оскільки розвиток контейнерних перевезень, авіатранспорту та цифрових технологій значно спростив і здешевив міжнародну торгівлю та координацію виробництва. Це сприяло утворенню глобальних ланцюгів створення вартості, де різні етапи виробничого процесу розподілені між країнами відповідно до їхніх конкурентних переваг.

По-третє, неоліберальна економічна політика, що пропагує вільну торгівлю, дерегуляцію та відкритість національних економік, сприяла зміцненню новому міжнародному поділу праці. Інституції, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світова організація торгівлі (СОТ), активно підтримували політику, що сприяла міжнародному руху капіталу та товарів. [5]

Новий міжнародний поділ праці характеризується кількома принциповими особливостями:

- Переміщення виробничих потужностей. Спостерігається тенденція до перенесення промислових підприємств із розвинених країн до країн, що розвиваються, таких як Китай, В'єтнам та Індія. Це дозволяє економікам Глобальної Півночі зосередитися на високотехнологічних та капіталомістких секторах.

- Глобальна поляризація ринку праці. У розвинених країнах зростає частка високооплачуваних спеціалістів у сферах фінансів, технологій та послуг, тоді як у країнах, що розвиваються, поширюється низькокваліфікована та низькооплачувана зайнятість у виробничих галузях. Це посилює соціально-економічну нерівність як усередині країн, так і на глобальному рівні.

- Фемінізація праці. Жінки дедалі більше залучаються до виробничих процесів у країнах, що розвиваються, особливо в галузях легкої промисловості. Водночас вони часто стикаються з низькою оплатою праці, несприятливими умовами роботи та обмеженими можливостями кар'єрного зростання. [5]

З початку XXI століття цифрові технології, автоматизація та роботизація спричинили новий етап трансформації міжнародного поділу праці. Економісти

наголошують, що завдяки технологічному прогресу та зростанню вартості робочої сили в країнах, що розвиваються, світове виробництво поступово «перерегіоналізується».

Одна з ключових проблем, що виникає у зв'язку з трансформацією міжнародного поділу праці, — збереження економічної нерівності. Попри зростання доходів у країнах, що розвиваються, з'являється ризик скорочення робочих місць через автоматизацію, що загрожує навіть висококваліфікованим спеціалістам. Тобто на тлі регіоналізації виробничих процесів та автоматизації процесів економічні диспропорції залишаються актуальними, що також суттєво впливає на міжнародну торгівлю і визначає тренди її розвитку. [6]

Глобалізація сприяє зниженню тарифних і нетарифних обмежень у сфері міжнародної торгівлі, що забезпечує вільніший рух товарів та послуг між країнами. Завдяки діяльності міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, відбувається гармонізація торговельних правил, що сприяє створенню рівних умов для всіх учасників світового ринку. [7] Наприклад, після вступу Китаю до СОТ у 2001 році експорт країни зріс у декілька разів, що сприяло його перетворенню на найбільшого світового експортера. [8] Аналогічно, створення Єдиного ринку ЄС дозволило усунути митні бар'єри між країнами-членами, що призвело до значного зростання внутрішньоевропейської торгівлі. [9]

Глобалізація створює умови для зростання конкуренції між виробниками на світовому ринку. Завдяки доступу до нових ринків компанії можуть розширювати свої виробничі потужності та знижувати витрати на виробництво. Наприклад, компанія Apple використовує глобальні ланцюги постачання, виробляючи компоненти у різних країнах (Китай, В'єтнам, Південна Корея) та збираючи готову продукцію у Китаї, що дозволяє мінімізувати витрати [10].

Проте зворотним боком глобальної конкуренції є витіснення місцевих виробників, особливо в країнах із недостатньо розвиненою економікою. Наприклад,

текстильна промисловість Бангладеш та В'єтнаму значно виграє від глобалізації завдяки низьким витратам на робочу силу, тоді як у багатьох західних країнах спостерігається деіндустріалізація [11]

Глобалізація також сприяє вдосконаленню міжнародних транспортних коридорів, зниженню вартості перевезень та оптимізації логістичних процесів. Одним із найбільш значущих проєктів у цій сфері є китайська ініціатива «Один пояс, один шлях», що включає будівництво транспортних коридорів, залізниць та портів у країнах Азії, Африки та Європи [12].

Розвиток логістичних центрів та автоматизація процесів сприяють пришвидшенню міжнародної торгівлі. Наприклад, компанія Amazon використовує роботизовані склади та дрони для прискорення доставки, що дозволяє зменшити витрати на транспортування [13].

Глобалізація сприяє поширенню електронної комерції та цифрових платформ, що змінює структуру світової торгівлі. Такі компанії, як Alibaba, eBay та Shopify, створили умови для виходу малих і середніх підприємств на міжнародні ринки. Наприклад, у 2022 році електронна комерція становила понад 20% загального обсягу роздрібної торгівлі у світі [14].

Водночас цифровізація торгівлі спричиняє появу нових викликів, таких як забезпечення кібербезпеки та захист персональних даних. Наприклад, компанії, що працюють у сфері цифрової торгівлі, стикаються з ризиками хакерських атак та витоку конфіденційної інформації, що потребує розробки нових стандартів захисту даних [15].

Незважаючи на позитивний вплив глобалізації на світову торгівлю, існують ризики, пов'язані з нерівномірним розподілом економічних вигод. Наприклад, країни Африки стикаються з труднощами у доступі до світових ринків через інфраструктурні обмеження та низький рівень технологічного розвитку [16].

Крім того, пандемія COVID-19 продемонструвала вразливість глобальних ланцюгів постачання. Наприклад, у 2020 році через закриття виробництв у Китаї

відбулося значне скорочення постачання електронних компонентів, що спричинило кризи в автомобільній та технологічній промисловості. [17]

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося у 2022 році, суттєво вплинуло на глобальні торговельні процеси, спричинивши енергетичну кризу, порушення ланцюгів постачання та зростання продовольчої нестабільності. [18]

Глобалізація чинить комплексний вплив на світову торгівлю, сприяючи лібералізації ринків, зниженню торговельних бар'єрів, підвищенню конкуренції, розвитку логістичної інфраструктури та цифровізації торговельних процесів. Водночас вона створює нові виклики, пов'язані з нерівномірним розподілом вигод, загостренням конкуренції та підвищеною залежністю від глобальних економічних тенденцій (табл.1.1).

Таблиця 1.1 - Позитивний і негативний вплив глобалізації на світову торгівлю

Аспект впливу	Позитивний вплив	Негативний вплив
Зростання міжнародної торгівлі	Розширення ринків збуту, збільшення товарообігу, доступ до ширшого спектра товарів та послуг.	Залежність національних економік від зовнішніх ринків, можливість економічних криз через глобальні потрясіння.
Доступ до нових технологій	Розповсюдження інновацій та технологій, підвищення продуктивності.	Технологічний розрив між розвиненими та країнами, що розвиваються.
Зниження торговельних бар'єрів	Лібералізація торгівлі, зменшення митних зборів та спрощення регуляторних процедур.	Втрата контролю над стратегічними галузями, залежність від імпорту.
Конкуренція та ефективність	Посилення конкуренції стимулює підприємства до зниження витрат, покращення якості продукції.	Малий та середній бізнес стикається з труднощами через конкуренцію з транснаціональними корпораціями.
Розвиток глобальних виробничих ланцюгів	Оптимізація виробництва, розподіл праці на міжнародному рівні, зниження собівартості товарів.	Висока залежність від ланцюгів постачання, що може спричинити перебої через кризи (наприклад, COVID-19).
Соціально-економічний розвиток	Створення нових робочих місць у країнах, що розвиваються, підвищення рівня життя.	Експлуатація дешевої робочої сили, зниження соціальних стандартів.
Вплив глобальних криз	Гнучкість у реагуванні на глобальні економічні виклики.	Пандемії, війни та фінансові кризи швидко поширюються по всьому світу, впливаючи на всі економіки.
Війна в Україні	Посилення кооперації між демократичними країнами, переорієнтація торгових потоків.	Зростання цін на енергоносії, перебої в поставках продовольства та металів.

Джерело: складено автором на основі [19]

Глобалізація спричинила низку як позитивних, так і негативних впливів на економічний розвиток різних регіонів і секторів. Для ефективного реагування на ці зміни уряди та підприємства повинні адаптуватися до умов глобалізованої економіки, використовуючи її переваги, водночас забезпечуючи збалансоване вирішення можливостей і викликів, що постають перед економічним розвитком.

Забезпечення оптимального балансу між можливостями і ризиками глобалізації є ключовим для максимізації її вигод, а також для мінімізації її негативних наслідків для соціальних структур та навколишнього середовища. Досягнення цього балансу вимагає впровадження комплексного підходу, що охоплює різноманітні аспекти глобалізованої економіки. [19]

1.2. Сучасна концепція та теорії міжнародної торгівлі

Сучасна міжнародна торгівля ґрунтується на комплексному підході, що поєднує класичні економічні теорії з новими моделями, які враховують глобалізацію, технологічний прогрес та інтеграцію міжнародних ринків. На відміну від класичних моделей, які зосереджувалися на торгівлі між державами, сучасні підходи приділяють більше уваги діяльності фірм, внутрішньогалузевій торгівлі та глобальним ланцюгам постачання. [20, 21]

Теорії міжнародної торгівлі являють собою сукупність економічних моделей, розроблених для пояснення закономірностей міжнародного обміну товарами та послугами. Торгівля як економічна концепція передбачає обмін ресурсами між окремими суб'єктами господарювання, тоді як міжнародна торгівля охоплює аналогічні процеси, але між суб'єктами, що перебувають у різних країнах. [22]

Основним мотивом міжнародної торгівлі є прагнення суб'єктів до отримання економічної вигоди від обміну. Попри те, що цей процес може здаватися простим,

він включає складний набір економічних теорій, політичних стратегій і бізнес-підходів, які формують сучасну систему міжнародної торгівлі.[23]

Історичний розвиток міжнародної торгівлі сягає кількох тисячоліть. Зокрема, ще 5200 років тому місто Урук у Месопотамії стало одним із перших великих торговельних центрів, де розвивалися економічні відносини та з'явилися перші торговельні посередники [24].

Для кращого розуміння розвитку сучасної світової торгівлі важливо розглянути еволюцію теоретичних підходів. Традиційні економічні концепції зосереджувалися на торгівлі між країнами, тоді як сучасні теорії дедалі більше акцентують увагу на діяльності окремих фірм у глобальному економічному середовищі. [26]

Історично теорії міжнародної торгівлі поділяють на дві основні групи:

Класичні теорії, які розглядають міжнародну торгівлю з точки зору національної економіки. До них належать теорія абсолютних переваг Адама Сміта та теорія порівняльних переваг Девіда Рікардо. [27]

Сучасні теорії, які аналізують міжнародну торгівлю з позиції фірм і ринкової конкуренції. Вони базуються на концепціях нової теорії торгівлі та моделі внутрішньогалузевої торгівлі (табл. 1.2) [20]

Таблиця 1.2 - Теорії міжнародної торгівлі [28]

Класичні або національні теорії торгівлі	Сучасні або фірмові теорії торгівлі
Меркантилізм	Теорія подібності країн
Теорія абсолютної переваги Адама Сміта	Теорія життєвого циклу товару
Теорія порівняльних переваг Девіда Рікардо	Теорія глобального стратегічного суперництва
Теорія Хекшера-Оліна та парадокс Леонтьєва	Теорія національної конкурентної переваги Портера

Меркантилізм

Меркантилізм, що сформувався у XVI столітті, є однією з перших економічних теорій, яка визначала багатство нації через обсяг накопиченого золота та срібла. Основна ідея меркантилізму полягала в досягненні позитивного сальдо

торгового балансу шляхом стимулювання експорту та обмеження імпорту. [29] Вважалося, що нація може збільшити свої фінансові ресурси, якщо іноземні держави купують більше її товарів, ніж вона імпортує, що зумовлювало приплив дорогоцінних металів.

Колоніальна експансія відіграла важливу роль у меркантилістських стратегіях європейських країн. Держави, такі як Велика Британія, Франція, Нідерланди, Португалія та Іспанія, використовували свої колонії як джерела сировини та ринки збуту готової продукції, що сприяло зростанню економічної могутності метрополій. [30] Наприклад, Британська імперія активно імпортувала сировину з Північної Америки та Індії, забезпечуючи роботу власних промислових підприємств.

Попри те, що класичні меркантилістські підходи поступилися місцем ліберальним економічним теоріям, їхні елементи все ще простежуються у сучасній міжнародній торгівлі. Зокрема, концепція неомеркантилізму описує економічні стратегії, що поєднують протекціонізм із підтримкою експортоорієнтованих галузей. [31]

Деякі держави, такі як Китай, Японія, Сінгапур, Тайвань і Німеччина, проводять політику, спрямовану на стимулювання експорту та обмеження імпорту через застосування митних бар'єрів, субсидування національних виробників та маніпуляції валютним курсом. Водночас такі заходи можуть мати негативні наслідки для економіки. Обмеження імпорту спричиняє підвищення цін на іноземні товари, що обмежує вибір для споживачів. Крім того, субсидування експортерів лягає тягарем на платників податків, що може викликати фіскальні дисбаланси.

Теорія абсолютної переваги Адама Сміта

У 1776 році Адам Сміт здійснив фундаментальний перегляд економічної думки, піддавши критиці меркантилістську теорію, що домінувала на той час. У своєму трактаті «Дослідження про природу та причини багатства народів» (The Wealth of Nations), він запропонував альтернативний підхід до міжнародної торгівлі, відомий як теорія абсолютної переваги. [32]

Сміт стверджував, що багатство нації не визначається накопиченням золота та срібла, як це вважали меркантилісти, а рівнем продуктивності та добробуту населення. Він заперечував державне регулювання торгівлі, вказуючи, що природні ринкові механізми та вільний обмін товарами між країнами сприяють зростанню економічної ефективності. [33]

Теорія абсолютних переваг базується на припущенні, що країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у яких вони мають абсолютну перевагу, тобто можуть виробляти їх із меншими витратами ресурсів, ніж інші країни. У гіпотетичній моделі міжнародної торгівлі, якщо країна А може виробляти певний товар ефективніше, ніж країна Б, тоді вона повинна спеціалізуватися на цьому виробництві та експортувати даний товар. Водночас країна Б може зосередитися на виробництві іншого товару, в якому вона має перевагу, та експортувати його країні А.

Сміт зазначав, що спеціалізація сприяє підвищенню ефективності виробництва через: Зростання кваліфікації працівників – зосередження на конкретному виді діяльності дозволяє робітникам удосконалювати свої навички та продуктивність. Розвиток технологій – стимулюється вдосконалення виробничих процесів, що сприяє економічному зростанню. Оптимізацію використання ресурсів – країни можуть ефективніше розподіляти наявні фактори виробництва, що забезпечує максимізацію прибутку. [34]

Отже, теорія абсолютної переваги Адама Сміта стала основою для подальшого розвитку класичної економічної теорії та теорій міжнародної торгівлі. Вона заклала фундамент ідеї вільного ринку та демонструвала переваги міжнародного поділу праці. Незважаючи на певні обмеження цієї моделі, зокрема ігнорування фактору порівняльної переваги, який пізніше розвинув Девід Рікардо, теорія Сміта залишається однією з ключових концепцій у сфері міжнародної економіки.

Теорія порівняльних переваг Девіда Рікардо

У відповідь на обмеження теорії абсолютної переваги Адама Сміта, англійський економіст Девід Рікардо у 1817 році сформулював концепцію порівняльних переваг, що стала основою сучасної теорії міжнародної торгівлі. [27]

Рікардо довів, що навіть якщо одна країна має абсолютну перевагу у виробництві всіх товарів, міжнародна торгівля все одно є взаємовигідною. Головним фактором є відносні витрати виробництва. Країна повинна спеціалізуватися на виробництві того товару, у якому вона має відносно нижчі альтернативні витрати. [35]

Різниця між двома концепціями полягає у фокусі аналізу:

Абсолютна перевага розглядає загальну продуктивність (яка країна виробляє більше за однакових ресурсів). Порівняльна перевага оцінює відносну продуктивність (який товар країна може виробляти з найменшими втратами для альтернативного виробництва).

Теорія порівняльних переваг доводить, що міжнародна торгівля приносить користь усім країнам, незалежно від їхніх абсолютних продуктивних можливостей. У реальному світі економічні взаємодії складніші, включаючи бар'єри торгівлі, транспортні витрати та регулювання, однак базові принципи цієї теорії залишаються актуальними. [36]

Теорія Хекшера-Оліна та парадокс Леонт'єва

Традиційні теорії міжнародної торгівлі, запропоновані Адамом Смітом та Девідом Рікардо, пояснювали механізми спеціалізації та обміну товарами між країнами, проте не давали чіткої відповіді на питання, які саме товари країна повинна виробляти для отримання порівняльної переваги. Вільні ринки, на думку цих економістів, самотійно сприяли визначенню ефективної структури виробництва.

На початку XX століття шведські економісти Елі Хекшер та Бертіль Олін розробили нову модель міжнародної торгівлі, яка ґрунтувалася на розподілі факторів

виробництва. Вони припустили, що країна матиме порівняльну перевагу у виробництві товарів, які потребують тих ресурсів, що є у ній у відносному надлишку. Теорія пропорцій факторів базується на трьох ключових факторах виробництва - земля (природні ресурси), праця (людські ресурси), капітал (інвестиційні ресурси, необхідні для розвитку промисловості).

Хекшер та Олін стверджували, що країни вироблятимуть та експортуватимуть товари, які інтенсивно використовують фактори виробництва, що є у них у надлишку, оскільки ці фактори будуть дешевшими. Водночас країни імпортуватимуть товари, для виробництва яких необхідні дефіцитні ресурси, що мають вищу вартість. [37, 38]

Застосування цієї теорії добре ілюструється на прикладі Китаю та Індії, які мають велику кількість дешевої робочої сили. Саме тому ці країни стали світовими центрами трудомістких галузей, таких як текстильна та швейна промисловість. [39]

Парадокс Леонтьєва

На початку 1950-х років американський економіст російського походження Василь В. Леонтьєв вирішив перевірити теорію пропорцій факторів на прикладі економіки США. Відповідно до цієї моделі, США, маючи значний надлишок капіталу, повинні були експортувати капіталомісткі товари та імпортувати трудомісткі товари.

Однак емпіричні дослідження показали протилежний результат: США імпортували більш капіталомісткі товари, а експортували трудомістку продукцію. Це суперечило очікуванням та отримало назву «парадокс Леонтьєва». [40]

Протягом наступних десятиліть економісти намагалися пояснити та зменшити значення цього парадоксу, запропонувавши кілька пояснень:

✓ Якість праці: Американська робоча сила була значно продуктивнішою, ніж у багатьох інших країнах, що могло компенсувати її вищу вартість. [41]

✓ Роль людського капіталу: Висококваліфіковані працівники США фактично перетворювалися на форму «капіталу», що змінювало співвідношення факторів виробництва. [42]

✓ Політика та торгові бар'єри: Державне регулювання та мита могли впливати на структуру експорту та імпорту. [43]

Попри початкові суперечності, теорія пропорцій факторів Хекшера-Оліна залишається однією з найважливіших моделей у міжнародній економіці. Водночас парадокс Леонтьєва продемонстрував, що міжнародна торгівля є складним процесом, на який впливають численні чинники, включаючи продуктивність праці, технологічний розвиток та політичні умови. Сучасна економічна теорія продовжує розвиватися, враховуючи нові емпіричні спостереження та виклики глобалізації. [44]

На відміну від класичних теорій міжнародної торгівлі, які зосереджуються на країнах як основних суб'єктах аналізу, сучасні підходи, що базуються на діяльності окремих фірм, набули значного розвитку після Другої світової війни. Їх розробка була переважно ініційована професорами бізнес-шкіл, а не традиційними економістами, що свідчить про зміну фокусу досліджень на мікроекономічному рівні. [45]

Фірмові теорії міжнародної торгівлі виникли у відповідь на стрімке зростання транснаціональних компаній (ТНК), які відіграють ключову роль у світовій економіці. Класичні теорії, що базуються на країнах, зокрема моделі Сміта, Рікардо та Хекшера-Оліна, не враховують достатньою мірою такі явища, як розширення діяльності ТНК та внутрішньогалузева торгівля. [46] Остання передбачає обмін товарами та послугами між країнами в межах однієї галузі. Наприклад, Японія експортує до Німеччини автомобілі Toyota, тоді як Німеччина постачає Японії автомобілі Mercedes-Benz. Цей вид торгівлі не можна пояснити традиційними моделями, які передбачають обмін товарами між країнами з різними порівняльними перевагами.

Фірмові теорії також розширюють аналіз торговельних потоків, включаючи нематеріальні активи компаній, такі як:

- ✓ Сила бренду та лояльність клієнтів – вплив репутації компанії на споживчі переваги. [47]
- ✓ Технологічні інновації – роль досліджень і розробок у створенні конкурентних переваг. [48]
- ✓ Якість продукції та стандарти виробництва – фактори, що забезпечують довгострокову конкурентоспроможність фірми. [49]

Таким чином, сучасні теорії міжнародної торгівлі, засновані на фірмах, більш комплексно пояснюють глобальні економічні процеси, інтегруючи аспекти конкуренції, технологічного розвитку та маркетингових стратегій.

Теорія подібності країн

У 1961 році шведський економіст Стеффан Ліндер розробив теорію подібності країн, яка пояснює внутрішньогалузеву торгівлю між країнами з подібним рівнем економічного розвитку. [50] На відміну від класичних моделей міжнародної торгівлі, ця теорія базується на споживчих перевагах та поведінці фірм, що орієнтуються на внутрішній попит перед виходом на зовнішні ринки.[26]

Теорія Ліндера передбачає, що:

- ✓ Основна частина торгівлі промисловими товарами відбувається між країнами з подібними рівнями доходів на душу населення.
- ✓ Внутрішньогалузева торгівля є поширеним явищем, особливо у секторах, де значну роль відіграють брендові вподобання та репутація продукції. [51]
- ✓ Фірми спочатку орієнтуються на внутрішній попит, а потім використовують набуті знання для виходу на подібні за структурою зовнішні ринки.

Теорія життєвого циклу товару

У 1960-х роках професор Гарвардської школи бізнесу Реймонд Вернон розробив теорію життєвого циклу товару, яка пояснює зміни у виробництві та

міжнародній торгівлі залежно від стадії розвитку продукту. [48] Спочатку ця концепція виникла в сфері маркетингу, але згодом стала важливим інструментом аналізу міжнародної економіки.

Згідно з теорією Вернона, життєвий цикл товару поділяється на три основні етапи:

- ✓ Новий продукт – розробка та початкове виробництво відбувається в країні-інноваторі, де існує високий попит на новинку та необхідна науково-дослідна інфраструктура.

- ✓ Зрілий продукт – попит на товар зростає, що призводить до масштабного виробництва та експорту в інші країни.

- ✓ Стандартизований продукт – виробничі процеси стають уніфікованими, а основні потужності переміщуються в країни з нижчими витратами на робочу силу та виробництво. [52]

На момент розробки ця теорія пояснювала економічне домінування Сполучених Штатів у післявоєнний період, коли США були основним джерелом інновацій та виробництва у багатьох галузях промисловості. Наприклад, розвиток персонального комп'ютера (ПК) ілюструє цю модель: у 1970-х роках ПК був інноваційним продуктом, у 1980-х і 1990-х роках досяг етапу зрілості, а в сучасних умовах виробництво ПК є стандартизованим і переважно зосереджене в країнах із низькими виробничими витратами, таких як Китай та Мексика. [53]

Однак теорія життєвого циклу товару обмежено пояснює сучасні моделі міжнародної торгівлі, оскільки інновації та виробництво стали глобалізованими. У сучасних умовах навіть науково-дослідні роботи проводяться в різних регіонах світу. Наприклад, Індія та Китай пропонують висококваліфіковану робочу силу та сучасну дослідницьку інфраструктуру, що робить їх привабливими для міжнародних компаній. [54]

Теорія глобального стратегічного суперництва

Теорія глобального стратегічного суперництва виникла у 1980-х роках і ґрунтується на наукових дослідженнях економістів Пола Кругмана та Келвіна Ланкастера. [55] Ця концепція фокусується на діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) та їхніх стратегічних зусиллях, спрямованих на отримання довготривалої конкурентної переваги у глобальному середовищі. Вона розглядає міжнародну конкуренцію як динамічний процес, у якому компанії змушені розвивати унікальні ресурси та можливості, щоб зберегти стійкі позиції на світових ринках.

Ключовим аспектом цієї теорії є поняття бар'єрів входу – структурних або стратегічних перешкод, що ускладнюють вихід нових компаній на ринок або в певну галузь. [56] Високі бар'єри входу дозволяють усталеним корпораціям підтримувати монопольне становище та знижувати рівень конкуренції.

До основних механізмів створення бар'єрів входу належать:

Дослідження та розробки (R&D) – інвестування у технологічні інновації та наукові розробки забезпечує лідерство у впровадженні нових продуктів і процесів, що є складними для копіювання конкурентами.

✓ Право власності на інтелектуальну власність – патенти, авторські права та торгові марки слугують інструментами правового захисту ексклюзивних технологій і розробок.

✓ Економія на масштабі виробництва – великі компанії, завдяки масовому виробництву, отримують значні переваги у зниженні собівартості продукції, що ускладнює конкуренцію для нових учасників ринку.

✓ Унікальні бізнес-процеси та накопичений досвід – спеціалізовані управлінські методики, ефективні логістичні системи та корпоративна культура можуть створювати значні конкурентні переваги.

✓ Контроль ресурсів та сприятливий доступ до сировини – монополізація критично важливих ресурсів або довгострокові контракти з постачальниками ускладнюють входження нових компаній у галузь. [57]

Теорія національних конкурентних переваг Майкла Портера

У продовження розвитку теорій міжнародної торгівлі Майкл Портер, професор Гарвардської школи бізнесу, у 1990 році запропонував нову концепцію, спрямовану на пояснення національної конкурентоспроможності. Його модель, відома як «Діамант Портера» (Porter's Diamond Model), розглядає конкурентні переваги країн через здатність їхніх галузей до інновацій та постійного вдосконалення. [49] Основна ідея полягає у визначенні ключових факторів, які сприяють формуванню та зміцненню конкурентоспроможності певних галузей у різних країнах.

Щоб пояснити свою теорію, Портер визначив чотири детермінанти, які він пов'язав разом. Чотири детермінанти: (1) ресурси та можливості місцевого ринку, (2) умови попиту на місцевому ринку, (3) місцеві постачальники та додаткові галузі та (4) характеристики місцевої фірми. Згідно з моделлю Портера, конкурентоспроможність країни визначається чотирма взаємопов'язаними детермінантами:

Факторні умови (ресурси та можливості місцевого ринку)

Портер розширив класичний підхід до факторів виробництва, запропонований у теорії Хекшера-Оліна, додавши до традиційних ресурсів (природні ресурси, трудові ресурси) нові передові фактори. До них належать кваліфікована робоча сила, високий рівень освіти, інвестиції у науку та технології, розвинена інфраструктура. Саме ці передові фактори, на думку Портера, є основою довгострокової конкурентної переваги. [49]

Умови попиту на місцевому ринку

Високі вимоги з боку внутрішніх споживачів сприяють розвитку галузі, оскільки компанії змушені постійно впроваджувати інновації та вдосконалювати

свою продукцію. Наприклад, розвиток американського ринку програмного забезпечення частково зумовлений високими вимогами споживачів у США, що стимулює компанії створювати новітні продукти та технології.

Наявність розвинених допоміжних та пов'язаних галузей

Конкурентоспроможність національної економіки залежить від ефективності місцевих постачальників та рівня розвитку суміжних галузей. Наприклад, успішний автомобільний сектор Німеччини частково пояснюється високим рівнем розвитку її машинобудівної та хімічної промисловості, які забезпечують інноваційні матеріали та технологічні рішення. [58]

Стратегія фірм, структура та конкуренція

Інтенсивна внутрішня конкуренція сприяє підвищенню ефективності, стимулює інновації та допомагає компаніям досягати міжнародного успіху. Наприклад, жорстка конкуренція між японськими виробниками електроніки (Sony, Panasonic, Toshiba) сприяла створенню інноваційних продуктів, що забезпечили їм глобальне лідерство. [59]

Окрім чотирьох основних детермінант, Портер також наголошував на впливі двох додаткових факторів:

- ✓ Роль уряду – державна політика може сприяти розвитку конкурентоспроможності через підтримку інновацій, стимулювання освіти та наукових досліджень, а також створення сприятливих умов для бізнесу.

- ✓ Випадкові події – непередбачувані фактори, такі як економічні кризи, природні катастрофи чи проривні технологічні відкриття, можуть суттєво впливати на конкурентоспроможність країн та галузей. [58]

Сучасні теорії міжнародної торгівлі, включно з теорією Хекшера-Оліна, теорією Кравіса та Ліндера та теоремою про вирівнювання факторних цін, дають змогу глибше зрозуміти, чому країни торгують і яку вигоду вони від цього отримують. На відміну від класичних теорій, які зосереджені головним чином на відмінностях у продуктивності, ці сучасні перспективи враховують ширший спектр

факторів, включаючи забезпеченість ресурсами, уподобання споживачів і вплив торгівлі на розподіл доходу.

1.3. Глобальна система регулювання міжнародної торгівлі

Історичний розвиток глобальних систем регулювання міжнародної торгівлі бере свій початок у першій половині XX століття. Після Першої світової війни виникла потреба у координації економічної політики між державами задля запобігання економічним кризам і підтримання міжнародної стабільності. Першою значущою організацією такого типу стала Ліга Націй, заснована у 1919 році. Вона мала на меті сприяння міжнародному миру та співробітництву, зокрема в економічній сфері. [60]

Другий етап розвитку глобальних систем регулювання міжнародної торгівлі розпочався після Другої світової війни. Важливим кроком у цьому напрямі стала Бреттон-Вудська конференція 1944 року, на якій було створено Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), відомий також як Світовий банк. Ці установи стали ключовими елементами Бреттон-Вудської системи, спрямованої на забезпечення стабільності міжнародної валютно-фінансової системи, підтримку післявоєнної відбудови та економічного розвитку. [61]

У другій половині XX століття міжнародне економічне співробітництво продовжило розширюватися, що сприяло створенню Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) у 1947 році. У 1995 році на основі ГАТТ була утворена Світова організація торгівлі (СОТ), яка стала основним інститутом регулювання міжнародної торгівлі. СОТ забезпечує умови для лібералізації торгівлі та розв'язання торговельних суперечок.

Одночасно з діяльністю глобальних економічних організацій почали

розвиватися регіональні економічні об'єднання. Одним із найуспішніших прикладів регіональної інтеграції стало Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), засноване у 1957 році, яке у подальшому трансформувалося в Європейський Союз (ЄС). Подібні організації виникли й в інших частинах світу: Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) (1967 р.); Африканський Союз (2001 р., на базі Організації африканської єдності); Північноамериканська угода про вільну торгівлю (NAFTA), яка у 2020 році була замінена на Угоду США-Мексика-Канада (USMCA). [60]

У XXI столітті глобальні системи регулювання міжнародної торгівлі зіткнулися з новими глобальними викликами, серед яких процеси глобалізації, екологічні загрози та зміна клімату, фінансові кризи, пандемії та їхній вплив на світову економіку.

Відповідно, діяльність глобальних систем регулювання міжнародної торгівлі була адаптована до нових реалій:

- ✓ Світовий банк розширив свою роботу у сфері екологічної та соціальної стійкості,
- ✓ МВФ надав значну фінансову допомогу країнам, які постраждали від глобальної фінансової кризи 2008 року та пандемії COVID-19,
- ✓ СОТ працює над реформуванням багатосторонньої торговельної системи для забезпечення її ефективності та справедливості. [62]

Таким чином, еволюція глобальних систем регулювання міжнародної торгівлі відображає їхню здатність адаптуватися до змін у світовій економіці. Від Ліги Націй до сучасних фінансових інститутів та торговельних блоків, глобальні системи регулювання міжнародної торгівлі продовжують відігравати ключову роль у формуванні глобальних економічних політик, спрямованих на забезпечення стабільності, розвитку та економічного зростання.

Глобальні системи регулювання міжнародної торгівлі класифікують за різними критеріями, включаючи їхні функції, масштаби діяльності, структуру та географічну сферу впливу (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 - Класифікація глобальних систем, які впливають на регулювання міжнародної торгівлі

Критерій	Категорія	Опис	Приклади
За функціональною ознакою	Фінансові системи	Забезпечують фінансову стабільність, сприяють економічному розвитку через надання кредитів, грантів, технічної допомоги	МВФ, Світовий банк
	Торговельні системи	Регулюють міжнародну торгівлю, сприяють вільному обігу товарів і послуг, вирішують торговельні спори	СОТ
	Системи економічного розвитку	Сприяють економічному розвитку, зменшенню бідності через реалізацію проєктів та програм підтримки	ОЕСР
За масштабами діяльності	Глобальні системи	Діють на світовому рівні, охоплюють більшість країн світу	МВФ, Світовий банк, СОТ
	Регіональні системи	Обмежені певним географічним регіоном, вирішують економічні проблеми цього регіону	ЄБРР, АБР
За структурою	Міжурядові системи	Складаються з держав-членів, які спільно ухвалюють рішення та реалізують політики	МВФ, Світовий банк, СОТ
	Гібридні системи	Включають як державні, так і недержавні учасники, які співпрацюють для досягнення спільних економічних цілей	ГЕФ
За географічною сферою впливу	Універсальні системи	Об'єднують країни всього світу	ООН, МВФ, СОТ
	Континентальні та субконтинентальні системи	Об'єднують країни одного континенту або частини континенту для вирішення регіональних економічних питань	ЄС, АСЕАН

Джерело: складено автором на основі [60, 63, 64]

Однією з ключових організацій у сфері регулювання міжнародної торгівлі є Світова організація торгівлі (СОТ). Вона є єдиною глобальною міжнародною інституцією, що встановлює правила торгівлі між державами. Основою СОТ є багатосторонні торговельні угоди, узгоджені та підписані більшістю країн світу та

ратифіковані їхніми національними законодавчими органами. Основними функціями СОТ є:

- ✓ Розробка та впровадження багатосторонніх торговельних норм і правил, що регулюють міжнародну торгівлю товарами, послугами та правами інтелектуальної власності.
- ✓ Моніторинг виконання торговельних угод з метою забезпечення їх дотримання державами-членами.
- ✓ Врегулювання торговельних суперечок між країнами-учасницями через спеціалізовані механізми розгляду спорів.
- ✓ Сприяння зниженню тарифних та нетарифних бар'єрів для лібералізації торгівлі та створення сприятливих умов для економічного зростання.

Метою діяльності СОТ є забезпечення максимально прозорого, передбачуваного та вільного функціонування міжнародної торговельної системи. Організація сприяє стабільності світового ринку, усуненню протекціоністських бар'єрів та створенню рівних умов для всіх учасників міжнародної торгівлі (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 - Основні функції та принципи СОТ [65]

Основні функції СОТ	Основні принципи СОТ
Встановлення правил міжнародної торгівлі	Принцип недискримінації
Сприяння зниженню торговельних бар'єрів	Принцип взаємності
Врегулювання торговельних суперечок	Принцип прозорості
Платформа для переговорів	Принцип сприяння вільній торгівлі
Моніторинг торговельної політики	Принцип вирішення суперечок

У своїй діяльності СОТ керується кількома основоположними принципами:

- ✓ Принцип недискримінації, який включає режим найбільшого сприяння (РНС) та національний режим. Це означає, що країни-члени СОТ зобов'язані надавати однакові торговельні переваги всім учасникам організації.
- ✓ Принцип взаємності, за яким поступки однієї країни супроводжуються аналогічними поступками з боку її торгових партнерів.

✓ Принцип прозорості, що передбачає надання країнами відкритої інформації про їхні торговельні політики.

✓ Принцип сприяння вільній торгівлі, що виражається у поступовому зниженні митних тарифів та усуненні торговельних бар'єрів.

✓ Принцип вирішення суперечок, який передбачає спеціальні механізми розгляду конфліктів між країнами-членами та ухвалення обов'язкових для виконання рішень. [66]

СОТ налічує понад 160 членів, які представляють 98 відсотків світової торгівлі. Понад 20 країн прагнуть вступити до СОТ.

Щоб приєднатися до СОТ, уряд має привести свою економічну та торговельну політику у відповідність до правил СОТ та узгодити умови вступу з членством у СОТ. [67]

Світова організація торгівлі (СОТ) здійснює співпрацю з низкою міжнародних урядових організацій у межах концепції «узгодженості». Цей термін походить від «Рішення про досягнення більшої узгодженості у виробленні глобальної економічної політики», ухваленого міністрами в Марракеші у квітні 1994 року. Проте узгодженість економічної політики виходить за межі формалізованих домовленостей про співпрацю СОТ із Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Світовим банком. [68]

Організація Об'єднаних Націй (ООН) здійснює регулювання міжнародної торгівлі через низку спеціалізованих підрозділів, серед яких ключову роль відіграє Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД).

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) є органом Генеральної Асамблеї ООН, заснованим у 1964 році, до складу якого входять 194 держави. ЮНКТАД не є міжнародною торговельною організацією, проте відіграє важливу роль у формуванні політики міжнародної торгівлі. Основними завданнями цього органу є:

- ✓ сприяння розвитку міжнародної торгівлі та забезпечення рівноправної взаємовигідної співпраці між країнами;
- ✓ вироблення принципів і механізмів функціонування міжнародної торговельної системи;
- ✓ розробка заходів щодо реалізації принципів міжнародної торгівлі;
- ✓ створення юридичної бази міжнародної торгівлі, зокрема прийняття багатосторонніх угод і конвенцій;
- ✓ координація діяльності у сфері міжнародної торгівлі;
- ✓ регулювання діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) та питань заборгованості країн, що розвиваються.

Рішення, ухвалені в межах ЮНКТАД, мають рекомендаційний характер, проте відіграють важливу роль у формуванні глобальної торговельної політики. [69]

Таким чином, ЮНКТАД відіграє значну роль у формуванні міжнародної торговельної політики, розробці нормативно-правових актів у сфері торгівлі та сприянні співпраці між державами для забезпечення сталого економічного розвитку.

Економічні комісії ООН – аналізують торговельну політику регіонів та сприяють інтеграції економік.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) сприяє макроекономічній стабільності, регулює валютні курси та забезпечує фінансову підтримку країн, що стикаються з економічними кризами. [70] Офіційно фонд почав свою діяльність 27 грудня 1945 року, коли 29 країн ратифікували його статут [71].

Спочатку головною метою МВФ було підтримання стабільності валютних курсів у межах Бреттон-Вудської системи, яка базувалася на фіксованому обмінному курсі національних валют до долара США. Однак після краху цієї системи у 1971 році фонд змінив свою роль, зосередившись на макроекономічному моніторингу, фінансовій підтримці країн-членів та сприянні економічному розвитку. [72]

На сьогоднішній день МВФ виконує кілька ключових функцій, які роблять МВФ ключовим гравцем у міжнародній фінансовій системі, сприяючи економічній стабільності та розвитку (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 - Ключові функції Міжнародного валютного фонду (МВФ)

Функція	Опис
Моніторинг та аналіз світової економіки	- Оцінка фінансової стабільності та макроекономічної політики країн-членів.
	- Публікація аналітичних звітів, таких як <i>World Economic Outlook</i> , <i>Global Financial Stability Report</i> та <i>Fiscal Monitor</i> .
Фінансова допомога країнам	- Надання кредитів країнам з макроекономічними кризами, дефіцитом платіжного балансу або валютною нестабільністю.
	- Основні програми кредитування: <i>Stand-By Arrangements (SBA)</i> – короткострокові кредити для швидкої фінансової допомоги. <i>Extended Fund Facility (EFF)</i> – середньострокові кредити для структурних економічних реформ. <i>Poverty Reduction and Growth Trust (PRGT)</i> – кредити для країн з низьким рівнем доходу.
Технічна допомога та навчання	- Сприяння країнам у розробці економічної політики, реформуванні фінансового сектора та покращенні управління державними фінансами.
	- Організація тренінгів та консультацій для урядів.

Джерело: складено автором на основі [73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80].

Діяльність МВФ у ключові періоди демонструє роль МВФ у стабілізації світової економіки та реагуванні на глобальні фінансові виклики (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 - Діяльність МВФ у ключові періоди

Період	Основні події та роль МВФ
1980–1990-ті роки: Регулювання боргових криз	- У 1980-х МВФ відігравав ключову роль у реструктуризації боргу Латинської Америки та впровадженні програм економічної стабілізації.
	- У 1990-х надавав фінансову допомогу країнам, що постраждали від криз: Мексиці (1994), Східній Азії (1997), Росії (1998) та Бразилії (1999).
2008–2009: Глобальна фінансова криза	- Під час кризи 2008 року МВФ значно збільшив обсяги кредитування.
	- Запровадив нові програми допомоги та реформував механізми підтримки економік, що постраждали від рецесії.
2020–2023: Реакція на пандемію COVID-19	- Виділив понад 650 млрд доларів США у вигляді спеціальних прав запозичення (SDR) для підтримки глобальної ліквідності.
	- Надав екстрені кредити 96 країнам для подолання економічних потрясінь.
	- Тимчасово скасував виплати заборгованості для найбідніших країн.
Діяльності МВФ щодо України в умовах війни	- Надав Україні 1,4 мільярда доларів США через механізм швидкого фінансування (Rapid Financing Instrument) для підтримки бюджету.
	- Погоджено програму фінансування на суму 15,6 мільярда доларів США на 4 роки для стабілізації економіки та підтримки реформ.

Джерело: складено автором на основі [81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90].

На сьогодні МВФ зосереджує свою увагу на викликах, що визначають сучасну стратегію МВФ, спрямовану на підтримку глобальної економічної стабільності та розвитку (табл. 1.7)

Таблиця 1.7 - Сучасні виклики та перспективи діяльності Міжнародного валютного фонду (МВФ)

Виклик	Опис
Управління глобальними боргами	Після пандемії COVID-19 світовий державний борг зріс і, за прогнозами, перевищить \$100 трильйонів до кінця 2024 року, що становитиме 93% глобального ВВП. МВФ зосереджується на управлінні цими борговими зобов'язаннями для забезпечення фінансової стабільності.
Реагування на економічні наслідки війни в Україні та глобальної інфляції	Геополітичні конфлікти, такі як війна в Україні, спричинили економічні потрясіння та зростання інфляції. МВФ надає підтримку постраждалим країнам та розробляє стратегії для пом'якшення негативних наслідків.
Сприяння переходу до «зеленої економіки» та боротьба зі змінами клімату	МВФ активно інтегрує кліматичні ризики у свою акроекономічну та фінансову політику, допомагаючи країнам проваджувати стратегії для переходу до стійкої та екологічно чистої економіки.
Розширення фінансової підтримки для країн, що розвиваються	Через нові ініціативи, такі як Траст стійкості та сталого розвитку, МВФ надає довгострокове фінансування країнам з низьким та середнім рівнем доходу для підвищення їхньої стійкості до зовнішніх шоків та забезпечення сталого зростання.

Джерело: складено автором на основі [91, 92, 93].

Світовий банк фінансує проекти інфраструктурного розвитку, які покликані сприяти економічному зростанню та інтеграції у світову економіку.

Спочатку основна діяльність Світового банку зосереджувалася на фінансуванні післявоєнного відновлення європейських країн. Однак після впровадження Плану Маршалла в 1947 році банк поступово змінив свою спрямованість на фінансування розвитку країн із низьким та середнім рівнем доходу. [72]

З 1950-х років організація розширила свою діяльність і створила кілька спеціалізованих установ, які разом утворюють Групу Світового банку (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 - Спеціалізовані установи Групи Світового банку

Назва установи	Рік заснування	Основна діяльність
Міжнародна фінансова корпорація (IFC)	1956	Сприяє розвитку приватного сектора шляхом надання інвестицій
Міжнародна асоціація розвитку (IDA)	1960	Надає безвідсоткові кредити та гранти найбіднішим країнам
Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (MIGA)	1988	Страхує інвесторів від політичних ризиків
Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (ICSID)	1966	Врегулює інвестиційні спори між державами та приватними компаніями

Джерело: складено автором на основі [75, 78, 94, 95].

Світовий банк, виконує ключову роль у глобальному економічному розвитку. Основні напрями включають фінансування розвитку та боротьбу з бідністю, сприяння економічним реформам, розвиток інфраструктури та екологічних проєктів, а також підтримку приватного сектора (табл. 1.9, табл. 1.10).

Таблиця 1.9 - Ключові функції та напрями діяльності Світового банку

Напрямок діяльності	Основні функції
Фінансування розвитку та зменшення бідності	Надає довгострокові кредити та гранти на розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та сільського господарства
	Підтримує проєкти з боротьби з бідністю через ініціативи IDA, що фінансують розвиток у найменш розвинених країнах
Сприяння економічним реформам	Консультує уряди щодо ефективного управління фінансами, прозорості державних інституцій та боротьби з корупцією
	Допомагає країнам у здійсненні структурних реформ для забезпечення макроекономічної стабільності
Розвиток інфраструктури та екологічних проєктів	Інвестує в транспорт, енергетику, водопостачання та інформаційні технології
	Підтримує екологічні ініціативи, зокрема проєкти з відновлюваної енергетики та боротьби зі змінами клімату
Підтримка приватного сектора	Через IFC стимулює розвиток малого та середнього бізнесу, залучає іноземні інвестиції
	MIGA страхує інвесторів від політичних ризиків, що сприяє залученню капіталу у країни, що розвиваються

Джерело: складено автором на основі [74, 80, 87, 96, 97, 98, 99, 100].

Таблиця 1.10 - Діяльність Світового банку у ключові періоди

Період	Основні напрями діяльності
1946–1960-ті роки Післявоєнна відбудова та перший етап розвитку	Фінансування відновлення країн Західної Європи. Перший кредит (250 млн доларів) наданий Франції у 1947 році для економічної стабілізації. З 1950-х років – зосередження на підтримці країн, що розвиваються.
1970–1980-ті роки Підтримка економічних реформ	Реагування на боргову кризу 1980-х років: співпраця з країнами Латинської Америки та Африки. Впровадження програм структурної перебудови (скорочення державних витрат, приватизація).
1990–2000-ні роки Боротьба з бідністю та фінансування інфраструктури	Розширення діяльності на країни Східної Європи після розпаду СРСР. Кредити на ринкові реформи. Збільшене фінансування соціальних програм у країнах Африки та Південної Азії.
2008–2009 Реакція на світову фінансову кризу	Активне кредитування країн, що постраждали від фінансової кризи. Запуск програм допомоги для держав із проблемами платіжного балансу та нестачею фінансових ресурсів.
2020–2023 Реагування на пандемію COVID- 19	Виділено понад 157 млрд доларів для підтримки країн, які постраждали від пандемії. Фінансування закупівлі вакцин, підтримка систем охорони здоров'я в країнах, що розвиваються. Запровадження ініціатив зі скасування боргів для найбідніших країн.
2022-2025 Підтримка України протягом війни	Виділення 723 мільйонів доларів США для підтримки бюджету України та фінансування необхідних витрат.
	Надання кредиту в розмірі 1 мільярда доларів США для підтримки урядових видатків та забезпечення соціальних виплат.
	Надання 4,5 мільярда доларів США для підтримки економічної стабільності та відновлення фінансової системи.
	Виділення коштів для фінансування відновлення важливих інфраструктурних об'єктів, що постраждали від війни.
	Фінансування проєктів відновлення критичної інфраструктури, включаючи енергетику, транспорт та водопостачання.
	Підтримка проєктів з відновлення економіки України, допомога в проведенні структурних реформ і стимулювання економічного зростання.

Джерело: складено автором на основі [101, 102, 103, 104, 105].

На сьогодні Світовий банк зосереджується на таких напрямках:

- ✓ Постпандемічне відновлення – сприяння економічній стабільності у країнах, що розвиваються.
- ✓ Боротьба зі змінами клімату – фінансування екологічних проєктів та підтримка «зеленої економіки».
- ✓ Розвиток цифрової економіки – інвестиції у цифрову трансформацію та кібербезпеку.

✓ Реакція на геополітичні виклики – допомога країнам, які постраждали від конфліктів, зокрема Україні.

Світовий банк відіграє ключову роль у фінансуванні розвитку, підтримці економічних реформ та боротьбі з бідністю. Від післявоєнної відбудови до сучасних глобальних викликів, його діяльність адаптується до потреб світової економіки. У майбутньому банк буде зосереджений на стійкому розвитку, кліматичних ініціативах та підтримці цифрових технологій.

Регіональні торговельні блоки та угоди створюють спеціальні зони економічного співробітництва та визначають умови взаємної торгівлі між державами.

Європейський Союз (ЄС)

ЄС забезпечує єдиний ринок для країн-членів, уніфікує торговельну політику та регулює відносини з третіми країнами через спільні угоди.

Європейський Союз (ЄС) є одним із ключових гравців у глобальній торговельній системі, здійснюючи регулювання міжнародної торгівлі через спільну політику, нормативно-правові механізми та участь у багатосторонніх угодах. Торговельна політика ЄС базується на принципах вільного руху товарів, єдиного ринку та спільного митного регулювання.

Сучасна торгова політика ЄС базується на трьох ключових аспектах:

- ✓ Лібералізація міжнародної торгівлі (через угоди про вільну торгівлю);
- ✓ Захисні торговельні заходи (антидемпінгові розслідування, квоти, санкції);
- ✓ Регулювання глобальних торговельних норм через участь у СОТ та інших міжнародних організаціях (табл. 1.11).

Основні інструменти регулювання міжнародної торгівлі ЄС та опис їх дії надано в табл. 1.11.

Таблиця 1.11 - Основні інструменти регулювання міжнародної торгівлі ЄС:

Інструмент	Опис дії
Єдиний митний тариф (СЕТ)	ЄС застосовує єдиний зовнішній тариф до товарів, що імпортуються з третіх країн, забезпечуючи рівні торговельні умови для всіх членів Союзу та запобігаючи внутрішньому протекціонізму.
<i>Торговельні угоди ЄС . ЄС має понад 70 торговельних угод, зокрема:</i>	
- СЕТА (Угода з Канадою)	Усунення 98% митних тарифів.
- Угода про асоціацію з Україною	Лібералізація торгівлі та економічна інтеграція.
- Угода ЄС-МЕРКОСУР	Очікуване створення найбільшої у світі зони вільної торгівлі (ЗВТ).
<i>Антидемпінгові заходи та санкції. ЄС застосовує захисні заходи для боротьби з недобросовісною конкуренцією, включаючи:</i>	
- Санкції проти Росії (2022 рік)	Обмеження на імпорт російських енергоносіїв та заборона експорту технологічної продукції до РФ.
<i>Екологічні та соціальні стандарти. ЄС є лідером у регулюванні сталого розвитку через:</i>	
- Європейський зелений курс	Інтеграція екологічних стандартів у міжнародну торгівлю.
- Механізм вуглецевого коригування імпорту (СВАМ)	Введення «вуглецевого податку» на товари, імпортовані з країн з низькими екологічними стандартами.

Джерело: складено автором на основі [106, 107, 108].

ЄС відіграє центральну роль у регулюванні міжнародної торгівлі, зокрема:

- бере активну участь у СОТ, просуваючи принципи вільної торгівлі;
- підтримує країни, що розвиваються, через торговельні ініціативи (GSP+);
- сприяє гармонізації міжнародних стандартів у сферах праці та екології.

ЄС послідовно розвиває механізми регулювання міжнародної торгівлі, адаптуючись до сучасних викликів. Головними напрямками торговельної політики залишаються укладання стратегічних угод, забезпечення сталого розвитку та зміцнення глобальних торговельних норм. У майбутньому ключовими викликами для ЄС будуть геополітична нестабільність, зростаючий протекціонізм та кліматична політика.

Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АРЕС) – це міждержавний форум, створений у 1989 році з метою сприяння економічному

зростанню, регіональній інтеграції та вільній торгівлі в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Основними цілями АРЕС є :

- ✓ Лібералізація торгівлі та інвестицій – усунення бар'єрів для міжнародної торгівлі та сприяння економічній інтеграції.
- ✓ Економічне та технічне співробітництво – сприяння розвитку інфраструктури, науки, інновацій та технологій.
- ✓ Підтримка сталого розвитку – імплементація екологічних та соціально-економічних стандартів у процесах регіонального співробітництва.
- ✓ Забезпечення економічної безпеки – координація заходів щодо фінансової стабільності, енергетичної безпеки та реагування на глобальні виклики.

Окрім міжурядових структур, на міжнародну торгівлю впливають галузеві організації та неурядові інституції, такі як Міжнародна торговельна палата (ІСС), Глобальний екологічний фонд (ГЕФ).

Міжнародна торгова палата (МТП) (англ. International Chamber of Commerce, ІСС) є глобальною організацією бізнесу, створеною у 1919 році з метою сприяння міжнародній торгівлі та інвестиціям, розвитку відкритих ринків товарів і послуг, а також забезпечення вільного руху капіталу. Її членами є понад 6,5 мільйонів компаній, бізнес-асоціацій та торгово-промислових палат з більш ніж 130 країн світу.

МТП відіграє ключову роль у встановленні правил та стандартів, що регулюють міжнародну торгівлю. Одним із найважливіших внесків організації є розробка та впровадження правил Інкотермс (Incoterms) [109], які були вперше опубліковані у 1936 році. Ці правила забезпечують єдине тлумачення торговельних термінів, що сприяє зменшенню непорозумінь та спрощенню міжнародних торговельних операцій. З моменту першої публікації Інкотермс зазнали кількох редакцій (у 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000, 2010 та 2020 роках) для врахування змін у міжнародній комерційній практиці.

Окрім розробки стандартів, МТП активно займається вирішенням торговельних спорів через свій Міжнародний арбітражний суд. Цей суд є провідною арбітражною установою світу та надає послуги з вирішення комерційних спорів між сторонами з різних країн, забезпечуючи неупередженість та ефективність процесу.

Сьогодні МТП продовжує розширювати свою діяльність, адаптуючись до сучасних викликів глобальної економіки. Організація активно сприяє цифровізації торгівлі, розробляючи стандарти для електронної комерції та підтримуючи ініціативи, спрямовані на спрощення міжнародних транзакцій. МТП також бере участь у формуванні політики щодо сталого розвитку, підкреслюючи важливість екологічної відповідальності у міжнародній торгівлі.

Таким чином, від свого заснування до сьогодні Міжнародна торгова палата відіграє важливу роль у регулюванні міжнародної торгівлі, встановлюючи стандарти, сприяючи вирішенню спорів та адаптуючись до змін у глобальному економічному середовищі.

Глобальний екологічний фонд (ГЕФ) забезпечує інтеграцію екологічних стандартів у міжнародну торгівлю, регулюючи вплив глобалізації на навколишнє середовище.

ГЕФ був створений у 1991 році як міжнародна організація з метою надання фінансової підтримки країнам, що розвиваються, та країнам з перехідною економікою для реалізації проєктів, спрямованих на покращення стану глобального навколишнього середовища. Його діяльність охоплює такі напрямки, як збереження біорізноманіття, боротьба зі зміною клімату, охорона міжнародних вод, запобігання деградації земель, захист озонового шару та управління стійкими органічними забруднювачами. [110]

Хоча ГЕФ не є прямим регулятором міжнародної торгівлі, його діяльність опосередковано впливає на регулювання торгівлі через фінансування проєктів, які сприяють екологізації економічної діяльності. Зокрема, ГЕФ підтримує ініціативи, що сприяють впровадженню екологічних стандартів у виробництві та торгівлі, а

також проєкти, спрямовані на зменшення негативного впливу економічної діяльності на навколишнє середовище. Це включає фінансування заходів з підвищення енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії та впровадження сталих практик у сільському господарстві та промисловості.

Отже, сучасна система регулювання міжнародної торгівлі представлена багаторівневими структурами, що взаємодіють між собою у сферах торгівлі, фінансів та економічної інтеграції. Глобальні організації, такі як СОТ та МВФ, забезпечують базові механізми регулювання, тоді як регіональні об'єднання та галузеві структури доповнюють систему, адаптуючи її до специфіки міжнародного економічного середовища.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ, СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ ТА ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

2.1. Еволюція етапів розвитку міжнародної торгівлі

Фахівці з вивчення світової економіки вирізняють різні критерії періодизації розвитку міжнародної торгівлі. Це можуть бути етапи науково-технічного прогресу (якісні зміни в силах виробництва), удосконалення транспортної інфраструктури (як транспортних засобів, так і доріг), а також зміни в зовнішньоторговельній політиці різних країн (лібералізація чи протекціонізм). Встановлено, що між усіма цими етапами існує пряма залежність. Однак найбільш логічною, наочною та поширеною є періодизація розвитку світових процесів, зокрема міжнародної торгівлі, на основі важливих подій в історії світу (табл.2.1).

Таблиця 2.1 - Етапи розвитку міжнародної торгівлі [111]

Етап	Часові межі	Основні характеристики
Початковий етап	XVIII ст. – перша половина XIX ст.	Початок міжнародної торгівлі в сучасному розумінні.
		Промислова революція сприяє зростанню виробництва та потребі в нових ринках.
Розвиток промислової торгівлі	Друга половина XIX ст. – початок XX ст.	Торгівля сировиною та товарами мануфактурного виробництва.
		Розвиток транспорту (залізниць, пароплавів) стимулює міжнародний обмін.
		Зростає обсяг торгівлі промисловими товарами.
Міжвоєнний період	1914–1939 рр.	Формуються міжнародні фінансові механізми.
		Світові війни та економічні кризи (1929–1933 рр.) суттєво скорочують обсяги торгівлі.
Післявоєнний період	1945–1990 рр.	Політика протекціонізму, зростання торгових бар'єрів.
		Відновлення торгівлі після Другої світової війни.
		Створення міжнародних організацій (ГАТТ) для лібералізації торгівлі.
Сучасний етап	1990-ті – сьогодні	Інтенсивна інтернаціоналізація виробництва та капіталу.
		Глобалізація світової економіки.
		Лібералізація торгівлі, цифровізація торговельних процесів.
		Посилення ролі міжнародних економічних організацій (СОТ, МВФ, Світовий банк).

Джерело: складено автором на основі [111, 112, 113, 114, 115].

Останній, сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі можна поділити на два періоди: період конкуренції між двома світовими економічними системами — капіталістичною та соціалістичною (до початку 1990-х років), і період глобалізації світової економіки (починаючи з 1990-х років XX століття).

Початковий етап розвитку міжнародної торгівлі охоплює період з XVIII століття до середини XIX століття та характеризується докорінними змінами в економічній структурі провідних держав. Відбувся перехід від аграрного господарства до індустріального виробництва, що спричинило зростання попиту на сировину, робочу силу та нові ринки збуту. [111] Важливу роль у цьому процесі відіграла Промислова революція, яка започаткувала масове виробництво товарів і потребу в розширенні економічних зв'язків між країнами. [112]

Промислова революція, що почалася у Великій Британії наприкінці XVIII століття, призвела до суттєвих змін у структурі виробництва та торгівлі. [113]

Вона зумовила:

- механізацію виробничих процесів, що сприяло збільшенню обсягів випуску продукції;
- концентрацію капіталу у великих промислових центрах;
- прискорення розвитку транспортної інфраструктури, зокрема залізниць і морських шляхів;
- формування нових ринків сировини та збуту через колоніальну експансію. [114]

Внаслідок цього міжнародна торгівля почала набувати глобального характеру: європейські країни активно імпортували дешеву сировину (бавовну, деревину, метали), а експортували готову промислову продукцію (текстиль, машинобудівні вироби, хімічні товари). [111]

У цей період відбувається становлення системи світової торгівлі, яка базувалася на принципах колоніальної експансії. Провідні держави, такі як Велика Британія, Франція, Нідерланди, Іспанія та Португалія, встановлювали контроль над

новими територіями для забезпечення доступу до природних ресурсів і ринків збуту. [115]

Основні характеристики цього процесу подані в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Основні характеристики становлення системи світової торгівлі в колоніальну епоху:

Характеристика	Опис
Експлуатація колоній	Колонії постачали сировину (каучук, чай, спеції, золото, срібло) в метрополії, а натомість отримували нав'язаний імпорт промислових товарів.
Розвиток нових торгових шляхів	Активне використання Атлантичного океану, Індійського океану та Карибського басейну для перевезення товарів і налагодження торгівельних зв'язків.
Домінування європейських держав	Європейські держави зміцнювали свою позицію в міжнародній торгівлі завдяки розвитку військово-морського флоту, що забезпечувало контроль над ключовими маршрутами.

Джерело: складено автором на основі [111, 112, 113].

Особливу роль у цьому відіграла Британська Ост-Індська компанія, яка контролювала значну частину торгових операцій між Європою та Азією. Аналогічну політику здійснювали Голландська та Французька Ост-Індські компанії. [111]

XVIII століття ознаменувалося поступовим відходом від меркантилізму, який базувався на ідеї жорсткого державного контролю над економікою, та переходом до концепції економічного лібералізму. [32]

Розвиток міжнародної торгівлі став можливим завдяки технічним нововведенням у транспортній галузі.

Основні досягнення:

- будівництво каналів (Суецького, Манчестерського), що скоротили транспортні витрати [112];
- перехід від вітрильного флоту до парового транспорту, що забезпечило швидкість і надійність перевезень [113];
- розширення залізничної мережі, що сприяло внутрішній і міжнародній торгівлі [111].

Удосконалення логістики дозволило значно збільшити обсяги міжнародних торговельних операцій.

Таким чином, початковий етап розвитку міжнародної торгівлі став основою для подальшої глобалізації економічних відносин, визначивши ключові тенденції, які будуть розвиватися у наступні століття.

Другий етап розвитку міжнародної торгівлі (друга половина XIX – початок XX ст.) характеризується стрімкою індустріалізацією, технологічним прогресом та поглибленням економічної інтеграції між країнами. У цей період формуються нові економічні зв'язки, що сприяють зростанню обсягів торгівлі, лібералізації ринків та посиленню міжнародного поділу праці. [111]

Основними факторами, що визначали розвиток міжнародної торгівлі на цьому етапі, були:

- ✓ Друга промислова революція та пов'язані з нею технологічні інновації [112];
- ✓ Розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури, що забезпечило швидке переміщення товарів і капіталу [113];
- ✓ Розширення колоніальної системи, що зміцнило залежність сировинних ринків від метрополій [115];
- ✓ Еволюція торговельної політики від протекціонізму до часткової лібералізації [111].

Друга половина XIX століття була періодом переходу від жорсткого протекціонізму до поступової лібералізації торгівлі.

Зниження митних тарифів у Великій Британії та інших країнах сприяло збільшенню товарообігу [113];

Підписання міжнародних торговельних угод на основі принципу «найбільшого сприяння» [112];

Однак після економічної кризи 1873 р. відбулося повернення до протекціоністських заходів у Франції, Німеччині та США. [114]

Зрештою, це призвело до виникнення двох моделей торгівлі:

- ✓ Англійська модель вільної торгівлі, що сприяла зниженню бар'єрів;
- ✓ Німецько-американська модель захисного протекціонізму, що підтримувала внутрішню промисловість.

Основними наслідками другого етапу розвитку міжнародної торгівлі стали:

- ✓ Глобалізація ринків та фінансового капіталу [111];
- ✓ Зміцнення позицій транснаціональних корпорацій [114];
- ✓ Збільшення залежності колоній від метрополій, що створило передумови для економічних дисбалансів [115];
- ✓ Формування сучасної світової економічної системи, яка базувалася на індустріальному виробництві та розширенні міжнародної кооперації [112].

Міжвоєнний період (1914–1939 рр.) відзначався кризовими явищами у світовій торгівлі, що були спричинені наслідками Першої світової війни, світовою економічною кризою 1929–1933 рр. та наростанням геополітичної напруженості. [116] У цей час міжнародна торгівля значно скоротилася, а країни дедалі більше переходили до політики економічного націоналізму та протекціонізму.

Основними факторами, що вплинули на міжнародну торгівлю в цей період були:

- ✓ Перша світова війна (1914–1918) та її наслідки для світової економіки [117];
- ✓ Глобальна економічна нестабільність, спричинена фінансовими кризами та валютними коливаннями [118];
- ✓ Світова економічна криза 1929–1933 рр., яка призвела до значного скорочення обсягів міжнародної торгівлі [119];
- ✓ Протекціоністська політика, включаючи підвищення митних тарифів та створення торговельних блоків [116].

У другій половині 1930-х років міжнародна торгівля залишалася обмеженою через:

- ✓ Автаркійну політику Німеччини, Італії та Японії, що намагалися створити самодостатні економічні системи [120];

- ✓ Військові конфлікти та санкції, які ще більше дестабілізували торговельні відносини [111];

- ✓ Фінансування військових програм, що спричинило перерозподіл ресурсів на користь військової промисловості [116].

Таким чином, до 1939 р. міжнародна торгівля перебувала у стані глибокої кризи, що стало одним із факторів, які сприяли розпалюванню Другої світової війни.

Після Другої світової війни (1939–1945) міжнародна торгівля увійшла в період глибокої трансформації, пов'язаної з відновленням економіки зруйнованих країн, створенням нових торговельних та фінансових інститутів, а також формуванням біполярної системи світового господарства.

Основними особливостями цього етапу були:

- ✓ Економічна реконструкція та зростання світової економіки в рамках Бреттон-Вудської системи [116].

- ✓ Лібералізація міжнародної торгівлі через багатосторонні торговельні угоди [121].

- ✓ Глобальна політико-економічна конкуренція між соціалістичним і капіталістичним блоками [111].

- ✓ Формування регіональних торговельних блоків [122].

Міжнародна торгівля у 1945–1990 рр. була суттєво розділена між двома блоками:

Капіталістичний блок (Західний світ), де діяли ринкові механізми та система вільної торгівлі [111].

Соціалістичний блок (Радянський Союз і його союзники), де переважало централізоване планування економіки та державний контроль над зовнішньою торгівлею [123].

У 1949 році СРСР створив Радую економічної взаємодопомоги (РЕВ) для координації економічної політики країн соціалістичного табору, яка діяла як альтернативна торгова система.

У післявоєнний період міжнародна торгівля набуває регіоналізації, що проявилось у створенні економічних інтеграційних об'єднань:

- ✓ Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) (1957) – основа для майбутнього Європейського Союзу [122].

- ✓ Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) (1960) – зона вільної торгівлі у Західній Європі.

- ✓ Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) (1967) – сприяння торгівлі у регіоні [124].

6. Криза Бреттон-Вудської системи та зростання нестабільності

- У 1970-х роках міжнародна торгівля зіткнулася з новими викликами:

- Розпад Бреттон-Вудської системи (1971–1973) через нестабільність долара США [71].

- Енергетична криза 1973 та 1979 рр., що викликала стрибок цін на нафту та уповільнення економічного зростання [125].

- Посилення протекціонізму, зокрема у розвинених країнах через зростання конкуренції з боку Японії та нових індустриальних країн [121].

З кінця 1970-х – початку 1980-х років у світовій економіці відбуваються структурні зміни

Реформи у Китаї (1978) – початок переходу від планової економіки до ринкових механізмів.

Лібералізація торгівлі та фінансів у Латинській Америці та Східній Європі.

Прискорення процесів глобалізації, що підготувало світову економіку до нової ери в 1990-х роках.

Таким чином, післявоєнний період (1945–1990 рр.) став часом лібералізації міжнародної торгівлі, створення багатосторонніх торговельних інституцій та регіональних економічних об'єднань.

2.2. Сучасний етап розвитку та структурні зрушення в міжнародній торгівлі

Сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі характеризується глобалізацією, технологічними інноваціями та інституційними змінами, що відбуваються на тлі швидкої інтеграції світової економіки. Цей етап почався з 1990-х років після закінчення холодної війни, коли стали можливими не лише нові економічні ініціативи, але й глибша інтеграція країн із різними політичними та економічними системами. [25] Зміни на цьому етапі включають зростання частки світової торгівлі в ВВП, економічну інтеграцію через міжнародні організації та активне використання новітніх технологій, таких як інтернет і цифрові платформи, для полегшення бізнесу та глобальної торгівлі. [126]

На цьому етапі глобалізація стала головним рушієм розвитку міжнародної торгівлі. Світова економіка стала більш взаємозалежною, а країни почали відчувати глибші зв'язки між собою завдяки розвитку транспорту, зв'язку та цифрових технологій. Наприклад, підвищення ефективності логістики та перевезення вантажів сприяло значному зростанню товарообігу між країнами, зокрема між розвиненими і країнами, що розвиваються. [126] Також важливу роль відіграє розширення зон вільної торгівлі та регулярні багатосторонні переговори, зокрема в межах Світової організації торгівлі (СОТ).

З початку 1990-х років, особливо після створення СОТ у 1995 році, країни стали активніше співпрацювати, сприяючи лібералізації торгівлі та зменшенню

тарифів і нетарифних бар'єрів. Міжнародна торгівля розширилася не тільки через традиційні товари, а й через нові види послуг, що стали важливим аспектом світового бізнесу.

З 1990-х років важливу роль у розвитку міжнародної торгівлі відіграють інституційні зміни, пов'язані з діяльністю міжнародних економічних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. СОТ, створена в 1995 році, забезпечила формалізацію багатосторонніх торговельних угод і сприяла зниженню бар'єрів для торгівлі через проведення переговорів і встановлення правил для учасників світової торгівлі. [126]

Також в цей період посилилась роль регіональних торговельних угод (наприклад, Північноамериканської угоди про вільну торгівлю — NAFTA, та Європейського Союзу), що дозволило країнам значно збільшити обсяги торгівлі між собою та створити нові можливості для економічного розвитку.

Проте, на відміну від попередніх етапів, ці угоди зазвичай включають не лише питання тарифів, але й інші аспекти, такі як охорона інтелектуальної власності, екологічні стандарти, регулювання послуг та взаємне визнання стандартів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі через регіональні торговельні угоди [126].

Регіональна угода	Характеристика
Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) → Угода США-Мексика-Канада (USMCA)	НАФТА (1994) сприяла економічній інтеграції США, Канади та Мексики. У 2020 році угода була переглянута та замінена на USMCA, що посилює захист інтелектуальної власності та трудові стандарти. Станом на сьогодні Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) більше не діє.
Транстихоокеанське партнерство (TPP)	Угода мала на меті створення великої зони вільної торгівлі в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Після виходу США у 2017 році угода продовжила існування в модифікованому вигляді як CPTPP.
Європейський Союз (ЄС)	Один із найбільших економічних блоків, що активно укладає торговельні угоди з іншими країнами та регіонами, сприяючи глобальній економічній інтеграції.
Угоди ЄС-Китай та ЄС-Канада (CETA)	Угоди нового покоління, які охоплюють не лише економічні аспекти, а й екологічні та соціальні стандарти, підвищуючи вимоги до сталого розвитку.

Однією з характерних рис сучасного етапу є розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК), які стали основними гравцями на світових ринках. Ці корпорації здійснюють глобальні ланцюги вартості, в яких процеси виробництва, розподілу та споживання товарів та послуг відбуваються на різних етапах у різних країнах. Завдяки цьому ТНК можуть оптимізувати витрати, знижувати податки і підвищувати конкурентоспроможність, а також ефективно реагувати на зміни на глобальних ринках.

Однією з найбільш визначних характеристик сучасної міжнародної торгівлі є цифровізація та використання новітніх технологій, які дозволяють значно збільшити ефективність та обсяги торгівлі. Зокрема, такі технології, як штучний інтелект, блокчейн, електронна комерція, і цифрові платформи, змінили способи ведення бізнесу, впливаючи на трансакційні витрати та скорочуючи бар'єри для малих і середніх підприємств.

Швидкий розвиток цифрових технологій сприяє розширенню електронної комерції, спрощенню торговельних процедур через автоматизацію митного контролю та використання блокчейну для підвищення прозорості транзакцій. Водночас, посилюється необхідність глобального регулювання цифрової торгівлі, що включає питання кібербезпеки та захисту даних. [127]

Попри позитивну динаміку розвитку міжнародної торгівлі, майбутнє цього процесу залишається невизначеним через низку нових викликів, що суттєво впливають на глобальну економічну систему.

У сучасних умовах розвитку міжнародної торгівлі варто зазначити зростання тенденцій до протекціонізму, які з'явилися на фоні геополітичних та економічних викликів. Попри глобалізацію, деякі країни прагнуть захистити свої внутрішні ринки через введення мит, тарифів і інших обмежень на імпорт. Наприклад, в період з 2016 по 2020 рік спостерігалася значна ескалація торговельних суперечок між США та Китаєм, що призвело до введення нових митних бар'єрів і вплинуло на глобальні ланцюги поставок.

Проблеми глобальних ланцюгів поставок та вплив економічних криз.

Кризи, спричинені пандемією COVID-19 та геополітичними конфліктами, призвели до значних розривів у ланцюгах постачання. Нестача сировини, напівпровідників та енергоресурсів загострила питання економічної безпеки та диверсифікації джерел постачання, що стимулює розвиток регіональних торговельних блоків. [128]

Війна в Україні спричинила суттєві зміни у міжнародній торгівлі, зокрема:

Енергетична криза: санкції проти Росії та перебудова енергетичних маршрутів призвели до зростання цін на нафту, газ та продовольство. [129]

Перерозподіл аграрних ринків: Україна є одним із ключових експортерів зернових, і порушення логістики вплинуло на глобальну продовольчу безпеку.

Зміни у структурі глобального попиту та пропозиції: санкції та торговельні обмеження сприяють формуванню нових торговельних альянсів та змушують країни адаптувати торговельні стратегії. [129]

Умови міжнародної торгівлі змінюються під впливом посилення екологічного регулювання, включаючи механізм вуглецевого коригування імпорту (СВАМ), запроваджений ЄС. Це змушує країни адаптувати виробничі процеси до нових екологічних стандартів, що впливає на конкурентоспроможність товарів.

Сучасна міжнародна торгівля також стикається з новими викликами, пов'язаними з екологічною та соціальною відповідальністю. Країни та компанії все більше звертають увагу на сталість розвитку та необхідність інтеграції екологічних стандартів у міжнародну торгівлю. Проблеми зміни клімату, збереження біорізноманіття та соціальної справедливості стають важливими факторами при визначенні умов для торговельних угод і політики.

Структурні зрушення в міжнародній торгівлі, які спостерігаються на сучасному етапі, є результатом глобальних економічних, технологічних, соціальних та політичних змін. Вони впливають на структуру товарних потоків, динаміку ринків і ролі окремих країн у світовій економіці. Основними напрямками цих зрушень є

трансформація товарної структури торгівлі, розвиток нових секторів, зростання цифрової економіки, змінення ролі розвинутих і нових економік, а також зміни в інституційній структурі глобальної торгівлі.

Структури міжнародної торгівлі товарами за останні десятиліття зазнали значних змін, які відображають, серед іншого: лібералізацію торгівлі, впровадження нових технологій, різні методи організації промисловості та розвиток глобальних виробничих ланцюгів. Переміщення деяких виробничих видів діяльності призвело до зміни складу міжнародної торгівлі, що відображено у вищій частці загальної торгівлі проміжними товарами (оброблені матеріали, частини та компоненти) та меншою часткою кінцевих (споживчих) товарів. [130]

Однією з найбільш помітних змін у міжнародній торгівлі є зміна товарної структури. В останні десятиліття відбулося суттєве зростання торгівлі високотехнологічною продукцією, послугами та інтелектуальною власністю. За даними Світової організації торгівлі (СОТ), частка промислових товарів, зокрема електронних пристроїв, машин та обладнання, зростає, а частка сировинних товарів, таких як нафта, мінерали та сільськогосподарська продукція, значно зменшується (табл.2.4).

Цей процес пов'язаний з індустріалізацією та технологічним прогресом, що дозволяє країнам з розвиненими економіками збільшувати експорт продукції з високою доданою вартістю. На додачу, важливу роль в цьому процесі відіграють транснаціональні корпорації, які зміщують акценти на виробництво висококваліфікованих товарів та інноваційних продуктів.

Таблиця 2.4 - Частки товарних груп у світовій торгівлі (2010–2022) [131, с.108]

Світовий експорт									
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промислові товари (%)	70,5	70,2	70,0	69,8	69,5	69,3	69,2	69,0	68,8
Сільськогосподарські товари (%)	9,5	9,8	10,0	10,2	10,4	10,6	10,3	10,8	10,5

Продовження таблиці 2.4

Паливні та гірничодобувні товари (%)	16,0	16,0	15,0	15,2	15,5	15,7	16,5	16,0	16,7
Світовий імпорт									
Промислові товари (%)	69,0	70,0	69,5	69,3	69,0	68,8	71,0	68,5	71,4
Сільськогосподарські товари (%)	10,0	9,4	9,8	10,0	10,2	10,4	8,9	10,6	8,7
Паливні та гірничодобувні товари (%)	16,5	16,1	15,5	15,7	16,0	16,2	15,6	16,5	15,4

З таблиці видно, що частка промислових товарів у світовому експорті та імпорті поступово знижувалася протягом аналізованого періоду, тоді як частка сільськогосподарських товарів та паливних і гірничодобувних товарів демонструвала незначне зростання. Ці тенденції можуть відображати зміни в глобальному попиті та пропозиції, а також вплив технологічного прогресу та змін у споживчих вподобаннях.

Останніми десятиліттями спостерігається значне зростання ролі сектору послуг в міжнародній торгівлі. Якщо раніше послуги становили меншу частину світового експорту, то сьогодні їх частка займає значну позицію, особливо в розвинутих економіках (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 - Частки основних категорій послуг у міжнародній торгівлі. % (2010–2022) [131, с.108]

Світовий експорт									
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Транспортні послуги (%)	20,0	18,8	18,5	18,3	18,0	17,8	17,5	17,3	17,0
Подорожі (%)	25,0	23,0	22,5	22,0	21,5	21,0	20,5	20,0	19,5
Комерційні послуги (%)	50,0	52,0	52,5	53,0	53,5	54,0	54,5	55,0	55,5
Інші послуги (%)	5,0	6,2	6,5	6,7	7,0	7,2	7,5	7,7	8,0

Світовий імпорт									
Транспортні послуги (%)	21,0	19,8	19,5	19,3	19,0	18,8	18,5	18,3	18,0
Подорожі (%)	26,0	24,0	23,5	23,0	22,5	22,0	21,5	21,0	20,5
Комерційні послуги (%)	48,0	50,0	50,5	51,0	51,5	52,0	52,5	53,0	53,5
Інші послуги (%)	5,0	6,2	6,5	6,7	7,0	7,2	7,5	7,7	8,0

З таблиці видно, що частка транспортних послуг та послуг, пов'язаних з подорожами, у світовому експорті та імпорті послуг поступово знижувалася протягом аналізованого періоду. Натомість частка комерційних послуг, таких як фінансові, інформаційні та професійні послуги, демонструвала стійке зростання. Це свідчить про зміну структури світової торгівлі послугами, де все більшу роль відіграють високотехнологічні та знаннямісткі сектори.

Загалом, включення даних про торгівлю послугами дозволяє отримати більш комплексне уявлення про сучасні тенденції в міжнародній торгівлі та підкреслює важливість розвитку сектору послуг у глобальній економіці.

Це зростання значною мірою стало можливим завдяки розвитку цифрових технологій, які дозволяють здійснювати міжнародну торгівлю послугами через Інтернет і знижувати бар'єри для доступу на глобальні ринки. Водночас збільшення торгівлі послугами супроводжується посиленням вимог до захисту інтелектуальної власності та нормативного регулювання на міжнародному рівні. [132]

Цифровізація є одним із найважливіших структурних зрушень у міжнародній торгівлі. Поява нових цифрових технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект і інтернет речей, радикально змінила способи ведення бізнесу та здійснення торгових операцій. Зокрема, електронна комерція дозволила малим та середнім підприємствам мати доступ до глобальних ринків без необхідності створення фізичних представництв у кожній країні. За оцінками, обсяг глобальної електронної торгівлі перевищив 4 трильйони доларів США в 2020 році. [133]

Продажі електронної комерції в аналізованих країнах демонструють стабільне зростання у 2016–2022 роках, збільшившись із 15,36 трлн доларів у 2016 році до 26,88 трлн доларів у 2022 році (табл. 2.6). Це вказує на активне розширення цифрової економіки та значну роль онлайн-продажів у міжнародній торгівлі.

Таблиця 2.6 - Продажі електронної комерції компаніями з 43 економік, які становлять 75% світового валового внутрішнього продукту (ВВП), трильйонів доларів США у поточних цінах, 2016–2022 рр. [134]

Країна/ регіон	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Приріст 2016–2022 (%)
США	6,94	7,81	8,41	8,72	8,66	10,10	11,32	63,1%
ЄС	3,94	3,97	4,37	4,72	4,63	4,85	5,07	28,7%
Китай	1,62	1,93	2,30	2,45	2,74	3,53	4,49	177,2%
Японія	1,43	2,98	3,28	3,41	3,32	3,58	3,37	135,7%
Інші країни	1,43	1,61	1,94	2,01	2,09	2,47	2,63	83,9%
Всього	15,36	18,30	20,30	21,31	21,44	24,53	26,88	75,0%

США залишаються найбільшим ринком електронної комерції, зростаючи на 63,1% за 7 років. ЄС показав повільніше зростання (+28,7%), що може бути пов'язано з насиченістю ринку, регуляторними обмеженнями та меншою швидкістю цифрової трансформації порівняно з Азією. Китай демонструє найшвидше зростання (+177,2%), майже потроївши обсяг продажів електронної комерції. Це пов'язано зі швидкою цифровізацією, розширенням екосистеми e-commerce (Alibaba, JD.com, Pinduoduo) та широким використанням мобільних платежів. Японія майже подвоїла обсяг продажів (+135,7%), що свідчить про посилення цифровізації бізнесу та адаптацію електронної комерції у B2B сегменті. В інших країнах обсяг виріс на 83,9%, що свідчить про загальну тенденцію до збільшення глобальної ролі e-commerce.

У 2020 році продажі зросли незначно (+0,6%), що могло бути спричинене логістичними труднощами, спадом ділової активності та невизначеністю. У 2021–2022 роках відбулося різке зростання (+14,4% у 2021 і +9,6% у 2022), що свідчить

про відновлення економіки та подальше прискорення цифрової торгівлі. Очікується подальше зростання e-commerce, зокрема в Азії та серед країн, що розвиваються.

Основні драйвери: розвиток штучного інтелекту, покращення логістики, впровадження нових технологій (Web3, блокчейн) та збільшення довіри до цифрових платежів.

США та Китай залишатимуться двома ключовими центрами глобальної електронної комерції, а ЄС поступово адаптуватиме регуляторне середовище для стимулювання онлайн-торгівлі.

Світова електронна комерція продемонструвала стабільне зростання (+75%) протягом 2016–2022 років, з лідерством США та Китаю. Найбільше зростання відбулося у Китаї та Японії, тоді як у ЄС темпи розширення були помірними. Очікується, що електронна комерція залишатиметься ключовим фактором економічного розвитку, підтримуючи глобальну цифрову трансформацію.

Цей процес супроводжується створенням нових бізнес-моделей, таких як платформи для онлайн-продажу, краудфандинг та інші. Водночас глобальні платформи, як Amazon, Alibaba та eBay, стали основними гравцями на міжнародних ринках, змінюючи традиційну структуру міжнародної торгівлі.

Ще одним важливим структурним зрушенням є зміна географії міжнародної торгівлі. Раніше основними гравцями на світовому ринку були розвинені країни Північної Америки, Європи та Японії. Однак у останні десятиліття спостерігається швидке зростання ролі країн, що розвиваються, зокрема Китаю, Індії та інших азійських держав. Китай, зокрема, став головним експортером і імпортером на світових ринках, змістивши розвинені країни на другий план у ряді товарних категорій (табл. 2.7, табл.2.8).

Таблиця 2.7 - Регіональна структура світової торгівлі 2018- 2023 роки

Рік	Азія (%)	Європа (%)	Північна Америка (%)	Латинська Америка (%)	Африка (%)	Близький Схід (%)	Інші (%)
<i>експорт</i>							
2018	36,0	34,0	13,0	3,5	2,5	3,0	8,0
2019	36,5	33,5	13,0	3,5	2,5	3,0	8,0
2020	37,5	33,0	12,0	4,0	2,5	3,5	7,5
2021	38,0	32,5	12,0	4,0	2,5	3,5	7,5
2022	38,5	32,0	11,5	4,5	2,5	3,8	7,2
2023	39,0	32,0	11,5	4,5	2,5	3,8	6,7
<i>імпорт</i>							
2018	34	33	14,0	4,0	2,5	3,0	9,5
2019	34,5	32,5	14,0	4,0	2,5	3,0	9,5
2020	35	33	14,0	4,0	2,5	3,5	8,0
2021	36	32,5	13,5	4,0	2,5	3,5	8,0
2022	36,5	32	13,0	4,5	2,5	3,8	7,7
2023	37	32	13,0	4,5	2,5	3,8	7,2

Джерело: складено автором на основі [135]

Таблиця 2.8 - Країни-лідери у світовій торгівлі, 2023 рік

Регіон	Країна-лідер (експорт)	Частка світового експорту (%)	Країна-лідер (імпорт)	Частка світового імпорту (%)
Азія	Китай	15,0	Китай	13,0
Європа	Німеччина	7,5	Німеччина	6,5
Північна Америка	США	8,0	США	13,0
Латинська Америка	Бразилія	1,5	Мексика	2,0
Африка	Південна Африка	0,7	Нігерія	0,8

Джерело: складено автором на основі [135]

У період 2018–2023 років спостерігалось зростання частки Азії у світовому експорті з 36% до 39%. Це зумовлено розширенням виробничих потужностей у Китаї, В'єтнамі, Індії та Південній Кореї, а також значними інвестиціями у технологічний сектор та логістичну інфраструктуру. Водночас лідерські позиції у регіоні утримує Китай, частка якого у світовому експорті становить 15%. Аналогічно, Китай є провідним імпортером із часткою 13% у світовому імпорті.

Частка Азії у світовому імпорті також зросла з 34% до 37%, що обумовлено розширенням внутрішнього попиту та збільшенням обсягів імпорту енергоресурсів і технологічної продукції. Активне зростання внутрішнього споживання, поряд із збільшенням промислового виробництва, сприяло посиленню позицій Азії у світовій торгівлі.

Частка Європи у світовому експорті знизилася з 34% у 2018 році до 32% у 2023 році. Це скорочення пов'язане з економічною нестабільністю у країнах Європейського Союзу, зростанням вартості енергоносіїв та негативним впливом геополітичних факторів, зокрема війни в Україні. Лідером експорту у європейському регіоні залишається Німеччина, на яку припадає 7,5% світового експорту. Основними статтями експорту Німеччини є автомобілебудування, машинобудівна продукція та хімічні вироби.

Частка Європи у світовому імпорті скоротилася з 33% до 32%. Основними причинами цього зниження є зменшення споживчого попиту, викликаного енергетичною кризою, а також наслідки санкційної політики. Зростання цін на енергоносії та обмеження імпорту з окремих країн поглибили цю тенденцію.

Частка Північної Америки у світовому експорті залишалася відносно стабільною у період 2018–2023 років та становила 11,5%. Основним експортером регіону є Сполучені Штати Америки, частка яких у світовому експорті досягла 8%. Експорт США зосереджений на постачанні високотехнологічної продукції, сільськогосподарських товарів та енергоресурсів.

Щодо імпорту, частка Північної Америки також збереглася на рівні 13%, причому основним імпортером є США з часткою 13% світового імпорту. Високий внутрішній попит у США сприяє імпорту великої кількості споживчих товарів, технологій та нафтопродуктів.

Частка Латинської Америки у світовому експорті збільшилася з 3,5% до 4,5% у період 2018–2023 років. Основними факторами зростання є нарощування обсягів експорту аграрної продукції (соя, кава, м'ясо) та корисних копалин (залізна руда,

нафта). Збільшення попиту на сировину та продовольство в Азії, зокрема в Китаї, позитивно вплинуло на торговельний баланс регіону.

Частка Латинської Америки у світовому імпорті демонструє незначне зростання, що обумовлено збільшенням імпорту технологічного обладнання та продукції, необхідної для розвитку аграрного сектору та промисловості. Зокрема, Мексика залишається лідером за обсягами імпорту в регіоні завдяки активній співпраці зі США в рамках торговельної угоди USMCA.

Незначне збільшення частки Африки та Близького Сходу у світовому експорті пов'язане переважно з активним постачанням нафти та інших природних ресурсів. Південна Африка є лідером експорту в африканському регіоні, зосереджуючи постачання мінеральної сировини та дорогоцінних металів. Водночас країни Близького Сходу залишаються провідними експортерами нафти та нафтопродуктів, що забезпечує стабільний потік доходів від експорту.

Частка регіону у світовому імпорті залишається стабільною. Це обумовлено значною залежністю від імпорту технологій, обладнання та продовольчих товарів. Зокрема, Нігерія є провідним імпортером в Африці, основними статтями імпорту якої є продукти харчування та промислове обладнання.

Загалом регіональна структура світової торгівлі у 2018–2023 роках демонструє зміцнення позицій Азії та стабільність Північної Америки на тлі скорочення частки Європи, що вимагає коригування торговельних стратегій і політик.

Таблиця 2.9 – Динаміка експорту та імпорту товарів та послуг інтеграційних блоків (трлн доларів США)

Інтеграційний блок	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Експорт (трлн доларів США)</i>									
APEC	10,25	9,93	10,91	11,88	11,77	10,86	13,56	15,00	14,41
ЄС¹	2,74	2,74	2,96	3,07	3,23	2,88	3,31	3,97	3,98
MERCOSUR	0,28	0,27	0,31	0,33	0,32	0,29	0,38	0,46	0,38
BRICS	3,49	3,28	3,50	3,42	3,53	3,49	4,96	4,68	5,55

Продовження таблиці 2.9

ASEAN	1,20	1,21	1,39	1,52	1,55	1,45	1,74	1,98	2,37
<i>Імпорт (трлн доларів США)</i>									
APEC	10,28	10,00	11,11	12,23	11,98	10,91	13,59	15,14	14,55
ЄС¹	2,81	2,82	2,87	2,90	3,06	2,96	3,01	3,25	3,30
MERCOSUR	0,33	0,28	0,32	0,34	0,33	0,26	0,36	0,37	0,31
BRICS	3,09	2,98	3,33	3,79	3,43	3,14	4,51	4,36	5,21
ASEAN	1,18	1,17	1,33	1,47	1,50	1,36	1,70	1,95	2,24

Примітка 1. трлн євро

Джерело: складено автором на основі [136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143]

У період 2015–2023 років спостерігалось стійке зростання обсягів експорту більшості інтеграційних блоків. Найвищі показники експорту зафіксовані у країн-членів АРЕС, обсяги якого збільшилися з 10,25 трлн доларів США у 2015 році до 14,41 трлн доларів США у 2023 році, незважаючи на тимчасове зниження у 2020 році, викликане пандемією COVID-19. Основними факторами зростання експорту є розширення виробничих потужностей та інтеграція у глобальні ланцюги постачання.

ЄС продемонстрував стабільне зростання експорту з 2,74 трлн доларів США у 2015 році до 3,98 трлн доларів США у 2023 році. Це свідчить про відносну стійкість європейської економіки, попри вплив геополітичних чинників, таких як війна в Україні та енергетична криза.

Інтеграційний блок BRICS також показав значне зростання експорту, досягнувши 5,55 трлн доларів США у 2023 році порівняно з 3,49 трлн доларів США у 2015 році. Цей приріст обумовлений активізацією торгівлі між країнами-членами та розширенням експорту енергоресурсів та сировини, зокрема з боку Китаю та Росії.

ASEAN продемонстрував один із найвищих темпів зростання експорту серед інтеграційних блоків: із 1,20 трлн доларів США у 2015 році до 2,37 трлн доларів США у 2023 році. Це зумовлено збільшенням постачань електроніки та промислових товарів, а також зміцненням торговельних відносин з країнами Азії та Північної Америки.

На відміну від інших блоків, MERCOSUR не продемонстрував суттєвого зростання експорту, залишаючись на рівні близько 0,38 трлн доларів США у 2023 році. Це може свідчити про обмежені можливості розширення експорту через залежність від сировинних товарів та нестабільність внутрішніх ринків.

Обсяги імпорту країн-членів АРЕС також зросли з 10,28 трлн доларів США у 2015 році до 14,55 трлн доларів США у 2023 році. Високий рівень імпорту пояснюється значним внутрішнім попитом, особливо у Китаї, Японії та США, а також залежністю від постачання сировини та напівфабрикатів.

ЄС зберігав стабільний рівень імпорту з незначним збільшенням із 2,81 трлн доларів США у 2015 році до 3,30 трлн доларів США у 2023 році. Це свідчить про відносну стійкість споживчого попиту та промислового виробництва в країнах Європейського Союзу.

BRICS продемонстрував значне зростання імпорту з 3,09 трлн доларів США у 2015 році до 5,21 трлн доларів США у 2023 році. Це обумовлено збільшенням імпорту технологічного обладнання, енергоресурсів та споживчих товарів, що свідчить про зміцнення внутрішнього ринку країн-членів, зокрема Китаю та Індії.

Імпорт країн-членів ASEAN також зростає динамічними темпами: з 1,18 трлн доларів США у 2015 році до 2,24 трлн доларів США у 2023 році. Основними факторами цього зростання є імпорт сировини, технологій та промислових товарів для підтримки швидкого економічного розвитку регіону.

MERCOSUR продемонстрував коливання у рівні імпорту, скоротившись з 0,33 трлн доларів США у 2015 році до 0,31 трлн доларів США у 2023 році. Це скорочення може бути пов'язане з економічною нестабільністю в країнах-членах, обмеженістю внутрішнього попиту та залежністю від експорту сировини.

Отже, інтеграційні блоки з домінуванням азійських країн, зокрема АРЕС та ASEAN, демонструють найбільш динамічне зростання як експорту, так і імпорту, що вказує на зміцнення позицій Азії у світовій торгівлі.

Європейський Союз утримує стабільні показники експорту та імпорту, однак темпи їх зростання є повільнішими порівняно з азійськими блоками. Це потребує активізації торговельної політики та пошуку нових ринків збуту.

Обмежені можливості зростання експорту та коливання імпорту вказують на необхідність диверсифікації економік країн-членів та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Китай, Європейський Союз та Сполучені Штати залишаються трьома найбільшими суб'єктами на світовій арені міжнародної торгівлі (рис. 2.1).

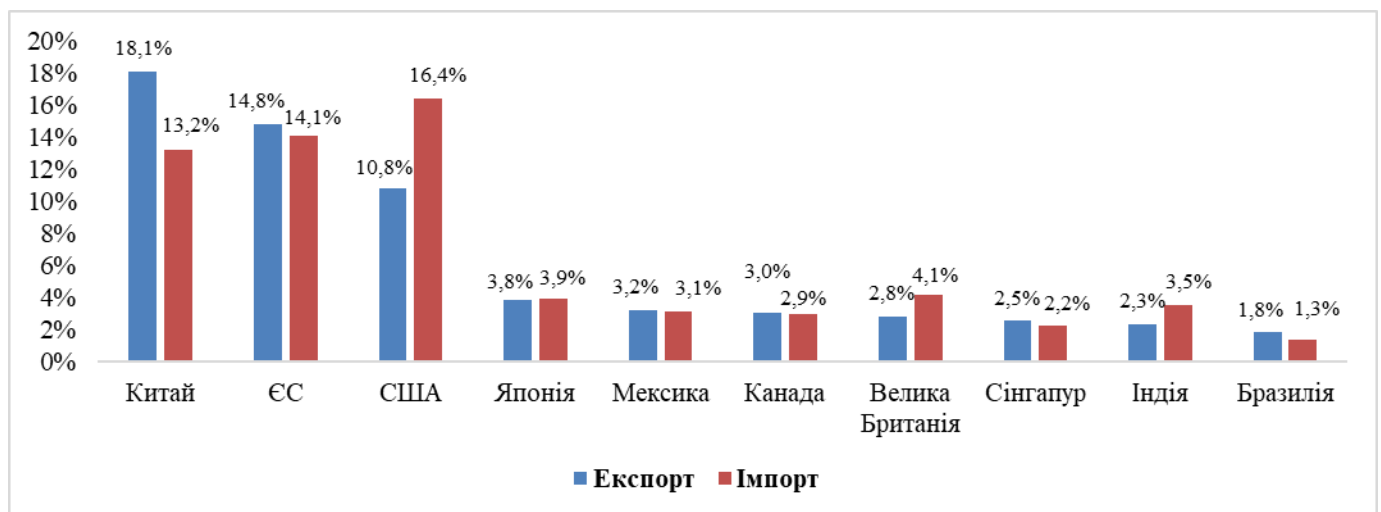

Рисунок 2.1 - Основні гравці міжнародної торгівлі товарами, 2023 р. [144]

У 2023 році сукупний обсяг торгівлі товарами (сума експорту та імпорту), зафіксований для ЄС, становив 5 073 млрд євро. Варто зазначити, що ця величина не враховує внутрішньоевропейську торгівлю. Обсяг торгівлі ЄС був на 417 млрд євро меншим порівняно з Китаєм, проте на 271 млрд євро перевищував показник Сполучених Штатів. Така динаміка свідчить про збереження провідних позицій цих регіонів у глобальних торговельних потоках, підкреслюючи їхню ключову роль у світовій економіці. [144]

Такі країни як Китай, Індія та Бразилія сьогодні відіграють важливу роль у формуванні нових торгових потоків, а їхня частка в загальному обсязі світової торгівлі неухильно зростає. Це супроводжується зміною структури виробництва,

зокрема, зростанням виробництва низькотехнологічних та середньотехнологічних товарів у країнах, що розвиваються.

На рисунках 2.2 та 2.3 наведено інформацію про динаміку частки світового експорту та імпорту товарів, що показує зміни між 2014 і 2023 роками.

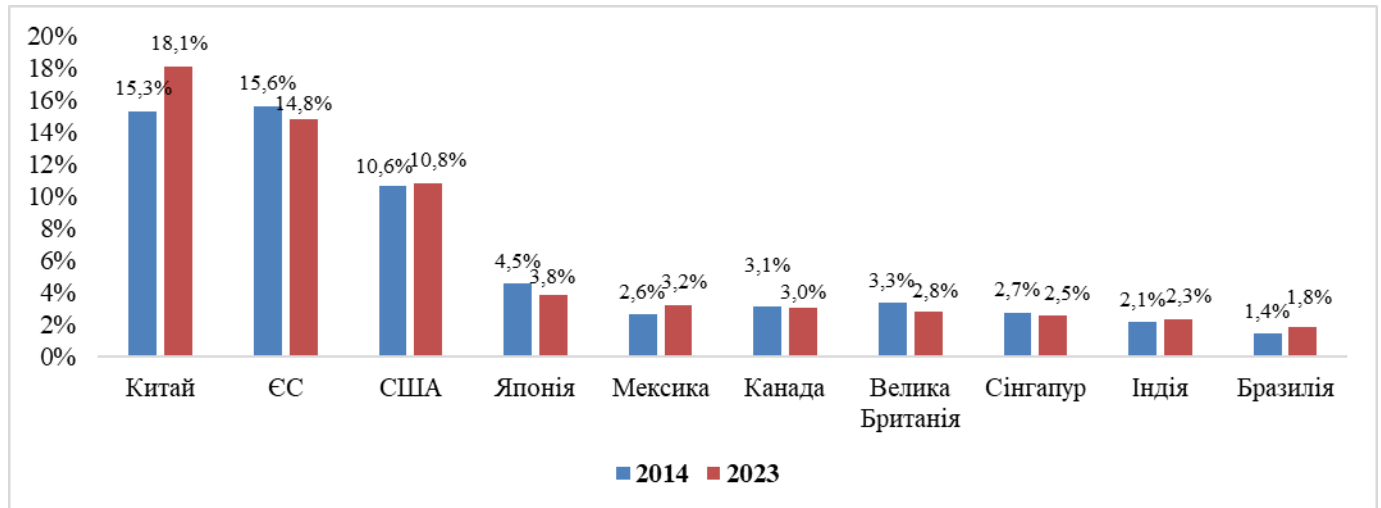

Рисунок 2.2 – Динаміка експорту товарів, вибрані країни, 2014 та 2023 роки [144]

Частка Китаю у світовому експорті зросла з 15,3% у 2014 році до 18,1% у 2023 році. Це зростання зумовлене стратегією диверсифікації виробництва, значними інвестиціями у високотехнологічні галузі (зокрема, електроніку та машинобудування) та розвитком транспортно-логістичної інфраструктури, зокрема в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях». Зростання також підтримувалося конкурентними перевагами у вартості робочої сили та матеріалів, що дозволило Китаю посилити експортні позиції в Азії, Африці та Латинській Америці.

Частка ЄС у світовому експорті знизилася з 15,6% до 14,8%. Це скорочення частково пояснюється економічною нестабільністю, спричиненою енергетичною кризою, впливом пандемії COVID-19, а також геополітичними чинниками, такими як війна в Україні та санкційні обмеження. Зниження конкурентоспроможності європейських товарів через зростання цін на енергоресурси та логістичні витрати також мало значний вплив.

Частка США у світовому експорті залишалася відносно стабільною (10,6% у 2014 році та 10,8% у 2023 році). Це свідчить про стійкість американської економіки та високий попит на товари високотехнологічного сектору, зокрема програмне забезпечення, аерокосмічну та фармацевтичну продукцію. Водночас стабільність може вказувати на певні труднощі у збільшенні конкурентних переваг у порівнянні з азійськими країнами.

Частка Японії скоротилася з 4,5% до 3,8%, що може бути пов'язано зі скороченням виробничих потужностей та демографічними проблемами. Велика Британія також втратила частку (з 3,1% до 2,6%) на фоні впливу Brexit, що призвів до ускладнення торгівельних відносин із ЄС.

Індія та Бразилія показали позитивну динаміку експорту: Індія — з 2,1% до 2,3%, Бразилія — з 1,4% до 1,8%. Це свідчить про збільшення попиту на сировинні та аграрні товари, зокрема нафту, метали та сільськогосподарську продукцію.

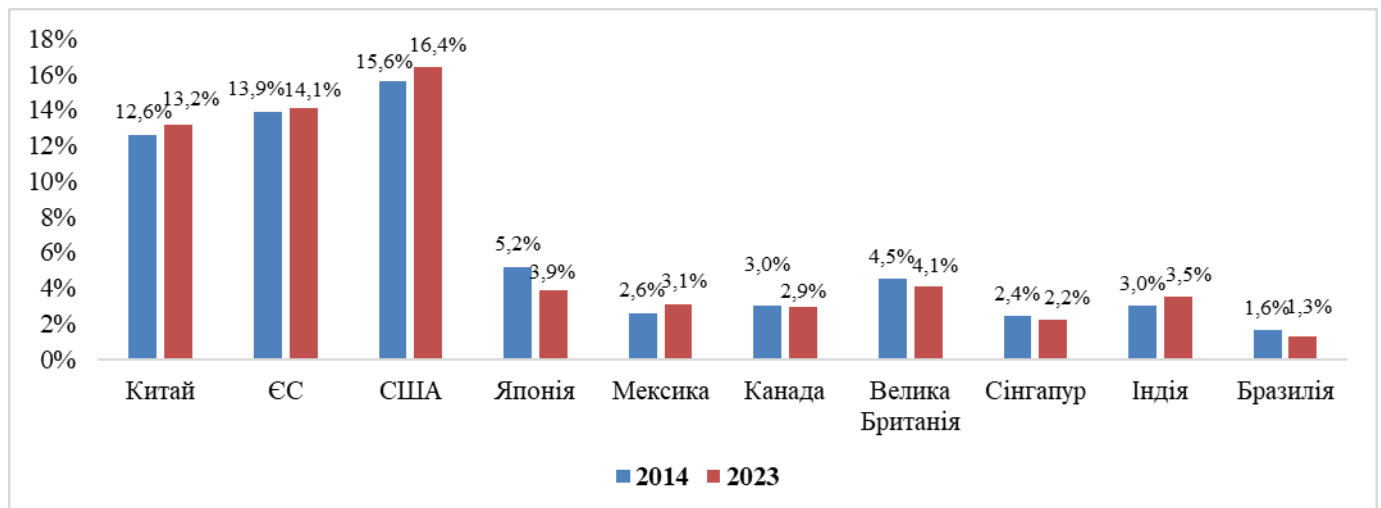

Рисунок 2.3 – Динаміка імпорту товарів, вибрані країни, 2014 та 2023 роки [144]

Частка Китаю в світовому імпорті зросла з 12,6% до 13,2%. Це пов'язано зі збільшенням внутрішнього споживання, зростанням імпорту енергоресурсів та високотехнологічної продукції. Розширення середнього класу та урбанізація також сприяли зростанню попиту на імпортні товари.

Частка ЄС у світовому імпорті залишилася відносно стабільною: з 13,9% до 14,1%. Це свідчить про стійкість внутрішнього попиту в ЄС попри вплив енергетичної кризи та інфляційні ризики. Стабільність може бути пояснена потребою в енергоресурсах та технологічних товарах.

США продемонстрували значне зростання частки імпорту: з 15,6% до 16,4%. Це пояснюється зростанням споживчого попиту та залежністю від імпорту товарів з Азії, зокрема електроніки та побутової техніки. Водночас це може свідчити про певні дисбаланси у торговельному балансі країни.

Японія знизилла частку імпорту з 4,5% до 3,9%, що може бути наслідком скорочення внутрішнього попиту через демографічні проблеми. Сінгапур та Бразилія також показали зменшення частки імпорту, що може свідчити про обмеження імпортозаміщенням та коливанням цін на сировину.

Таким чином, Китай демонструє впевнене зростання як в експорті, так і в імпорті, що підтверджує його провідну роль у світовій торгівлі; попри економічні виклики, США та ЄС зберігають відносну стабільність у міжнародній торгівлі; зростання частки Індії та Бразилії в експорті свідчить про їх потенціал у сфері постачання сировини та аграрної продукції.

Скорочення частки Японії та Великої Британії може вказувати на втрату конкурентних переваг та необхідність адаптації до нових економічних реалій.

Отже, аналіз свідчить про поступову зміну балансу сил у світовій торгівлі на користь азійських країн та посилення ролі Китаю як ключового гравця на глобальній арені. Водночас США та ЄС залишаються важливими учасниками світової торгівлі, хоча й потребують нових стратегій для підтримки конкурентоспроможності.

Значні зміни відбуваються і на рівні міжнародних торговельних інститутів. Традиційна структура глобальної торгівлі, орієнтована на багатосторонні угоди через СОТ, поступово змінюється на користь регіональних торгових угод. Це особливо помітно після 2000-х років, коли з'явилися такі угоди, як Транстихоокеанське партнерство (ТРП) та Угода про вільну торгівлю в Азійсько-

Тихоокеанському регіоні (RCEP), що показує зростання значення регіональної інтеграції. [126]

Це також відображає зміну політичної парадигми, де країни більше схильні укладати двосторонні угоди з обмеженими партнерами, що дозволяє їм мати більший контроль над умовами торгівлі.

Війна в Україні, що розпочалася в лютому 2022 року, суттєво вплинула на структуру міжнародної торгівлі, спричинивши значні зміни в глобальних ланцюгах постачання, торговельних потоках та економічних відносинах між країнами.

Україна та Росія є ключовими постачальниками сільськогосподарської продукції, енергоносіїв та сировини на світові ринки. Війна призвела до перебоїв у постачанні цих товарів, що спричинило зростання цін та дефіцит у деяких регіонах. Зокрема, обмеження експорту зернових культур з України та санкції проти російських енергоносіїв вплинули на продовольчу та енергетичну безпеку багатьох країн. [145]

Блокада українських портів на Чорному морі змусила експортерів шукати альтернативні маршрути для доставки товарів, зокрема через західні кордони України до європейських країн. Це призвело до збільшення транспортних витрат та часу доставки. Крім того, багато країн переглянули свої торговельні відносини з Росією, зменшуючи залежність від російських енергоносіїв та шукаючи нових постачальників.

Перебої у постачанні енергоносіїв та сільськогосподарської продукції спричинили зростання світових цін на нафту, газ та продовольство. Це особливо відчували країни, залежні від імпорту цих товарів, що призвело до інфляційного тиску та економічної нестабільності в деяких регіонах. [145]

Невизначеність та ризики, пов'язані з війною, змусили інвесторів переорієнтувати свої капітали. Деякі компанії вийшли з російського ринку, тоді як інші шукали можливості для інвестування в країнах, менш залежних від конфлікту.

Це вплинуло на структуру прямих іноземних інвестицій та фінансових потоків у світі.

Країни Європейського Союзу активізували зусилля щодо зменшення залежності від російських енергоносіїв, розвиваючи внутрішні енергетичні проекти та зміцнюючи співпрацю з альтернативними постачальниками. Це сприяло посиленню регіональної економічної інтеграції та диверсифікації торговельних відносин. [145]

Структурні зрушення в міжнародній торгівлі сьогодні обумовлені низкою факторів, серед яких технологічний прогрес, глобалізація економіки, розвиток цифрових платформ та зміна географії торгових потоків. Вони визначають нові напрями та моделі розвитку світової торгівлі, що включають зростання ролі послуг, зменшення частки традиційних товарів та зміни в інституційній структурі міжнародної економіки. Проте цей процес супроводжується новими викликами, зокрема необхідністю адаптації до змін у регулюванні та інтеграції нових стандартів на глобальному рівні.

Війна в Україні спричинила значні зміни в структурі міжнародної торгівлі, вплинувши на глобальні ланцюги постачання, торговельні маршрути, цінову динаміку та інвестиційні потоки. Ці зміни підкреслюють важливість диверсифікації економічних зв'язків та підвищення стійкості національних економік до зовнішніх шоків.

2.3. Ключові детермінанти, що формують глобальні тренди розвитку міжнародної торгівлі

Спираючись на результати аналізу, отримані в попередніх параграфах, варто відзначити, що розвиток міжнародної торгівлі визначається комплексом взаємопов'язаних факторів, які впливають на обсяги, структуру та напрями

товарних і послугових потоків між країнами. Отже, основні детермінанти можна згрупувати за економічними, політичними, технологічними, інституційними та екологічними чинниками.

Таблиця 2.10 - Ключові детермінанти розвитку міжнародної торгівлі

Категорія	Детермінанти	Опис впливу
Економічні	Глобальне економічне зростання	Впливає на обсяги імпорту та експорту товарів і послуг.
	Купівельна спроможність	Вищі доходи сприяють збільшенню імпорту.
	Вартість ресурсів	Доступ до енергоресурсів визначає конкурентоспроможність.
	Валютні курси та інфляція	Коливання валют впливають на вартість імпорту та експорту.
	Глобальні ланцюги постачання	Зниження виробничих витрат стимулює міжнародну торгівлю.
Політичні	Торговельна політика	Високі мита та квоти обмежують міжнародну торгівлю.
	Санкції	Обмежують доступ до ринків та ресурсів.
	Геополітична стабільність	Конфлікти призводять до перебоїв у торгівлі.
Технологічні	Інновації у виробництві	Автоматизація зменшує витрати, збільшує конкурентоспроможність.
	Транспортна інфраструктура	Зменшує час і вартість перевезень.
	Електронна комерція	Розширює можливості міжнародної торгівлі.
Інституційні	Регуляторні норми	Торговельні угоди зменшують бар'єри.
	Захист інтелектуальної власності	Стимулює передачу технологій.
	Доступ до фінансових ринків	Забезпечує можливості для розширення міжнародного бізнесу.
Екологічні	Кліматичні зміни	Впливають на виробництво та логістику.
	Декарбонізація	Змінює структуру торгівлі через перехід на екологічні технології.

Джерело: складено автором на основі [146, 147]

Розглянемо детальніше детермінанти та їх вплив на формування глобальних трендів розвитку міжнародної торгівлі.

Економічні детермінанти

Економічні фактори є одними з ключових детермінант, що визначають динаміку та структуру міжнародної торгівлі. Вони охоплюють глобальне економічне зростання, рівень купівельної спроможності населення, вартість ресурсів, валютні

курси, рівень диверсифікації виробництва та функціонування глобальних ланцюгів постачання.

Світовий валовий внутрішній продукт (ВВП) є головним показником, що визначає обсяги та напрями міжнародної торгівлі. Коли економіка зростає, збільшується попит на імпорتنі товари та послуги, а також розширюються експортні можливості. З іншого боку, під час економічного спаду відбувається скорочення торговельних потоків. Наприклад, у 2009 році світовий ВВП скоротився на 1,3% через глобальну фінансову кризу, що спричинило падіння міжнародного товарного експорту на 12,2%. [148]

Глобальна пандемія COVID-19 спричинила суттєвий негативний вплив на світову економіку, що відобразилося на зниженні глобального валового внутрішнього продукту (ВВП). За оцінками Міжнародного валютного фонду (IMF), у 2020 році світовий ВВП скоротився на 3,4%, досягнувши 84,9 трлн доларів США, що призвело до втрати економічного результату на понад два трильйони доларів США. [149]

Купівельна спроможність населення визначає обсяг імпорту та його структуру. Вищий рівень доходів сприяє зростанню попиту на імпорتنі товари, особливо у сферах високих технологій, предметів розкоші та інноваційних послуг.

Наприклад, Китай у період 2010–2020 років продемонстрував значне зростання середнього класу, що призвело до збільшення імпорту продовольчих товарів та високотехнологічної продукції. У 2022 році китайські клієнти придбали 3,09 мільйона автомобілів преміум-класу від таких брендів, як Mercedes-Benz, BMW, Bentley і Rolls-Royce, що на 6 відсотків більше, ніж у 2021 році [150], що відображає підвищення доходів населення.

Ресурсна база країни визначає її конкурентні переваги у міжнародній торгівлі. Доступність дешевої робочої сили, природних ресурсів та енергоносіїв формує конкурентоспроможність на світових ринках. Наприклад: Китай і В'єтнам завдяки

дешевій робочій силі та розвинутій інфраструктурі стали світовими лідерами у виробництві електроніки та текстильної продукції.

Коливання валютних курсів безпосередньо впливають на конкурентоспроможність експорту та імпорту. Девальвація національної валюти робить експортні товари дешевшими на міжнародному ринку, тоді як зміцнення валюти може ускладнити експорт та стимулювати імпорт. Наприклад: падіння курсу євро відносно долара США у 2022 році зробило європейські товари дешевшими для іноземних покупців, що сприяло зростанню експорту з ЄС до США.

У 2015 році Китай здійснив штучну девальвацію юаня для підтримки експорту, що призвело до напруженості у торговельних відносинах з США. [151]

Сучасна міжнародна торгівля значною мірою залежить від глобальних ланцюгів постачання, які дозволяють країнам спеціалізуватися на певних етапах виробництва. Компанії розміщують виробничі потужності у країнах з низькими витратами на працю, а потім експортують продукцію на ринки з високим попитом. Наприклад, США та ЄС залежать від азійських країн у постачанні напівпровідників. У 2021 році глобальний дефіцит чипів, викликаний порушенням ланцюгів постачання, спричинив спад у виробництві автомобілів і споживчої електроніки. [152]

Війна в Україні у 2022 році порушила постачання зерна на світові ринки, що спричинило зростання цін на продовольство та змінило напрямки торговельних потоків, оскільки країни Африки та Близького Сходу змушені були шукати нових постачальників. [153, 154]

Отже, економічні детермінанти відіграють ключову роль у формуванні міжнародної торгівлі. Глобальне економічне зростання, купівельна спроможність, доступність ресурсів, валютні курси та ефективність глобальних ланцюгів постачання визначають конкурентоспроможність країн у світовій економіці. Вплив цих факторів стає особливо помітним у періоди криз, коли зміни у світовій економіці швидко трансформують структуру міжнародної торгівлі.

Політичні детермінанти

Торговельна політика держави відіграє ключову роль у формуванні напрямків та інтенсивності міжнародної торгівлі. Вона визначає умови доступу національних товарів та послуг на зовнішні ринки, регулює імпорتنі та експортні потоки, а також впливає на конкурентоспроможність країни у глобальній економіці. [72]

Основні типи торговельних політик можна класифікувати на протекціоністську, ліберальну та змішану, залежно від ступеня державного втручання.

Протекціонізм передбачає введення обмежень на імпорт товарів і послуг задля захисту національного виробника. Це може відбуватися через високі імпорتنі тарифи, квоти на імпорт, субсидії місцевим виробникам, валютний контроль та інші нетарифні бар'єри.

Так, у період президентства Дональда Трампа США здійснювали активну протекціоністську політику, основними елементами якої були:

- ✓ Запровадження високих митних тарифів на імпорт сталі (25%) і алюмінію (10%) у 2018 році, що викликало торговельні суперечки з ЄС, Канадою та Китаєм. [155]

- ✓ Торговельна війна з Китаєм, у рамках якої було введено мита на китайські товари загальною вартістю понад \$360 млрд, що спричинило відповідні контрзаходи з боку КНР. [156]

- ✓ Перегляд Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (NAFTA) та її заміна на USMCA (United States-Mexico-Canada Agreement) у 2020 році.

Ця політика призвела до короткострокового зростання внутрішнього виробництва в окремих галузях (наприклад, сталеливарній), але водночас викликала підвищення витрат для американських компаній, які використовували імпорتنі матеріали. [157]

Станом на квітень 2025 року Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) більше не діє. Вона була офіційно скасована 1 липня 2020 року

та замінена новою угодою — Угодою між США, Мексикою та Канадою (USMCA), яка продовжує діяти.

Однак, у 2025 році реалізація USMCA зазнала суттєвих змін через нову тарифну політику адміністрації президента Дональда Трампа. Зокрема, 1 лютого 2025 року США оголосили про введення 25% мит на імпорт товарів з Канади та Мексики, за винятком енергоресурсів, для яких встановлено 10% тариф. Ці заходи були мотивовані бажанням зменшити торговий дефіцит США та боротьбою з нелегальною імміграцією та наркотрафіком.

У відповідь на дії США, Канада та Мексика оголосили про запровадження тарифів та інших заходів у відповідь. Ці дії призвели до ескалації торговельної напруженості між країнами та поставили під сумнів стабільність торговельних відносин у Північній Америці.

Таким чином, хоча USMCA офіційно залишається в силі, введення нових тарифів США суттєво вплинуло на її ефективність. Ці дії призвели до ескалації торговельної напруженості між країнами та поставили під сумнів стабільність торговельних відносин у Північній Америці.

Ліберальна політика спрямована на зниження бар'єрів у торгівлі та стимулювання вільного руху товарів, послуг і капіталу.

Основні її характеристики - скасування або зниження тарифів, мінімальне державне втручання, захист прав інвесторів та спрощення митних процедур.

ЄС є одним із найбільш відкритих торговельних блоків у світі, що діє за принципами вільної торгівлі та економічної інтеграції.

Ця політика сприяє зростанню експорту країн-членів, але водночас викликає критику з боку окремих держав, які вважають, що така відкритість призводить до деіндустріалізації окремих секторів економіки. [80]

Змішана політика поєднує елементи протекціонізму та лібералізації залежно від конкретних економічних умов.

Прикладом змішаної торговельної політики є торговельна політика Китаю.

Китай демонструє комбінацію лібералізації та протекціоністських заходів, що дозволило країні стати другою економікою світу.

Китайська модель дозволяє поєднувати переваги вільної торгівлі та державної підтримки, що робить економіку більш конкурентоспроможною, хоча і створює напруженість у відносинах із західними країнами.

Санкційна політика

Економічні санкції проти окремих країн переформатовують світові торговельні потоки.

Санкції є важливим механізмом впливу на держави, які порушують міжнародні норми, зокрема у сферах безпеки, прав людини та економічної стабільності. Вони можуть бути запроваджені як окремими країнами, так і міжнародними організаціями, такими як ООН, Європейський Союз та група G7. Санкційні заходи включають економічні, фінансові, торговельні та персональні обмеження, спрямовані на зміну політики або поведінки відповідного суб'єкта міжнародного права.

Наприклад, санкційний режим щодо Ірану було запроваджено через розвиток його ядерної програми та звинувачення у підтримці терористичних організацій.

За оцінками, санкції значно вплинули на економіку Ірану, знизивши доходи від експорту нафти на понад 50% у 2019 році після виходу США з ядерної угоди. [158]

Перші масштабні санкції проти Росії були введені у 2014 році після анексії Криму та загострення конфлікту на сході України. Подальша ескалація війни в лютому 2022 року призвела до безпрецедентного розширення санкційного тиску.

За даними Slovo i Dilo [159], на початок 2024 року Росія стала найбільш підсанкційною країною світу, випередивши Іран та Північну Корею за кількістю обмежувальних заходів.

Санкційна політика залишається ефективним інструментом міжнародного тиску, хоча її наслідки залежать від низки факторів, зокрема рівня міжнародної

підтримки та здатності держав-об'єктів до адаптації. Досвід санкцій проти Ірану, Росії, КНДР, Сирії та Венесуели свідчить, що економічні обмеження можуть значно впливати на фінансову стабільність країн, однак у деяких випадках вони не призводять до змін у політичному керівництві чи зовнішній політиці.

Геополітична стабільність

Геополітична стабільність відіграє ключову роль у формуванні сприятливого середовища для розвитку міжнародної торгівлі. Вона визначає рівень довіри між державами, передбачуваність торговельної політики та безперебійність глобальних ланцюгів постачання. Політичні конфлікти, військові дії, територіальні суперечки та дипломатична напруженість можуть призводити до торговельних обмежень, санкцій, зростання витрат на транспортування та скорочення обсягів іноземних інвестицій.

Інвестиційні потоки тісно пов'язані з рівнем геополітичної стабільності. Наприклад, країни Європейського Союзу, які мають стійку політичну систему та передбачувані економічні умови, залучають більше іноземних інвестицій. За даними UNCTAD [160], у 2022 році ЄС отримав \$545 млрд прямих іноземних інвестицій, що становило 30% від загальносвітового обсягу.

Натомість нестабільні країни, такі як Венесуела або Афганістан, стикаються зі значним відтоком капіталу. В умовах санкцій та політичної нестабільності вартість венесуельського експорту впала з \$98 млрд у 2013 році до менш ніж \$20 млрд у 2022 році. [161]

Технологічні детермінанти

Інновації у виробництві є ключовим фактором, що сприяє зростанню ефективності виробничих процесів, підвищенню конкурентоспроможності товарів та зміцненню позицій країн на світовому ринку. Використання новітніх технологій дозволяє знижувати витрати на виробництво, покращувати якість продукції та розширювати торговельні можливості. У сучасних умовах глобалізації інноваційна діяльність безпосередньо впливає на структуру та динаміку міжнародної торгівлі, стимулюючи розвиток високотехнологічних секторів економіки.

Впровадження інноваційних технологій змінює глобальну структуру торгівлі за такими основними напрямками:

Підвищення продуктивності та зниження витрат. Автоматизація та цифровізація виробничих процесів сприяють скороченню витрат на оплату праці та сировину, що дозволяє країнам конкурувати на міжнародному рівні.

Створення нових товарів і послуг. Інноваційні прориви відкривають нові ринки для експорту високотехнологічної продукції, що змінює товарну структуру міжнародної торгівлі.

Зростання ролі високотехнологічного експорту. Успішні інноваційні економіки (наприклад, США, Німеччина, Південна Корея) збільшують частку високотехнологічної продукції в експорті, зміщуючи фокус від сировинної до інноваційної торгівлі.

Оптимізація логістики та глобальних ланцюгів постачання. Використання штучного інтелекту, Інтернету речей (IoT) та великих даних (Big Data) сприяє підвищенню ефективності міжнародної логістики та управління постачанням.

Автоматизація та роботизація змінюють конкурентні переваги країн, дозволяючи знижувати витрати на виробництво та підвищувати ефективність виробничих процесів. Наприклад, Південна Корея є світовим лідером за рівнем використання роботів у промисловості: у 2022 році на 10 000 працівників припадало 1 000 роботів. [162] Це дозволило країні значно збільшити обсяги експорту високотехнологічної продукції, зокрема напівпровідників і електроніки.

Штучний інтелект (AI) відіграє ключову роль у вдосконаленні виробничих процесів, зокрема у сфері передбачуваного технічного обслуговування, контролю якості та автоматизації управління виробничими лініями. Наприклад, у Китаї понад 70% великих виробничих компаній використовують AI у виробництві, що дозволило збільшити ефективність роботи підприємств на 30%. [163] Це сприяло зростанню експорту китайських високотехнологічних товарів, таких як електроніка та обладнання.

Технологічні прориви у сфері відновлюваної енергетики змінюють баланс міжнародної торгівлі, скорочуючи залежність країн від імпорту викопного палива.

Зростаючий попит на екологічно чисті джерела енергії сприяє розвитку ринку водню. Наприклад, Європейський Союз запустив «Водневу стратегію», яка передбачає інвестиції у виробництво зеленого водню обсягом €470 млрд до 2050 року. [164] Це може суттєво зменшити імпорт викопного палива та переорієнтувати енергетичні торговельні потоки.

Інновації у сфері виробництва акумуляторів для електромобілів сприяють зростанню міжнародної торгівлі цією продукцією.

Обсяг світового ринку акумуляторних батарей у 2024 році оцінювався в 124,86 мільярда доларів США. За оцінками IMARC Group, до 2033 року ринок досягне 209,97 мільярда доларів США, демонструючи CAGR 6,71% у 2025-2033 роках. Азіатсько-Тихоокеанський регіон наразі домінує на ринку, утримуючи ринкову частку понад 49,8% у 2024 році. Зростання Азіатсько-Тихоокеанського регіону зумовлене збільшенням кількості електромобілів, розширенням проектів у сфері відновлюваних джерел енергії, державними стимулами та зростанням попиту на споживчу електроніку. [165]

Електронна комерція та цифрові платформи суттєво трансформували міжнародну торгівлю, сприяючи розширенню доступу малих і середніх підприємств до глобальних ринків. За оцінками аналітиків, обсяг світового ринку електронної комерції у 2024 році становить 18,77 трильйона доларів США, а до 2033 року він може зрости до 67,05 трильйона доларів США. Очікується, що середньорічний темп зростання цього сегмента протягом 2024–2033 років складе 15,2%, що свідчить про динамічне розширення цифрової торгівлі на глобальному рівні. [166]

Блокчейн-технології відіграють важливу роль у підвищенні ефективності міжнародної торгівлі, знижуючи логістичні витрати та забезпечуючи прозорість ланцюгів постачання. Зокрема, компанія Maersk у співпраці з IBM розробила систему TradeLens, яка дозволяє скоротити час проходження митних процедур на

40%, що сприяє зменшенню затримок та операційних витрат у міжнародній логістиці.

У сучасній глобальній економіці, яка характеризується високим рівнем взаємозв'язку та складністю ланцюгів постачання, бізнес-структури стикаються з необхідністю підвищення прозорості, ефективності та безпеки своїх логістичних процесів. Від управління постачанням сировини до організації доставки кінцевому споживачеві (останньої милі), підприємства зазнають дедалі більшого регуляторного та ринкового тиску, що вимагає впровадження інноваційних рішень. [167]

Розвиток транспортної інфраструктури є одним із ключових факторів, що визначають ефективність міжнародної торгівлі. Високий рівень транспортної логістики сприяє зниженню витрат на перевезення, скороченню часу доставки товарів, підвищенню конкурентоспроможності країн на світовому ринку та інтеграції національних економік у глобальні виробничо-збутові ланцюги.

Розвинена транспортна мережа забезпечує ефективне переміщення товарів і сприяє зростанню обсягів експорту та імпорту. Країни з високою якістю транспортної інфраструктури, такі як Німеччина, США та Китай, мають значні переваги у міжнародній торгівлі завдяки швидкому та ефективному транспортуванню товарів.

Згідно з Звітом Світового банку [168], країни з розвиненою логістичною інфраструктурою мають на 30-50% нижчі витрати на міжнародні перевезення, що суттєво впливає на їхню конкурентоспроможність. Наприклад, за Індексом ефективності логістики, Німеччина, Нідерланди та Сінгапур очолюють рейтинг країн із найбільш ефективною транспортною логістикою, що значно сприяє їхньому активному залученню до глобальної торгівлі.

Китайська ініціатива «Один пояс, один шлях» спрямована на будівництво нових транспортних коридорів між Азією, Європою та Африкою. Інвестиції в інфраструктуру перевищують 1 трильйон доларів США та охоплюють понад 60

країн. Це сприяє зниженню витрат на перевезення на 12-15% для учасників ініціативи, що стимулює збільшення обсягів міжнародної торгівлі. [169]

Впровадження цифрових технологій у логістику, зокрема «розумних портів» (smart ports), значно підвищує ефективність міжнародної торгівлі. Наприклад, порт Роттердама завдяки автоматизованим контейнерним терміналам скоротив час обробки вантажів на 30%, що підвищило швидкість товарообігу та знизило витрати експортерів.

Інституційні детермінанти

Членство у Світовій організації торгівлі (WTO), ЄС та інших торговельних блоках забезпечує спрощення умов торгівлі, знижуючи бар'єри між країнами.

Захист прав інтелектуальної власності стимулює міжнародний обмін технологіями та інноваціями, забезпечуючи країнам доступ до новітніх розробок.

Глобальні інвестиційні потоки визначають доступність ресурсів для торгівлі та експорту.

Екологічні детермінанти

Екстремальні погодні явища (засухи, урагани, повені) можуть руйнувати виробничі потужності та логістичні ланцюги. Наприклад, посухи 2022-2023 років у Латинській Америці призвели до зниження експорту зернових. [170]

Декарбонізація, яка передбачає зменшення викидів вуглекислого газу та інших парникових газів, і перехід до зеленої економіки відіграють важливу роль у розвитку міжнародної торгівлі.

Декарбонізація стимулює інвестиції в нові технології, включаючи відновлювані джерела енергії, енергоефективність і нові методи зберігання енергії. Технології, що сприяють зниженню викидів CO₂, мають високий попит на міжнародних ринках. Це призводить до активізації торгових потоків, спрямованих на розповсюдження таких технологій між країнами. Наприклад, Європейський Союз активно підтримує розвиток відновлювальних джерел енергії через такі програми, як

Європейський зелений курс, що передбачає суттєву фінансову підтримку розвитку чистих технологій та створення сталих енергетичних систем. [171]

В рамках декарбонізаційної трансформації також важливим аспектом є розвиток сталого сільського господарства, що передбачає зміну методів вирощування продукції, які мінімізують використання хімічних добрив та знижують викиди парникових газів. Країни, які виробляють органічні або низьковуглецеві продукти, мають додаткову перевагу на міжнародному ринку, оскільки споживачі все більше орієнтуються на екологічно чисті продукти.

Зміни в глобальних екологічних політиках та зобов'язання щодо зниження викидів створюють нові можливості та виклики для міжнародного обміну товарами та послугами. Перехід до сталого розвитку вимагає значних змін у виробничих процесах, транспортних мережах та споживчих звичках, що, в свою чергу, має значний вплив на структуру та обсяги міжнародної торгівлі.

Підвищення уваги до екологічних аспектів ведення бізнесу призводить до зміни споживчих уподобань на міжнародних ринках. Зокрема, зростає попит на екологічно чисті товари та послуги, що стимулює розвиток нових технологій і продуктів. Для компаній, що займаються виробництвом товарів з низьким викидом вуглецю або мають сертифікацію щодо екологічної безпеки, з'являються нові можливості на глобальних ринках, особливо в таких секторах, як відновлювальна енергетика, електричні транспортні засоби, екологічні будівельні матеріали та технології з переробки відходів.

Зелена економіка призводить до формування нових стандартів і сертифікацій, таких як ISO 14001 (управління екологічними аспектами), які впливають на міжнародну торгівлю. Компанії, що прагнуть експортувати свої товари на ринки ЄС чи Північної Америки, повинні відповідати високим екологічним стандартам. У той же час для країн, які виробляють товари з високим рівнем викидів парникових газів, встановлення нових стандартів може стати торговим бар'єром.

Зростаючий попит на електричні автомобілі є одним з найбільш явних прикладів зеленої економіки. Наприклад, компанія Tesla зросла у вартості завдяки високому попиту на електричні автомобілі, які відповідають новим вимогам щодо зниження викидів. В світлі політики Трампа все змінилось – акції Tesla впали більш ніж на 40% з початку 2025 року, що стало наслідком нових тарифів та політичної напруженості; у першому кварталі 2025 року Tesla зафіксувала зниження поставок на 13%, що свідчить про втрату ринкової частки; аналітик Wedbush Ден Айвз знизив цільову ціну акцій Tesla на 43% — з 550,0 доларів США до 315,0 доларів США посиляючись на «ідеальний шторм», спричинений тарифною політикою Трампа та політичними зв'язками Ілона Маска. [172, 173]

Технології для електричних автомобілів, такі як батареї та інфраструктура зарядних станцій, стають важливими експортними товарами на міжнародних ринках.

Розвиток міжнародної торгівлі залежить від поєднання економічних, політичних, технологічних, інституційних та екологічних детермінантів. Глобальні кризи, геополітичні зміни та технологічний прогрес постійно трансформують структуру світової торгівлі, вимагаючи адаптації від країн і підприємств.

2.4. Основні тренди розвитку зовнішньоторговельної діяльності України

Зовнішньоторговельна діяльність України за останні десятиліття зазнала значних трансформацій, зумовлених внутрішніми економічними реформами та зовнішніми факторами, такими як глобалізація, технологічний прогрес і зміни в політичному та економічному середовищі. Визначення ключових тенденцій у розвитку зовнішньої торгівлі є критично важливим для розуміння глобальних процесів та прийняття стратегічних рішень у зовнішньоекономічній політиці країни.

На рис. 2.4 представлено динаміку експорту та імпорту товарами та послугами за період з 2010 по 2024 рік.

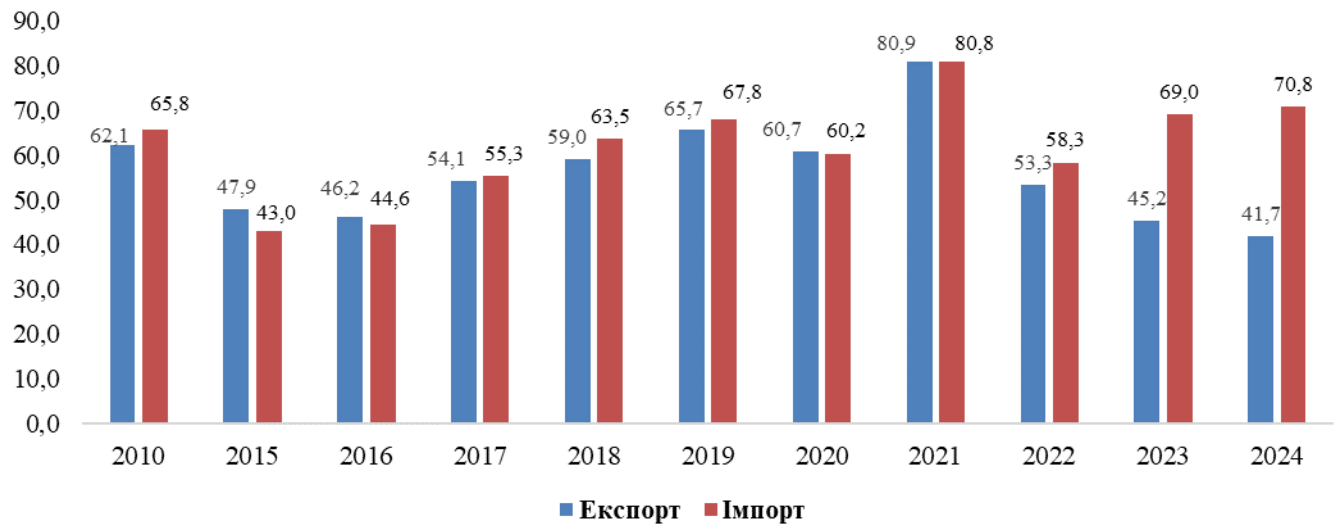

Рисунок 2.4 - Динаміка зовнішньої торгівлі товарами та послугами¹, млрд. доларів США²

Джерело: складено автором на основі [174]

Примітки:

Примітка 1. Без врахування даних по торгівлі послугами за 2024 рік

Примітка 2. Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

У 2010 році обсяг експорту становив 62,1 млрд доларів. Після цього показник демонстрував коливання: мінімум був досягнутий у 2016 році (46,2 млрд доларів), а максимум — у 2021 році (80,9 млрд доларів).

З 2022 року спостерігається різке скорочення експорту: до 53,3 млрд доларів у 2022 році, 45,2 млрд доларів у 2023 році та 41,7 млрд доларів у 2024 році, основним чинником чого стала війна в Україні та значне ускладнення логістичних маршрутів.

Імпорт також зазнавав коливань протягом аналізованого періоду. У 2010 році він складав 65,8 млрд доларів. Найменший обсяг імпорту був зафіксований у 2015 році (43,0 млрд доларів).

Після відносної стабільності в 2020 році (60,2 млрд доларів) спостерігалось значне зростання до 80,8 млрд доларів у 2021 році. У 2022 році імпорт дещо зменшився до 58,3 млрд доларів, але вже у 2023–2024 роках різко зріс до 69,0 млрд доларів та 70,8 млрд доларів відповідно, що також пов'язано з воєнними діями на території країни.

Протягом усього періоду імпорт переважав експорт, що свідчить про дефіцит зовнішньоторговельного балансу. Особливо різке розширення дефіциту спостерігається в 2023–2024 роках, коли розрив між імпортом та експортом досягнув максимальних значень.

На рис. 2.5 представлена географічна структура зовнішньої торгівлі товарами в 2024 році.

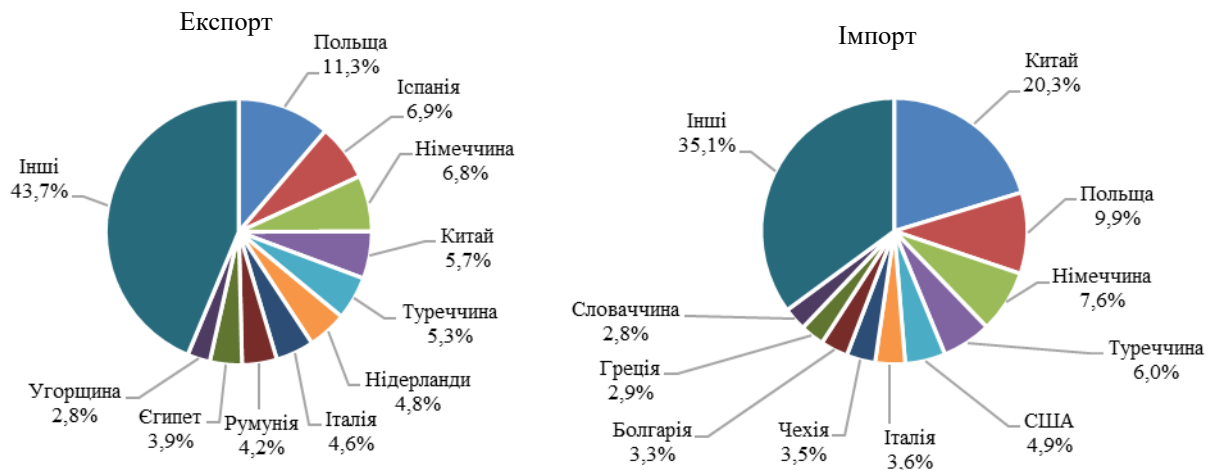

Рисунок 2.5 - Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами в 2024 році, %¹

Джерело: складено автором на основі [174]

Примітка 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

На рис. 2.6 представлена товарна структура зовнішньої торгівлі товарами в 2024 році.

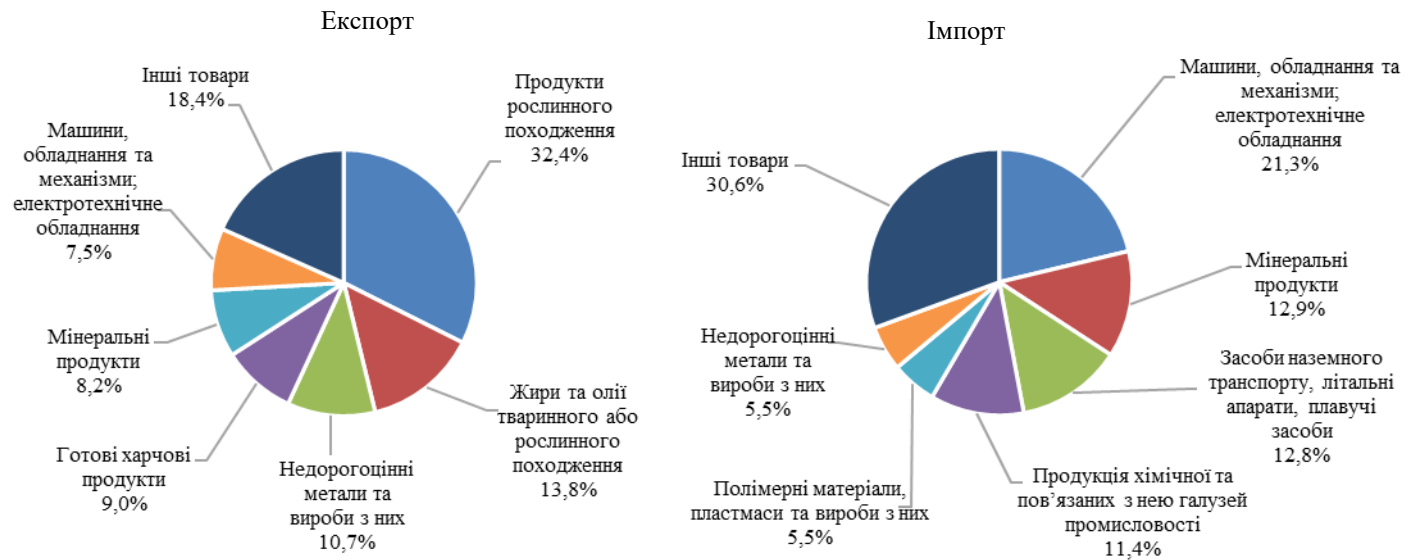

Рисунок 2.6 - Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами в 2024 році, %¹

Джерело: складено автором на основі [174]

Примітка 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Однією з основних тенденцій зовнішньої торгівлі України є посилення торговельних зв'язків з Європейським Союзом (ЄС), особливо після підписання Угоди про асоціацію у 2014 році, яка надала Україні доступ до внутрішнього ринку ЄС. У період з 2014 по 2020 роки експорт українських товарів до ЄС зріс на 70%, що стало можливим завдяки зниженню тарифних бар'єрів, гармонізації стандартів та поглибленню економічної інтеграції.

Після початку повномасштабної війни у лютому 2022 року зовнішньоторговельна діяльність України зазнала суттєвих змін. Незважаючи на виклики, частка ЄС у загальному обсязі торгівлі України значно зросла. Свою роль в цьому відіграла тимчасова лібералізація торгівлі. За підсумками 2022 року, питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 53,6% від загального обсягу торгівлі України, порівняно з 39,1% у 2021 році. [174]

Це зростання частково пояснюється переорієнтацією торговельних потоків на європейський ринок через блокування морських портів та обмеження торгівлі з країнами Євразійського економічного союзу

У 2022 році експорт товарів з України до ЄС досяг 27,9 млрд доларів США, що на 4,1% більше порівняно з попереднім роком (рис. 2.7).

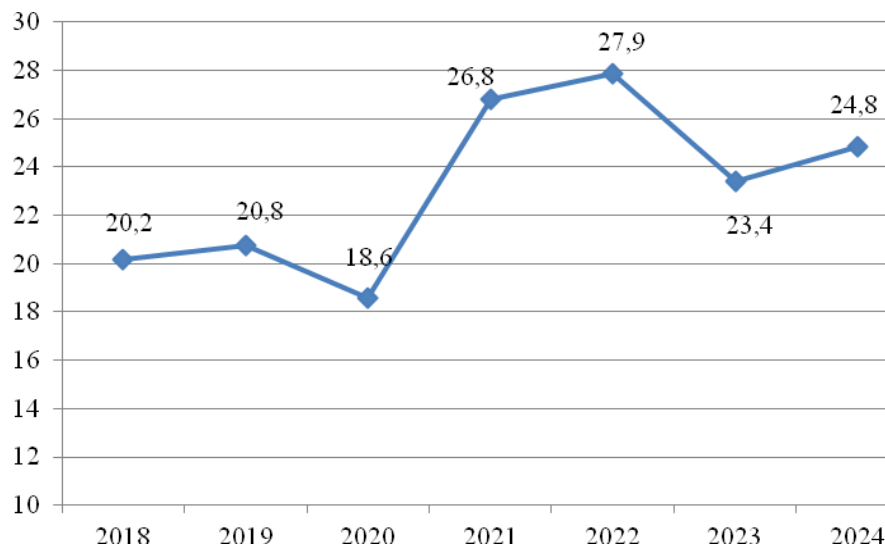

Рисунок 2.7 - Дінаміка експорту з України в країни ЄС за період 2018-2024 рр, млрд. доларів США¹ [174]

Примітка 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Згідно з наведеними даними, обсяги експорту з України до країн ЄС коливалися впродовж 2018–2024 років. У 2018–2019 роках спостерігався незначний приріст (з 20,2 до 20,8 млрд доларів США), після чого у 2020 році стався спад до 18,6 млрд дол. США, зумовлений глобальними економічними потрясіннями (зокрема пандемією). Починаючи з 2021 року показники різко зросли (до 26,8 млрд доларів США), а у 2022 році сягнули максимуму (27,9 млрд доларів США), що пов’язано з переорієнтацією українського експорту на європейський ринок та дією торговельних преференцій. У 2023-2024 році обсяги експорту дещо знизилися (24,3–24,8 млрд доларів США), проте залишаються вищими за рівень 2018–2020 років, відображаючи

відносну стійкість українського експорту попри складні внутрішні та зовнішні умови.

Імпорт з ЄС залишається ваговою складовою зовнішньої торгівлі України, забезпечуючи постачання необхідних товарів, технологій і сировини, особливо в умовах переорієнтації торговельних потоків та потреби у швидкій модернізації української економіки (рис.2.8).

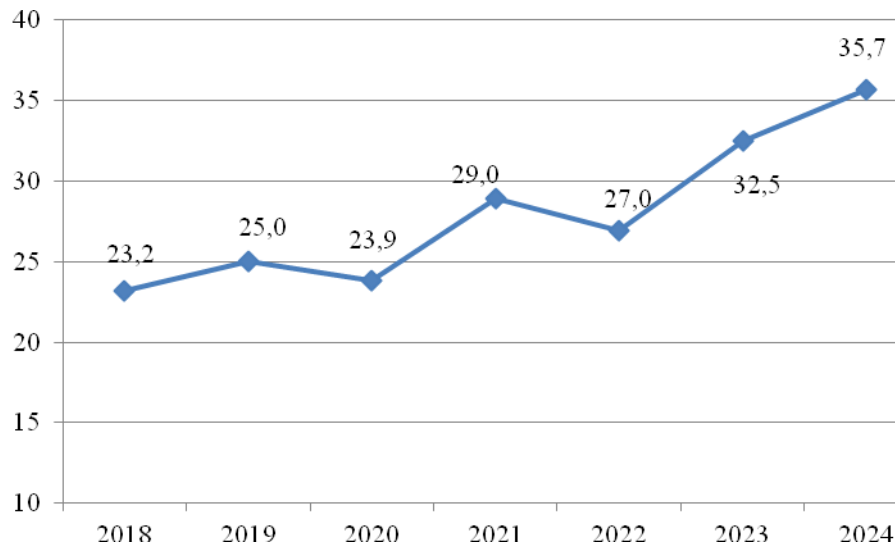

Рисунок 2.8 - Дінаміка імпорту з країн ЄС в Україну за період 2018-2024 рр, млрд. доларів США¹ [174]

Примітка 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Згідно з наведеними даними, у 2018–2019 роках імпорт з ЄС в Україну демонстрував помірне зростання (з 23,2 до 25,0 млрд доларів США). У 2020 році відбувся незначний спад (до 23,9 млрд доларів США), через глобальні потрясіння, зокрема пандемію. Після цього показники суттєво зросли у 2021 році (29,0 млрд доларів США), але скоротилися у 2022-му (27,0 млрд доларів США), що може бути наслідком повномасштабної війни та перебудови логістичних ланцюгів. З 2023 року імпорт із країн ЄС відновився та склав у 2023 році 32,5 млрд доларів США та у 2024 році 35,7 млрд доларів США, що вказує на подальше збільшення закупівель,

імовірно зумовлене стабілізацією економічної ситуації та розширенням співпраці з європейськими партнерами.

Україна експортує до країн ЄС переважно сільськогосподарську продукцію, промислові товари та електротехніку.

Імпортує з країн ЄС переважно енергоресурси, промислове обладнання, транспорт та продукцію високої технологічності (рис 2.9)

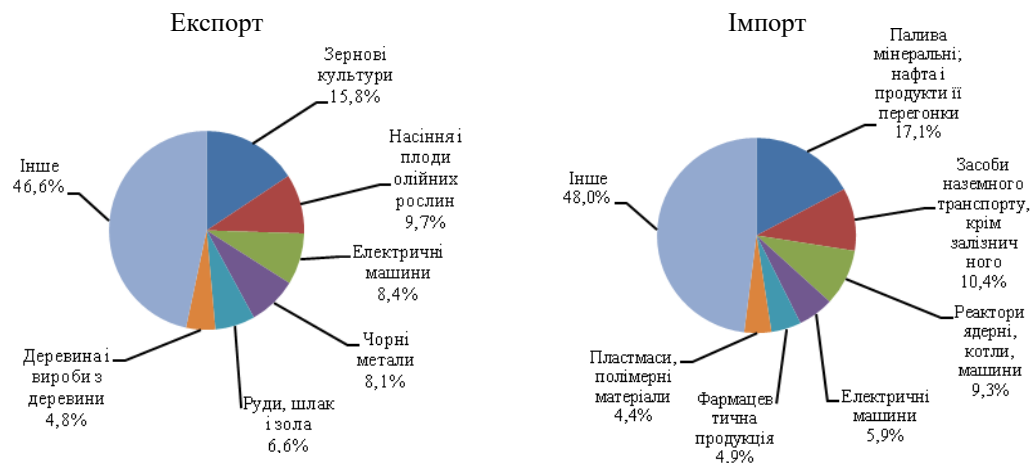

Рисунок 2.9 - Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС в 2024 році¹ [174]

Примітка 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Лідером серед експортованих товарів є зернові культури (15,8%), що свідчить про вагому роль аграрного сектору. Друге місце займає насіння та плоди олійних рослин (9,7%), що разом із зерновими підтверджує орієнтацію на агроекспорт.

Серед промислових товарів важливу роль відіграють електричні машини (8,4%), що вказує на розвиток машинобудування. Чорні метали (8,1%) та руди, шлак і зола (6,6%) демонструють значний внесок металургії. Деревина і вироби з деревини (4,8%) свідчать про експорт природних ресурсів.

Основні категорії імпорту: мінеральні палива, нафта та продукти її перегонки (17,1%) – свідчить про значну залежність від імпорту енергоносіїв; засоби наземного транспорту, крім залізничного (10,4%) – підтверджує високу потребу в автомобілях та іншій техніці; ядерні реактори, котли, машини (9,3%) та електричні машини (5,9%) – важливі для промислового розвитку та модернізації виробництва; фармацевтична продукція (4,9%) – вказує на значну залежність від імпорту медикаментів; пластмаси та полімерні матеріали (4,4%) – необхідні для хімічної та виробничої індустрії.

Загалом, імпорт із ЄС орієнтований на критично важливі ресурси (енергоносії, пластмаси) та продукцію з високою доданою вартістю (транспорт, обладнання, фармацевтика), що сприяє відновленню галузей та секторів і економіки України

Серед держав-членів ЄС найбільшими імпортерами українських товарів є Польща, Іспанія, Німеччина, Нідерланди, Італія, Румунія та Угорщина.

Найбільшими експортерами - Польща, Німеччина, Італія, Чехія, Болгарія, Греція та Словаччина (рис. 2.10).

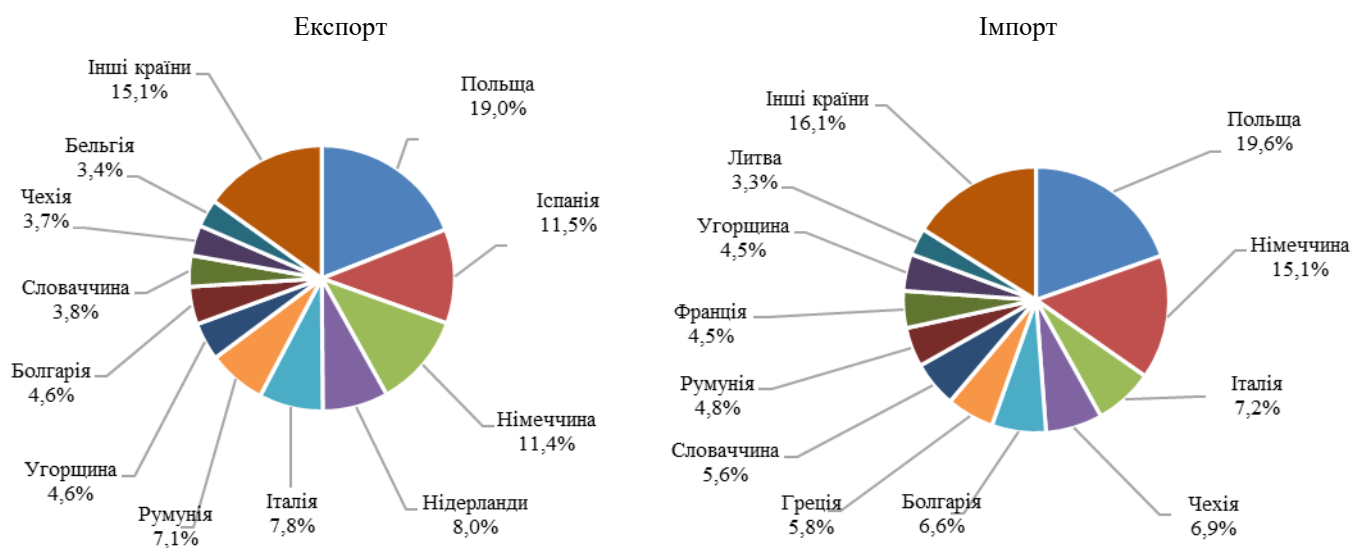

Рисунок 2.10 - Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС в 2024 році¹ [174]

Примітка 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Варто зазначити, що, незважаючи на загальне скорочення обсягів експорту через військові дії, частка ЄС у структурі українського експорту зросла до 59,5% у 2024 році.

Станом на 2024 рік, основними статтями експорту України до Європейського Союзу були: агропродовольча продукція: становить 60% загального експорту, включаючи кукурудзу, соняшникову олію, пшеницю, ріпак, мед, м'ясо птиці, яйця, цукор та овес; метали та металопродукція: чорні метали, руди, шлаки, електричні машини, жири та олії; промислові товари: ізольовані проводи, напівфабрикати зі сталі, гарячекатаний прокат. [174]

Це свідчить про посилення економічних зв'язків між Україною та ЄС в умовах кризи та про важливість європейського ринку для української економіки.

Таким чином, попри виклики, спричинені війною, Україна продовжує інтегруватися в європейський економічний простір, зміцнюючи торговельні відносини з країнами ЄС та адаптуючи свою економіку до нових реалій.

Від початку 2000-х років Україна послідовно реалізовувала стратегію диверсифікації зовнішньоторговельних зв'язків, прагнучи знизити залежність від окремих ринків. Після 2014 року, у зв'язку з анексією Криму та військовими діями на Донбасі, обсяги торгівлі з Російською Федерацією суттєво скоротилися, тоді як експорт до Європейського Союзу, Туреччини, Китаю, Індії та країн Північної Америки помітно зріс.

Згідно з даними Державної митної служби України, у період з 2015 року частка країн СНД у зовнішній торгівлі України зменшилася приблизно на 20%, тоді як показники торгівлі з державами Азії та Африки зросли на 10–15%. Одним із ключових партнерів України став Китай, що зумовило істотне збільшення експорту сільськогосподарської продукції та металів. [175]

Події 2022 року, пов'язані з повномасштабною військовою агресією Росії проти України, ще більше посилили тенденцію переорієнтації торговельних потоків.

За оперативними даними Державної митної служби, у 2024 році частка торгівлі з ЄС перевищила 59% від загального обсягу зовнішнього товарообігу України, тоді як торгівля з країнами Євразійського економічного союзу (передусім із Росією) суттєво скоротилася. Попри складні умови для експорту та імпорту, зберігається позитивна динаміка у співпраці з державами ЄС, Китаєм, а також з окремими ринками Близького Сходу та Африки.

У 2024 році, тривала подальша диверсифікація торговельних партнерів України, особливо в агропромисловому секторі та машинобудуванні. Водночас темпи зростання експорту можуть залежати від безпекової ситуації та стабільності логістичних маршрутів, а також від продовження режиму преференцій з боку ЄС та інших стратегічних партнерів.

Агропродовольчий сектор залишається головним сектором експорту України. Протягом останніх років Україна стабільно займає одну з лідируючих позицій на світових ринках з експорту зернових, олійних культур та іншої сільськогосподарської продукції. Так, Україна є одним з найбільших експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії в світі.

У 2024 році український експорт агропродукції на зовнішні ринки склав 24,5 млрд доларів США, що становить 59% від загального експорту товарів. Цей показник є другим за величиною після історичного рекорду 2021 року, коли обсяг експорту досяг 27,7 млрд доларів США. Загалом, за попередніми даними пресслужби Міністерства аграрної політики, протягом 2024 року було експортовано 78,3 млн тонн аграрної продукції. [176]

Серед основних груп продукції найбільшу частку в експорті складає соняшникова олія – 21%, обсяг експорту якої становить майже 6 млн тонн із виручкою 5,1 млрд доларів США. Далі йде кукурудза, яка також займає 21% ринкового сегменту, з обсягом експорту 29,6 млн тонн та виручкою 5 млрд доларів США. Пшениця займає третє місце – 15% загального обсягу, що відповідає 20,6 млн тонн з виручкою 3,7 млрд доларів США.

Серед інших важливих експортних позицій відзначаються ріпак – 7% (3,8 млн тонн на 1,8 млрд доларів США), соя – 5% (3,4 млн тонн на 1,3 млрд доларів США) та макуха й залишки, отримані під час добування рослинних жирів і олій – 4% (4,7 млн тонн на 1 млрд доларів США). Крім того, частка м'яса та їстівної продукції свійської птиці становить 4% (447 тис. тонн на 958 млн доларів США), а також ячмінь (3,3 млн тонн на 557 млн доларів США) та цукор (746 тис. тонн на 418 млн доларів США) – по 2% кожен. [176]

Дані дозволяють зробити висновок, що структура експорту агропромислової продукції України характеризується широким асортиментом товарів, де домінують рослинні олії, зернові культури та насіннєві продукти, що свідчить про високий рівень диверсифікації та конкурентоспроможність українського аграрного сектора.

Таким чином, зростання експорту агропромислової продукції відображає успішну адаптацію аграрного сектора України до нових глобальних умов і диверсифікацію зовнішніх ринків збуту.

Протягом останніх років, попри історично привабливу репутацію ІТ-сектору як джерела працевлаштування, інформаційні технології в Україні демонструють ознаки стагнації. Емпіричні дані свідчать про поступове занурення галузі в кризові процеси, що проявляється у зниженні експорту послуг, скороченні кількості вакансій та уповільненні загального темпу розвитку галузі, що також пов'язано з виїздом айті-спеціалістів за кордон.

За останніми дослідженнями, сегментація ринку показує неоднорідний вплив кризових факторів: продуктові компанії, які розробляють власні рішення, зуміли утримати свої позиції і, вперше, випередили сервісний сектор за чисельністю найманих фахівців, хоча навіть у цьому сегменті наприкінці 2024 року зафіксовано значне скорочення кадрів. Загальний ринок праці зменшується, проте темпи спаду дещо уповільнилися. При цьому близько 20% ІТ-фахівців працюють за кордоном, що свідчить про активну експансію українських компаній на міжнародні ринки, зокрема в Польщі.

Серед основних торговельних партнерів України у сфері експорту ІТ-послуг традиційно залишаються США, Велика Британія, Мальта, Кіпр та Ізраїль (рис. 2.11).

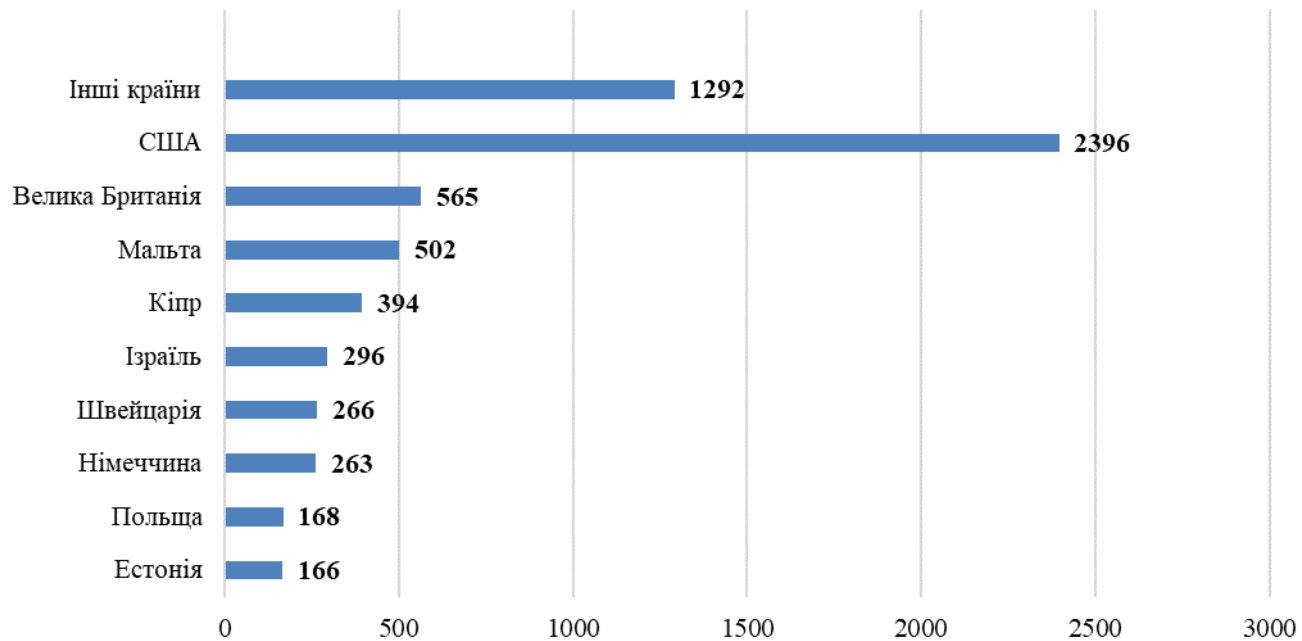

Рисунок 2.11 – Основні країни - партнери та обсяг ІТ - експорту до них з України за 2024 рік, млн доларів США [177]

За даними статистики, у 2023 році обсяг експорту ІТ-послуг вперше знизився на 8,5% до рівня 6,7 млрд доларів США. У 2024 році обсяг експорту ІТ-послуг з України становив 6,4 млрд доларів США, що на майже 300 млн доларів США, або приблизно на 4,2%, менше порівняно з 2023 роком (6,7 млрд доларів США). Такі дані наводить AIN.UA [177] з посиланням на звіт Національного банку України. Максимального рівня експорт ІТ-послуг досяг у 2022 році, коли його обсяг становив 7,3 млрд доларів США.

Середній місячний обсяг експорту ІТ-послуг у 2024 році складав 537,25 млн доларів США. Найнижче значення було зафіксовано в серпні — 507 млн доларів США, тоді як у грудні цей показник зріс до 617 млн доларів США, що стало максимальним значенням за рік.

У листопаді 2024 року обсяг експорту ІТ-послуг склав 520 млн доларів США, що на 12 млн доларів США менше порівняно з попереднім місяцем, коли цей показник становив 532 млн доларів США. [177]

Зниження обсягів експорту ІТ-послуг у 2024 році може бути зумовлене як зовнішніми економічними факторами, так і внутрішніми викликами, що потребує подальшого аналізу та коригування стратегій розвитку галузі.

Незважаючи на це, структура українського експорту залишається диверсифікованою: частка комп'ютерних послуг становить 38% і посідає друге місце після агропромислової продукції. Географічно найбільші доходи формуються з ринків США, Великої Британії, Мальти, Кіпру, Ізраїлю, Швейцарії та Німеччини, причому США забезпечують близько 2,4 млрд доларів США.

Аналіз експертних думок вказує на комплексність факторів спаду за останні два роки, серед яких крім впливу війни (починаючи з лютого 2022 року) виділяють також структурні проблеми ринку та рецесію технологічного сектору. В 2024 році визначальним фактором став саме вплив воєнних дій, що супроводжується мобілізацією ключових фахівців, обмеженнями на виїзд за кордон, частими ракетними атаками та зростанням податкового навантаження.

Зниження чисельності кадрів підтверджується даними, за якими у 2023 році загальна кількість працівників у 50 найбільших ІТ-компаніях скоротилася на 10,7 тис. осіб. Незважаючи на деяке уповільнення темпів скорочення у першому півріччі 2024 року (до 2,9%), загальна тенденція залишається негативною. Одночасно, близько 20% ІТ-фахівців легалізовано у закордонних офісах українських компаній, що свідчить про зростання міжнародної інтеграції. [178]

Попри кризові процеси, продуктові компанії демонструють певну стійкість завдяки продажу власних рішень безпосередньо клієнтам, що забезпечує стабільніший дохід і більшу автономію навіть у періоди економічної невизначеності. Аутсорсні фірми, зі свого боку, впроваджують інноваційні технології, зокрема

рішення на базі штучного інтелекту, що дозволяють підвищувати продуктивність (за оцінками, до 45% збільшення ефективності робочих процесів).

Війна, що розпочалася в Україні у 2022 році, значно змінила зовнішньоекономічну ситуацію. З одного боку, вона призвела до значних втрат у вигляді зниження обсягів торгівлі, порушення логістичних ланцюгів, а також економічної та політичної невизначеності. З іншого боку, Україна активно шукає нові торгові можливості, укладаючи нові угоди про вільну торгівлю з країнами ЄС, Великою Британією, Канадою та іншими партнерами. Поступово відновлюється інфраструктура для забезпечення більш стійких торгових потоків і впроваджуються цифрові технології для оптимізації процесів митного оформлення та транспортування товарів.

Основні тренди розвитку зовнішньоторговельної діяльності України свідчать про значне підвищення її інтеграції у світову економіку, орієнтацію на європейські та азійські ринки, а також поступову диверсифікацію торговельних партнерів. Поряд із цим, Україна стикається з новими викликами у вигляді політичної нестабільності, економічних санкцій та змін у міжнародному торговому середовищі, що вимагає адаптації її зовнішньої економічної політики до нових умов.

Як засвідчують підсумки 2024 р., в Україні спостерігається нарощування на 13 % (до 112,3 млрд доларів США) вартісних обсягів зовнішньої торгівлі товарами, також на 26 % (до майже 160 млн тонн) збільшуються її фізичні обсяги. Отже, продовжується стабілізація зовнішньої торгівлі товарами, показники якої, однак, поки що не досягли рівня 2021 р., тобто рівня до початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Сформувався значний дефіцит зовнішньої торгівлі товарами (29,1 млрд доларів США), що виник унаслідок проблем у логістиці, руйнування країною-агресоркою виробничих потужностей, енергетичної інфраструктури України. Це зумовлює необхідність задовольняти потреби внутрішнього ринку, зокрема за рахунок імпорту для оборонного та енергетичного секторів (енергетичне обладнання

та електроенергія), а також відновлення й створення нових потужностей виробництва товарів і послуг в інших секторах економіки. Водночас стимулювання імпорту відбувалося завдяки зростанню доходів домогосподарств.

Забезпечення стабільної роботи морських портів та Українського морського коридору, поліпшення транспортування товарів залізничним та автомобільним транспортом сприяло диверсифікації товарного експорту України та збільшенню його обсягів.

Основні чинники, що генерували недоотримання валютних надходжень від експорту: зниження цін на світових ринках на продукцію, яка становить основу українського експорту (здебільшого на зернові та залізорудну сировину), а також неповернення валютної виручки. Крім того, в умовах війни зростання виробничих витрат та зменшення попиту у світі на деякі товари, зокрема металопродукцію, негативно позначилося на експортерах.

З огляду на те, що автономні торговельні заходи, запроваджені для підтримки з боку ЄС – найбільшого партнера України як торговельного блоку, – діятимуть до 5 червня 2025 р., вбачається за доцільне розпочати переговори з Європейською комісією щодо продовження цих заходів з урахуванням необхідності покращення доступу чутливої для ЄС української продукції до ринку Євросоюзу, зокрема м'яса свійської птиці та продуктів переробки з нього, яєць та альбумінів, цукру, меду, зернових культур та продуктів їхньої переробки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було проаналізовано основні тенденції розвитку міжнародної торгівлі, визначено чинники, що впливають на її динаміку, та оцінено перспективи подальшого розвитку торговельних відносин у глобальному масштабі.

Світова торгівля за останнє десятиліття зазнала значних змін, що зумовлено розвитком технологій, зміною структури попиту та пропозиції, а також впливом глобальних кризових явищ. Спостерігається посилення ролі Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема Китаю, Індії та країн АСЕАН, у світовій торгівлі, що спричинене розширенням виробничих потужностей та активною інвестиційною політикою. Водночас країни Європи та Північної Америки стикаються з викликами, пов'язаними зі сповільненням економічного зростання, зростанням витрат на виробництво та енергетичною кризою.

Ключовими країнами-експортерами у світовій торгівлі є Китай, США, Німеччина, Нідерланди та Японія. Основні статті світового експорту включають:

- ✓ Електроніка та електротехніка: такі товари, як мобільні телефони, комп'ютери та інші електронні пристрої, є ключовими експортними продуктами для Китаю та інших азіатських країн.

- ✓ Автомобілі та автозапчастини: Німеччина, Японія та США є провідними експортерами автомобілів та комплектуючих до них.

- ✓ Нафта та нафтопродукти: країни, багаті на енергетичні ресурси, такі як США, експортують значні обсяги нафти та газу.

- ✓ Машини та обладнання: Сюди входять промислові машини, медичне обладнання та інші високотехнологічні пристрої, які експортуються з таких країн, як Німеччина та США.

✓ Хімічна продукція та фармацевтика: країни Європи, зокрема Швейцарія та Німеччина, є великими експортерами фармацевтичних препаратів та хімічних речовин.

Глобальні торговельні війни, пандемія COVID-19 та геополітичні конфлікти спричинили значні коливання в міжнародних торговельних потоках, що призвело до реорганізації ланцюгів постачання та зміни пріоритетних торговельних партнерів. Енергетична криза та нестабільність ринків сировини також стали важливими факторами, що впливають на торговельну політику країн та стратегічні пріоритети бізнесу.

Інтеграційні блоки, такі як ЄС, АСЕАН, НАФТА (USMCA), МЕРКОСУР та БРІКС, продовжують відігравати ключову роль у формуванні глобальної торговельної системи. Зростає значення внутрішньорегіональної торгівлі, особливо в межах АСЕАН та ЄС, що сприяє посиленню економічної інтеграції та зменшенню залежності від зовнішніх ринків.

Цифрові технології та автоматизація процесів сприяють підвищенню ефективності торговельних операцій, спрощенню митних процедур і створенню нових можливостей для експортерів. Активний розвиток електронної комерції та фінансових технологій стимулює міжнародний обмін товарами та послугами, що особливо важливо для малого та середнього бізнесу.

У найближчі роки міжнародна торгівля буде характеризуватися подальшою диверсифікацією ринків, розвитком регіональних економічних зв'язків і впровадженням новітніх технологій у логістику та виробництво.

Основні тренди міжнародної торгівлі формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів:

✓ Науково-технічний прогрес: інновації та технологічні досягнення сприяють створенню нових продуктів і послуг, змінюючи структуру та обсяги міжнародної торгівлі.

✓ Міжнародний поділ праці: спеціалізація країн на виробництві певних товарів або послуг, де вони мають конкурентні переваги, визначає напрямки та обсяги торговельних потоків.

✓ Глобалізація та інтернаціоналізація бізнесу: розширення діяльності транснаціональних компаній та інтеграція національних економік сприяють зростанню обсягів міжнародної торгівлі та появі нових ринків.

✓ Економічна політика держав: торговельні бар'єри, митні тарифи, квоти та угоди про вільну торгівлю безпосередньо впливають на динаміку та структуру міжнародних торговельних відносин.

✓ Коливання валютних курсів та цін на сировину: Зміни у вартості національних валют та цін на ключові товари, такі як нафта, можуть суттєво впливати на конкурентоспроможність експортерів та імпортерів на світовому ринку.

✓ Соціально-економічні та політичні фактори: Зміни в демографічній ситуації, рівні доходів населення, політична стабільність та міжнародні конфлікти можуть як стимулювати, так і обмежувати міжнародну торгівлю.

Розуміння цих факторів є ключовим для формування ефективних стратегій розвитку зовнішньоекономічної діяльності та адаптації до змін у глобальному торговельному середовищі.

Для збереження конкурентоспроможності країнам необхідно адаптувати свої торговельні стратегії, розширювати інвестиції в інновації та розвивати партнерські відносини з новими ринками.

Україна є активним учасником міжнародної торгівлі, а її зовнішньоторговельна політика значною мірою визначається процесами європейської інтеграції та адаптацією до стандартів ЄС.

Основними статтями експорту України залишаються агропромислова продукція, металургія та продукція хімічної промисловості, тоді як імпорт переважно складають енергоносії, машини та обладнання.

Військові дії на території України суттєво вплинули на логістичні можливості країни, що призвело до перебудови торговельних маршрутів, переорієнтації на альтернативні ринки та активного залучення допомоги від міжнародних партнерів.

Україна зміцнює економічну співпрацю з ЄС у межах угоди про Асоціацію, що відкриває нові можливості для виходу на європейські ринки та залучення інвестицій у модернізацію виробництва.

Для України ключовими завданнями стануть відновлення промислового потенціалу, подальша адаптація торговельної політики до норм ЄС та забезпечення конкурентоспроможності на глобальних ринках.

Створення нових логістичних маршрутів, розширення експортних можливостей та залучення іноземних інвестицій є критично важливими кроками для підтримки стабільного економічного розвитку країни.

Загалом, міжнародна торгівля залишається важливим елементом глобальної економіки, а її розвиток залежить від здатності країн швидко адаптуватися до змін, впроваджувати нові технології та ефективно використовувати наявні ресурси для стимулювання економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. Глобальна конкуренція як вирішальний фактор активізації інноваційної діяльності підприємства // Економіка сьогодення: планування, управління та аналіз: матеріали конф., 27 листопада 2021 р. / ГО «Львівська економічна фундація». Львів: ЛЕФ, 2021. С. 34–37.
2. Бондар В. Вплив експортного потенціалу в умовах кризи ЗЕД, фінансово-економічних ризиків та глобалізації // Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: матеріали конф., 1–2 червня 2022 р. Т.: ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 8–10.
3. Панкратова О. М. Глобалізація як об'єктивний процес розвитку міжнародного бізнесу // Economic security: state, cluster, enterprise, 2020. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-018-6-2> (дата звернення: 03.11.2022).
4. Бондар В., Нудьга А. Вплив глобалізації на міжнародний бізнес // Наукові праці. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/271411> (дата звернення: 17.02.2025).
5. New International Division of Labour. URL: <https://easysociology.com/sociology-of-economics/new-international-division-of-labour/> (дата звернення: 17.02.2025).
6. Ishmetova S. Globalization and the international division of labor: Legal challenges and perspectives. URL: <https://www.lawjournal.info/article/89/4-1-7-223.pdf> (дата звернення: 09.02.2025).
7. World Trade Report 2022: Climate change and international trade. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr22_e.htm (дата звернення: 09.02.2025).

8. China in the WTO: Past, Present and Future. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/s7lu_e.pdf (дата звернення: 09.02.2025).
9. The single market at 30. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/publications/single-market-30_en (дата звернення: 09.02.2025).
10. Gereffi G. Global Value Chains and Development: Redefining the Contours of 21st Century Capitalism. 2018. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1024529420929980?journalCode=ccha> (дата звернення: 09.02.2025).
11. Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump. New York: W.W. Norton & Company, 2018. URL: <https://www.annalsfondazioneiluigieinaudi.it/images/LIII/2019-12-001-sau.pdf> (дата звернення: 09.02.2025).
12. China Belt and Road Initiative (BRI) Investment Report 2023. URL: <https://greenfdc.org/china-belt-and-road-initiative-bri-investment-report-2023/> (дата звернення: 17.02.2025).
13. Henrich J., Li J., Mazuera C., Perez F. With supply chains in the spotlight, three new long-term transformation priorities form a fresh focus for competitive advantage. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/operations/our-insights/future-proofing-the-supply-chain> (дата звернення: 17.02.2025).
14. Retail e-commerce sales worldwide from 2014 to 2027. URL: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/> (дата звернення: 17.02.2025).
15. Regulatory environment for digital trade. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/regulatory-environment-for-digital-trade.html> (дата звернення: 17.02.2025).
16. Economic Development in Africa Report 2022. URL: <https://unctad.org/publication/economic-development-africa-report-2022> (дата звернення: 18.02.2025).

17. Annual Report 2021-2022. URL: <https://www.weforum.org/publications/annual-report-2021-2022/> (дата звернення: 18.02.2025).
18. Economic Fallout: The Price of War. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/news/economic-fallout-the-price-of-war/> (дата звернення: 18.02.2025).
19. The effects of globalization on economic development. URL: <https://researchfdi.com/the-effects-of-globalization-on-economic-development/> (дата звернення: 06.02.2025).
20. Krugman P. Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade // Journal of International Economics. 1979. Vol. 9, No. 4. P. 469–479.
21. Melitz M. J. The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity // Econometrica. 2003.
22. Krugman P. R., Obstfeld M., Melitz M. J. International Economics: Theory and Policy. 11th ed. Pearson, 2018.
23. Feenstra R. C. Advanced International Trade: Theory and Evidence. 2015.
24. Ridley M. Humans: Why They Triumphed // Wall Street Journal. 2010. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703691804575254533386933138> (дата звернення: 18.02.2025).
25. Friedman T. L. The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century. Farrar, Straus and Giroux, 2005.
26. Helpman E., Krugman P. R. Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition, and the International Economy. MIT Press, 1985.
27. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. John Murray, 1817.
28. What Is International Trade Theory?. URL: https://biz.libretexts.org/Bookshelves/Business/Advanced_Business/International_Business

_(LibreTexts)/02%3A_International_Trade_and_Foreign_Direct_Investment/2.02%3A_What_Is_International_Trade_Theory (дата звернення: 18.02.2025).

29. Magnusson L. Mercantilism: The Shaping of an Economic Language. Routledge, 1994.

30. Ekelund R. B., Tollison R. D. Mercantilism as a Rent-Seeking Society: Economic Regulation in Historical Perspective. Texas A&M University Press, 1981.

31. Reinert E. S. How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor. Constable & Robinson, 2007.

32. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. W. Strahan & T. Cadell, 1776.

33. Ansari S. Theory of Absolute Advantage. URL: <https://www.economicsonline.co.uk/definitions/theory-of-absolute-advantage.html/> (дата звернення: 18.02.2025).

34. O'Brien R., Williams M. Global Political Economy: Evolution and Dynamics. Palgrave Macmillan, 2016.

35. Irwin D. A. Against the Tide: An Intellectual History of Free Trade. Princeton University Press, 1996.

36. Krugman P. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. W. W. Norton & Company, 2017.

37. Heckscher E. The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income // Ekonomisk Tidskrift. 1919. Vol. 21. P. 497–512.

38. Ohlin B. Interregional and International Trade. Harvard University Press, 1933.

39. Feenstra R. C. Advanced International Trade: Theory and Evidence. Princeton University Press, 2004.

40. Leontief W. Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined // Proceedings of the American Philosophical Society. 1953. Vol. 97, No. 4. P. 332–349.

41. Bowen H. P., Leamer E. E., Sveikauskas L. Multicountry, Multifactor Tests of the Factor Abundance Theory // American Economic Review. 1987. Vol. 77, No. 5. P. 791–809.
42. Keesing D. B. Labor Skills and Comparative Advantage // American Economic Review. 1966. Vol. 56, No. 1/2. P. 249–258.
43. Davis D. R., Weinstein D. E. An Account of Global Factor Trade // American Economic Review. 2001. Vol. 91, No. 5. P. 1423–1453.
44. Prado M. 63: International trade theory. URL: <https://www.elgaronline.com/display/book/9781800884045/ch63.xml> (дата звернення: 09.02.2025).
45. Dunning J. H. Explaining International Production. Unwin Hyman, 1988.
46. Krugman P. Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade // American Economic Review. 1980.
47. Aaker D. A. Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of a Brand Name. The Free Press, 1991.
48. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle // Quarterly Journal of Economics. 1966. Vol. 80, No. 2. P. 190–207.
49. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. The Free Press, 1990.
50. Linder S. B. An Essay on Trade and Transformation. Almqvist & Wiksell, 1961.
51. Lancaster K. Variety, Equity, and Efficiency: Product Variety in an Industrial Society. Columbia University Press, 1980.
52. Vernon R. The Product Cycle Hypothesis in a New International Environment // Oxford Bulletin of Economics and Statistics. 1979. Vol. 41, No. 4. P. 255–267.
53. Grossman G. M., Helpman E. Innovation and Growth in the Global Economy. MIT Press, 1991.

54. Archibugi D., Pietrobelli C. The Globalisation of Technology and Its Implications for Developing Countries // Technological Forecasting and Social Change. 2003. Vol. 70, No. 9. P. 861–883.
55. Krugman P. R. Geography and Trade. MIT Press, 1991.
56. Porter M. E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Free Press, 1980.
57. Barney J. B. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage // Journal of Management. 1991. Vol. 17, No. 1. P. 99–120.
58. Porter M. E. On Competition. Harvard Business Review Press, 1998.
59. Dunning J. H. Globalization and the Theory of MNE Activity. Routledge, 2003.
60. Мітрікова Д. О. Роль міжнародних кредитно-фінансових організацій в сучасній світовій економіці. — Київ: Національний авіаційний університет, 2020. 121 с.
61. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org> (дата звернення: 18.02.2025).
62. Германович, М. Міжнародний валютний фонд та Світовий банк: роль і значення. Збірник матеріалів Звітної студентської наукової конференції за результатами науководослідної роботи у 2023 році. – 2024. – С. 39-41.
63. Ринейська Л. С. Роль міжнародних організацій у формуванні міжнародних стратегій економічного розвитку. Ефективна економіка, 2018, №3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/56.pdf.
64. Шатковська Г. О. Роль міжнародних фінансових організацій в умовах глобалізації світової економіки. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 18.02.2025).
65. Anderson K. World Trade Organization. URL: <https://www.britannica.com/topic/World-Trade-Organization> (дата звернення: 18.02.2025).

66. General Agreement on Tariffs and Trade. URL: <https://www.britannica.com/topic/General-Agreement-on-Tariffs-and-Trade> (дата звернення: 18.02.2025).
67. The WTO. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm (дата звернення: 18.02.2025).
68. The WTO and other organizations. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/coher_e.htm (дата звернення: 18.02.2025).
69. About UN Trade and Development (UNCTAD). URL: <https://unctad.org/about> (дата звернення: 18.02.2025).
70. WHAT IS THE IMF? URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-at-a-Glance> (дата звернення: 18.02.2025).
71. Bordo M. D., & Eichengreen B. (1993). A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform. – University of Chicago Press.
72. Krugman P., & Obstfeld M. (2020). International Economics: Theory and Policy. – Pearson.
73. World Economic Outlook (October 2024). URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (дата звернення: 18.02.2025).
74. Reinhart C., & Rogoff K. (2009). This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly. – Princeton University Press.
75. Stiglitz J. (2002). Globalization and Its Discontents. – W. W. Norton & Company.
76. The Stand-by Arrangement (SBA). URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/Stand-By-Arrangement-SBA> (дата звернення: 18.02.2025).
77. Radelet S., Sachs J. (1998). The East Asian Financial Crisis: Diagnosis, Remedies, Prospects. – Brookings Papers on Economic Activity.

78. Sachs J. (2005). The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. – Penguin Press.

79. What is capacity development? URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/imf-capacity-development> (дата звернення: 18.02.2025).

80. Rodrik D. (2011). The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. – W. W. Norton & Company.

81. IMF Country Information. URL: <https://www.imf.org/en/Countries> (дата звернення: 18.02.2025).

82. Mishkin F. (2006). The Next Great Globalization: How Disadvantaged Nations Can Harness Their Financial Systems to Get Rich. – Princeton University Press.

83. Global Financial Stability Report. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR> (дата звернення: 18.02.2025).

84. The IMF's Response to COVID-19. URL: <https://www.imf.org/en/About/FAQ/imf-response-to-covid-19> (дата звернення: 18.02.2025).

85. The International Monetary Fund, the World Bank Group, and the World Health Organization Step Up Cooperation on Pandemic Preparedness. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/10/04/the-international-monetary-fund-the-world-bank-group-and-the-world-health-organization-step-up-cooperation-on-pandemic-p> (дата звернення: 18.02.2025).

86. Special Drawing Rights. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/special-drawing-right> (дата звернення: 18.02.2025).

87. Ocampo J. A. (2017). Resetting the International Monetary (Non) System. – Oxford University Press.

88. МВФ виділяє Україні 1,4 млрд дол. США екстреного фінансування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mvf-vidilyaye-ukrayini-14-mlrd-dol-ssha-ekstrenogo-finansuvannya> (дата звернення: 18.02.2025).

89. МВФ та влада України досягли домовленості на рівні експертів щодо другого перегляду Програми в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF). URL: <https://www.imf.org/uk/News/Articles/2023/11/10/pr23389-imf-and-ukraine-reach-staff-level-agreement-eff> (дата звернення: 18.02.2025).

90. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного часу. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-18> (дата звернення: 18.02.2025).

91. Lawder D. IMF says global public debt to top \$100 trillion, growth may accelerate. URL: https://www.reuters.com/business/finance/imf-says-global-public-debt-top-100-trillion-growth-may-accelerate-2024-10-15/?utm_source (дата звернення: 20.02.2025).

92. The IMF and Climate Change. URL: https://www.imf.org/en/Topics/climate-change?utm_source (дата звернення: 20.02.2025).

93. Resilience and Sustainability Trust. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/Resilience-and-Sustainability-Trust> (дата звернення: 20.02.2025).

94. World Bank Group. International Finance Corporation (IFC). URL: <https://www.ifc.org/> (дата звернення: 20.02.2025).

95. World Bank. IDA's Impact on Global Development. URL: <https://ida.worldbank.org/> (дата звернення: 20.02.2025).

96. World Bank. COVID-19 Response Programs. URL: <https://www.worldbank.org/en/who-we-are/news/coronavirus-covid19> (дата звернення: 20.02.2025).

97. World Bank. Climate Change and Economic Development. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange> (дата звернення: 20.02.2025).

98. Easterly W. (2006). The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much. – Oxford University Press.

99. World Bank. Annual Report 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report> (дата звернення: 20.02.2025).
100. MIGA. Multilateral Investment Guarantee Agency: Annual Report. URL: <https://www.miga.org/> (дата звернення: 20.02.2025).
101. IMF-World Bank Debt Sustainability Framework for Low-Income Countries. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/imf-world-bank-debt-sustainability-framework-for-low-income-countries> (дата звернення: 20.02.2025).
102. Світовий банк мобілізує 4,5 мільярди доларів США додаткового фінансування для життєво важливої підтримки України. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/08/08/world-bank-mobilizes-4-5-billion-in-additional-financing-for-vital-support-to-ukraine> (дата звернення: 20.02.2025).
103. Моніторинг допомоги міжнародних фінансових інститутів Україні (24.02.2022 – 14.04.2022). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/monitorynh-dopomohy-mizhnarodnykh-finansovykh-instytutiv-ukrayini-24022022> (дата звернення: 20.02.2025).
104. США надали Україні \$1 млрд гранту, забезпеченого доходами від заморожених російських активів. URL: https://biz.ligazakon.net/news/232870_sshanadali-ukran-1-mlrd-grantu-zabezpechenogo-dokhodami-vd-zamorozhenikh-rosyskikh-aktivv (дата звернення: 20.02.2025).
105. Фінансова підтримка, мобілізована для України з 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine> (дата звернення: 20.02.2025).
106. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.02.2025).

107. The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 20.02.2025).

108. CBAM – механізм вуглецевого коригування імпорту. Які правила перехідного періоду передбачено? URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2023/10/cbam-yaki-pravyly-perekhidnoho-periodu-peredbacheno.html> (дата звернення: 20.02.2025).

109. Міжнародні правила по тлумаченню термінів «Інкотермс» (редакція 1990 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0a23697-90#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

110. Глобальний Екологічний Фонд. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobitnytstvo-z-mizhnarodnymy-organizatsiyamy/globalnyj-ekologichnyj-fond/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 22.02.2025).

111. Findlay R., & O'Rourke K. H. (2007). *Power and Plenty: Trade, War, and the World Economy in the Second Millennium*. – Princeton: Princeton University Press.

112. Landes D. S. (1969). *The Unbound Prometheus: Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present*. – Cambridge: Cambridge University Press.

113. O'Rourke K. H., & Williamson J. G. (1999). *Globalization and History: The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy*. – Cambridge, MA: MIT Press.

114. North D. C. (1991). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. – Cambridge: Cambridge University Press.

115. Pomeranz K. (2000). *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*. – Princeton: Princeton University Press.

116. Eichengreen B., Irwin D. A. (2010). The Slide to Protectionism in the Great Depression: Who Succumbed and Why? *The Journal of Economic History*, 70(4), 871–897.

117. Broadberry S., Harrison M. (Eds.). (2005). The Economics of World War I. – Cambridge University Press.
118. Temin P. (1991). Lessons from the Great Depression. – MIT Press.
119. Kindleberger C. P. (1973). The World in Depression, 1929–1939. – University of California Press.
120. Tooze A. (2006). The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy. – Penguin Books.
121. Krugman P. (1987). Strategic Trade Policy and the New International Economics. – MIT Press.
122. Balassa B. (1961). The Theory of Economic Integration. – Routledge.
123. Allen R. C. (2003). Farm to Factory: A Reinterpretation of the Soviet Industrial Revolution. – Princeton University Press.
124. Dent C. M. (2008). East Asian Regionalism. – Routledge.
125. Yergin D. (1991). The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, and Power. – Free Press.
126. Baldwin R. E. (2016). The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. – Harvard University Press.
127. Цифрова економіка: підручник / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватий, д.е.н., проф. О. М. Десятнюк, д.е.н., проф. О. В. Птащенко. – Тернопіль: ЗУНУ, 2024. – 520 с.
128. Омельченко О. Огляд ключових змін, які впливатимуть на практику міжнародної торгівлі у 2024 році. URL: https://www.zedsoft.com.ua/blog/?ohliad-kliuchovykh-zmin-yaki-vplyvatymut-na-praktyku-mizhnarodnoi-torhivli-u-2024-rotsi=&utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 22.02.2025).
129. Куцмус Н. М., Зінчук Т. О., Усюк Т. В., Прокопчук О. А., Паламарчук Т. М. Війна в Україні: вплив на світову торгівлю агропродовольчою продукцією. URL: <https://sciencehorizon.com.ua/uk/journals/tom-27-3-2024/viyna-v-ukrayini-vpliv-na->

svitovu-torgivlyu-agroprodovolchoyu-produktsiyeyu?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 22.02.2025).

130. World trade in goods. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=World_trade_in_goods#Source_data_for_tables.2C_figures_and_maps_.28MS_Excel.29 (дата звернення: 23.02.2025).

131. World Trade Organization. (2023). World Trade Statistical Review 2023. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtsr_2023_e.pdf (дата звернення: 23.02.2025).

132. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2020). Trade in Services and Investment.

133. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2021). Digital Economy Report 2021.

134. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2024). The Digital Economy Report 2024. URL: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024> (дата звернення: 23.02.2025).

135. World Trade Organization. World Trade Statistical Review. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts_e.htm (дата звернення: 23.02.2025).

136. Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC). Explore By Indicator. URL: <https://statistics.apec.org/explore-by-indicator?db=kid> (дата звернення: 23.02.2025).

137. Eurostat. Category: International Trade. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Category:International_trade (дата звернення: 23.02.2025).

138. Mercosur. (2022). Trade in Services (MERCOSUR 4 / Year 2022 / US\$). URL: <https://estadisticas.mercosur.int/?language=en> (дата звернення: 25.02.2025).

139. Mercosur. (2024). Overview: MERCOSUR 4 ⇌ OUTER ZONE | Year 2024 | US\$ FOB/CIF. URL: <https://estadisticas.mercosur.int/?language=en> (дата звернення: 25.02.2025).

140. ASEAN. (2023). ASEAN Statistical Yearbook 2023. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2023/12/ASEAN-Statistical-Yearbook-2023.pdf> (дата звернення: 25.02.2025).

141. ASEAN. (2024). ASEAN Statistical Highlights 2024. URL: <https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2024/10/ASH-2024-v1-1.pdf> (дата звернення: 25.02.2025).

142. BRICS. (2024). BRICS Joint Statistical Publication 2024. URL: https://cdn.brics-russia2024.ru/upload/docs/BRICS24_JointStatisticalPublication_FINAL.pdf?17292326088792175 (дата звернення: 25.02.2025).

143. BRICS. (2023). BRICS JSP SnapShot 2023. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/brics-jsp-snapshot-2023/260051508> (дата звернення: 25.02.2025).

144. Eurostat. International Trade in Goods. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#The_three_largest_global_players_of_international_trade:_EU.2C_China_and_the_USA (дата звернення: 25.02.2025).

145. Галіані С. (2023). Як війна в Україні змінює економічний і бізнесовий ландшафти країн, регіонів та світу. Пояснює професор економіки Себастьян Галіані. URL: https://forbes.ua/money/velika-ekonomichna-perebudova-25082023-15642?utm_source= (дата звернення: 26.02.2025).

146. Determinants of International Trade in Economy. URL: <https://www.internationalscholarsjournals.com/articles/determinants-of-international-trade-in-economy-88431.html> (дата звернення: 26.02.2025).

147. Analyzing the Determinants of International Trade in APEC Member Economies. URL: https://www.researchgate.net/publication/383028216_Analyzing_the_Determinants_of_International_Trade_in_APEC_Member_Economies (дата звернення: 26.02.2025).

148. World Trade Organization (WTO). (2010). Trade to expand by 9.5% in 2010 after a dismal 2009, WTO reports. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres10_e/pr598_e.htm (дата звернення: 26.02.2025).

149. Impact of the Coronavirus Pandemic on the Global Economy - Statistics & Facts. URL: <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/#topicOverview> (дата звернення: 26.02.2025).

150. Fusheng L. (2023). Chinese Companies Taking on Niche Premium Vehicle Brands. URL: <https://global.chinadaily.com.cn/a/202302/27/WS63fbf210a31057c47ebb0edb.html> (дата звернення: 26.02.2025).

151. Вплив девальвації юаня Китаєм у 2015 році . URL: <https://www.investopedia.com/trading/chinese-devaluation-yuan/> (дата звернення: 26.02.2025).

152. Brinley S. BLOG Jul 12, 2023 The semiconductor shortage is – mostly – over for the auto industry. URL: <https://www.spglobal.com/mobility/en/research-analysis/the-semiconductor-shortage-is-mostly-over-for-the-auto-industry.html> (дата звернення: 26.02.2025).

153. How the Russian invasion of Ukraine has further aggravated the global food crisis. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/how-the-russian-invasion-of-ukraine-has-further-aggravated-the-global-food-crisis> (дата звернення: 26.02.2025).

154. Update: how is the war in Ukraine affecting global food prices? URL: <https://www.economicsobservatory.com/update-how-is-the-war-ukraine-affecting-global-food-prices> (дата звернення: 26.02.2025).

155. Bown C. P. (2019). US-China Trade War: The Global Economic Consequences. Peterson Institute for International Economics.

156. Dorn D., Hanson G. H. (2020). The China Shock: Learning from Labor Market Adjustment to Large Changes in Trade. Annual Review of Economics, 8, 205-240.

157. Irwin D. A. (2020). Clashing Over Commerce: A History of US Trade Policy. University of Chicago Press.

158. Санкції: нове обличчя світової економіки. URL: <https://fibi.tech/news/ekonomika/sankciyi-nove-oblichchya-svitovoyi-ekonomiki> (дата звернення: 28.02.2025).

159. Топ країн, щодо яких запроваджено найбільшу кількість санкцій. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/28/infografika/polityka/top-krayin-shhodo-yakux-zaprovadzhenonajbilshukilkist-sankcij> (дата звернення: 28.02.2025).

160. World Investment Report 2023. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> (дата звернення: 28.02.2025).

161. Emerging and Developing Economies in the 21st Century. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects> (дата звернення: 28.02.2025).

162. World Robotics 2023 Report: Asia ahead of Europe and the Americas. URL: <https://ifr.org/ifr-press-releases/news/world-robotics-2023-report-asia-ahead-of-europe-and-the-americas> (дата звернення: 28.02.2025).

163. The state of AI in 2023: Generative AI's breakout year. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in-2023-generative-ais-breakout-year> (дата звернення: 28.02.2025).

164. A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC208381/> (дата звернення: 28.02.2025).

165. Rechargeable Battery Market Size, Share, Trends and Forecast by Battery Type, Capacity, Application, and Region, 2025-2033. URL: <https://www.imarcgroup.com/rechargeable-battery-market> (дата звернення: 28.02.2025).

166. E-commerce Market Size Expected to Reach USD 67.05 Trillion by 2033. URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2024/08/07/2926153/0/en/E-commerce-Market-Size-Expected-to-Reach-USD-67.05-Trillion-by-2033>

commerce-Market-Size-Expected-to-Reach-USD-67-05-Trillion-by-2033.html (дата звернення: 28.02.2025).

167. Elias D. How Blockchain and IoT Are Revolutionizing Supply Chain Transparency. URL: <https://www.leangroup.com/blog/how-blockchain-and-iot-are-revolutionizing-supply-chain-transparency> (дата звернення: 28.02.2025).

168. Logistics Performance Index (LPI). URL: <https://lpi.worldbank.org/international/global> (дата звернення: 01.03.2025).

169. South-South Integration and the SDGs: Enhancing Structural Transformation in Key Partner Countries of the Belt and Road Initiative. URL: <https://unctad.org/project/south-south-integration-and-sdgs-enhancing-structural-transformation-key-partner-countries> (дата звернення: 01.03.2025).

170. The Global Report on Food Crises 2023. URL: <https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1641967/> (дата звернення: 01.03.2025).

171. Chiocchetti I., Bonfanti M. A vision for delivering the European Green Deal in the new EU policy cycle. URL: <https://ieep.eu/news/a-vision-for-delivering-the-european-green-deal-in-the-new-eu-policy-cycle> (дата звернення: 01.03.2025).

172. McDade A. Why Tesla's Biggest Bull Just Slashed the EV Maker's Price Target. URL: https://www.investopedia.com/why-tesla-biggest-bull-just-slashed-the-ev-maker-price-target-11710120?utm_source (дата звернення 12.04.2025).

173. Barrabi T. Longtime Tesla bull slashes price target by 43% as Trump tariffs, brand crisis create «perfect storm». URL: https://nypost.com/2025/04/07/business/longtime-tesla-bull-slashes-price-target-by-43-as-brand-crisis-trump-tariffs-create-perfect-storm/?utm_source (дата звернення 12.04.2025).

174. Економічна статистика/ Зовнішньоекономічна діяльність. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 06.03.2025).

175. СТАТИСТИКА ТА РЕЄСТРИ. URL: <https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri#statistika> (дата звернення: 06.03.2025).

176. Тарасовський Ю. Україна в 2024 році експортувала агропродукції на \$24,5 млрд, що є другим результатом після рекорду 2021-го. URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-u-2024-rotsi-eksportovala-agroproduksii-na-245-mlrd-shcho-e-drugim-rezultatom-pislya-rekordu-2021-go-03012025-26034> (дата звернення: 01.03.2025).

177. Експорт ІТ-послуг з України у 2024 рік скоротився на 4,2% і склав \$6,4 млрд. URL: <https://ain.ua/2025/01/31/eksport-it-poslug-z-ukrayini-za-2024-rik/> (дата звернення: 01.03.2025).

178. Сабадишина Ю. Найгірший квартал і ймовірне падіння до кінця року. Аналізуємо, що відбувається з українським ІТ-експортом. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/it-export-second-quarter-2024/> (дата звернення: 01.03.2025).